

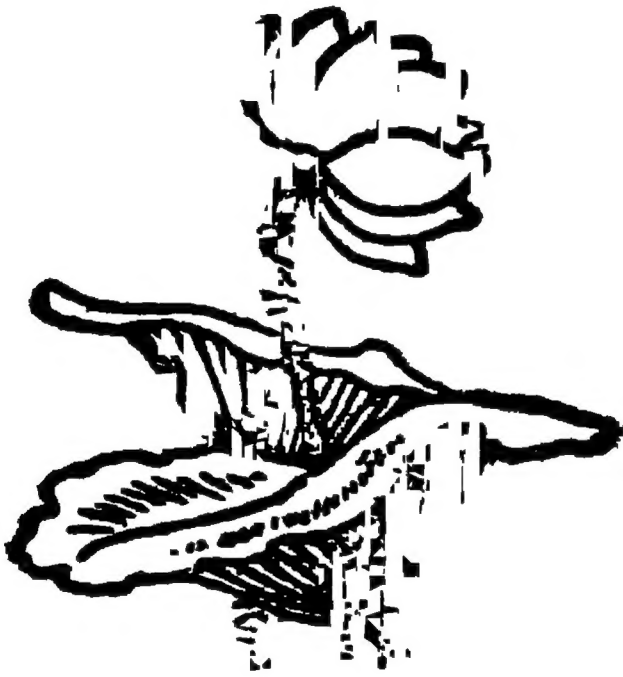
ఆంధ్ర

భాగము

వ హా భా ర త మీ మాంస

రావుబహుదూర్ చింతామణి వైద్య ఎం, ఏ, ఎల్, ఎల్, బి. గారు
వాసిన ఉపసంహారము మరాఠీ గ్రంథమునకు హిందీలో పండిత మాధవ
రావు స్త్రోత్రా అనువాదముగు మహాభారత మీమాంసకు అనువాదము.

34 / 4-89 అయిదవ భాగము
భ గ వ ద్గీ తా వి చా ర ము

ర చ యి త

చర్మ నారాయణ శాస్త్రి

పరికాశకుడు

చర్మ గణపతి శాస్త్రి

వెల : రూ॥ 6-00

1985

మొదటి ముద్రణము

ప్రతులు : 500

లలిత ఆర్ట్స్ ప్రెస్
టాన్ హాల్ రోడ్డు,
విశాఖపట్నం-1

Dr. K. Srinivas
N.A.

Dr. K. Srinivas

డా ర కు చో టు

చర్ల గణపతిశాస్త్రి

33 కిర్లంపూడి లేబరు

వాతేరు-3

ఈ మహాభారత మీమాంసను మా తండ్రి కీ. శే. చర్ల నారాయణ శాస్త్రిగారు నలభై సంవత్సరముల క్రిందటనే అనువదించినారు. ఇంత గొప్ప దానిని ప్రచురించుట నావంటి సామాన్యునికి శక్యము కాని వని. దీని ప్రచురణకై మా తండ్రిగారి యభిమానులను, ఆస్తులను వారు ధనికులు అను నుద్దేశముతో సాయముచేయ గోరియుంటిని. కాని వారు దీని ప్రచురణకై సాయపడలేదు. ఇది అయిదు భాగములలో పూర్తి యయినది. నేనే దీని భారమును వహించి స్వంతముగా లలితా ఆర్ట్స్ పబ్లిషర్స్ పెట్టి దీనిని ఎట్లో నేటికి పూర్తిచేసి పితృణము తీర్చికొన గలిగితిని గదా అని సంతోషించితిని. ఇదే కాకుండ మన భారతీయ విజ్ఞాన సముద్రమును స్వావలంబనగా ఈ చిన్న నిర్దనిక జీవిత నావతో దాటుచున్నాను. దీనికి భగవంతుడును ప్రేస్సుకు మూలమగు లలితా దేవియు ఆధారము. ఇందుకై ఆ భగవంతుడైన నారాయణుని కిని, ఆ లలితా దేవికిని కృతజ్ఞతాభివందనము లాచరించుచు దీనిని ఆదరింప ఆంధ్ర సోదరులను గోరుచున్నాను.

ఆర్థవిజ్ఞాన పరిషత్తు
హిస్ కిర్లాంపూడి లేఔటు
వాల్తేరు - ౩

ఇట్లు
బుధ విధేయుడు
చర్ల గణపతి శాస్త్రి

1.	భగవద్గీతా విచారము	1
2.	భగవద్గీత సౌతికృతము కాదు	1
3.	భగవద్గీతకుఁ గర్త యొక్కఁడే	5
4.	భగవద్గీత మూలభారతములోనిదే	8
5.	రణభూమియందు గీత చెప్పఁబడుట అసంభవము కాదు	10
6.	భగవద్గీత యప్రస్తుతము కాదు	11
7.	వ్యాసమహర్షి శ్రీకృష్ణుని మతమును ప్రతిపాదించుచున్నాడు	15
8.	ఒక డే శ్రీకృష్ణుడు, ముగ్గురు లేరు	18
9.	భగవద్గీత ఉపనిషత్తులకు తరువాతిది, వేదాంగములకు పూర్వముది	23
10.	భగవద్గీతా కాలము	33
11.	"	40
12.	భగవద్గీత భాష	42
13.	భగవద్గీత కాలపరిస్థితి	48
14.	రాష్ట్రముల యుచ్చ నీచగతులు	49
15.	ప్రవృత్తి నివృత్తులు	50
16.	భారతీయ యుద్ధకాల పరిస్థితి	51
17.	నివృత్తియొక్క నిరోధము	53
18.	వైదికులైన ఆర్యుల స్వభావము	54
19.	సంసారమున ప్రవృత్తి నివృత్తులు	55
20.	భరత ఖండేతిహాసము	58
21.	నవీన భక్తిమార్గము	63
22.	కర్మయోగ సిద్ధాంతము	66
23.	ఫలాపేక్షను వీడుట	68
24.	ఈశ్వరాజ్ఞ, ఈశ్వరార్పణ బుద్ధి	70
25.	అహింసా మతము	71
26.	గోపికల కేవల భక్తి	74
27.	శ్రీకృష్ణుని యాచరణ	76
28.	ఒక యైతిహాసికోదాహరణము	77
29.	సద్గుణముల యతి దోషయుక్తము	79
30.	శ్రీకృష్ణుని దివ్యోపదేశము	80

వ హా భారత వి మాంస

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము

భగవద్గీతా విచారము

సమస్త ప్రాచీన సంస్కృత సాహిత్యమందును మహాభారత మత్యంతము శ్రేష్ఠమైనట్లే మహాభారతమందలి యన్నియాఖ్యానముల యందును నుపాఖ్యానములయందును భగవద్గీత శ్రేష్ఠమైయుండెను. మహాభారతమందే చాలాస్థలములలో భగవద్గీతయొక్క ప్రశంసయుండెను. భగవద్గీత యుపనిషత్తుల్యముగా మన్నింపఁబడుచుండెను. మఱియుఁ బ్రాచీనులు సర్వాచీనులు, ప్రాచ్యులు పాశ్చాత్యులులైన తత్వజ్ఞానులందఱును దానినాదరించుచుండిరి. కావున మహాభారతముయొక్క మీమాంసయందు భగవద్గీతవిషయమయి స్వతంత్రమును విస్తృతమునయినరీతిని విమర్శనము చేయుట యత్యంతావశ్యకమయి యుండెను. నిస్సందేహముగా నిట్టివిమర్శనములేని యెడల నీగ్రంథమసంపూర్ణమై కాగలదు. కనుక నీప్రకరణములో భిన్నభిన్న దృక్పథములతో భగవద్గీతకుపంబంధించిన విచారమును గావించుటకై మనము నిశ్చయించుకొంటిమి. భగవద్గీతవిషయమై యిప్పటిలోఁ జేయఁబడు ననేక శంకలకుఁగూడ శక్తికొలఁదిని సమాధానమీయఁబడును.

భగవద్గీత సౌతికృతము కాదు.

భగవద్గీత విషయమై, ఈ గ్రంథమొక కర్తదియే యగునా? లేక మహాభారతమందువలెనే యిద్దరు ముగ్గురు కర్తలయొక్క రచన యగపడుచున్నదా? యనునది మొదట ప్రశ్నమైయుండెను. మనయభిప్రాయమున భగవద్గీతా గ్రంథము మొదటినుండి చివరవఱకు, ఒక్క దివ్యకల్పనాశక్తిచేతనే నిర్మింపఁబడినదియు నయ్యది యెన్నివిధముల సర్వాంగసుందరమును బద్ధమునయి యుండెను. మనము మహాభారతమునకు ముగ్గురుకర్తలను నిశ్చయించి యుంటిమి:- వ్యాసుఁడు, వైశంపాయనుఁడు, సౌతి. భగవద్గీతాగ్రంథము సౌతికృతముకాదని మనము నిశ్చయపూర్వకముగాఁ జెప్పఁగలుగుచుంటిము. సౌతి తాను దనచేత విస్తరింపఁబడిన మహాభారతమందు భగవద్గీతలోని ఎన్ని

వచనములను మాటిమాటికి నెత్తియుండెనో యిచటఁ జెప్పవలసిన యావశ్యకతలేదు. ఈవచనములు పాఠకులధ్యానమునకు శీఘ్రముగనే రాగలవు. మహాభారతకారుని మనస్సున భగవద్గీతవిషయమైయున్న యాదరమావచనములఁబట్టి యగపడుచుండెను. మహాభారతమును నిర్మించునపుడు సౌతి యెదుట నిప్పటి సంపూర్ణ భగవద్గీతయుండెనని స్పష్టముగాఁ దెలియుచుండెను. ఈవిషయమై యొకటి రెండు ప్రమాణాంతరములఁగూడ నీయంగలము. సౌతి మూలభారతమునందలి యనేకములయిన యుత్తమభాగముల ననుకరించి విస్తృత మహాభారతమును నిర్మించియుండెనని మనమునునుపు వ్రాసియుంటిమి భగవద్గీతనే యనుకరించి యుతఁడశ్వమేధ పర్వమందు గీతకు స్థానమునిచ్చియున్నాఁడు షణ్ణియు దానికి నామమునుగూడఁ అనుగీత, అని పెట్టియుండెను. అనఁగా నయ్యది భగవద్గీతయొక్క యనుకరణముమీఁదఁ దరువాతను జేయుఁబడియుండెను. సారాంశము, భగవద్గీత సౌతి యెదుట నత్యుత్తమాదర్శము సూత్రమేకాదు, ఇంకనేమంటేని యతఁడు భగవద్గీతయొక్క స్తుతిని శ్రీకృష్ణునిముఖమునుండియే యీ యనుగీతయొక్క ప్రసంగమందుఁ జేయించియుండెను. యుద్ధానంతరమున నర్జునుఁడు శ్రీకృష్ణుని “యుద్ధారంభమున నీవుచాకునదేశించిన దివ్యజ్ఞానమునశించి పోయినది యది మరలనువదేశించుము” అని యడిగినపుడు శ్రీకృష్ణుఁడి యుత్తరము నిచ్చియుండెను:—

పరంహి బ్రహ్మ కథితం యోగయుక్తేన చేతసా ।

న శక్యం తన్నయా భూయస్తథా వక్తుమశేషతః ॥

స హి ధర్మస్సుపర్యాప్తో బ్రహ్మణః పరివేదనే ।

న చ సాద్య పునర్యాచయః స్మృతిర్మే సంభవిష్యతి ॥ (అశ్ట. ఆ. 6)

“నేనాభగవద్గీతను మరలా జెప్పఁజాలము.” శ్రీకృష్ణుని యీ వాక్యముందు భగవద్గీతయొక్క స్తుతియెంతయొండెనో తెలియదు!!! సౌతి తన పనినే తానెన్నడును గొనియాడి కొనియుండఁడు. మణియొకరు రచించిన భగవద్గీతాగ్రంథము సౌతి సమ్ముఖననుండెననియు దానియెడ నాతనిమనం

ఋషి నెంతయు వాదరమఃకూడ నుండెననియు స్పష్టముగా నగవడుచుండెను. భగవద్గీతననుకరించి యతఁడనుదితోపాఖ్యానముపకు మహాభారతమందు స్థానమొసఁగెనని మనము చెప్పఁగలుగుచున్నారము.

ఇదిగాక యనుకరించెననుటకు మరియొక ప్రమాణముగూడ మనకగ వడుచుండెను. మహాకవియొక్క యత్యుదాత్తకౌశల్యమున కనురూపముగా వ్యాసుఁడు అథవా వై శంపాయనుఁడు విశ్వరూప దర్శన చమత్కారమును భగవద్గీతయొక్క మధ్యభాగమందుఁ గూర్చియుండెను. ఈచమత్కార మీస్థానమందు మిక్కిలి మార్మికమైన రీతిని వచ్చియుండెను. దానికిచట నుపయోగము కూడనయియుండెను. అర్జునుని హృదయమందు శ్రీకృష్ణుని యొక్క దివ్యోపదేశతత్వమును బూర్ణముగా నాటకయి టానియొక్క యుపయోగముండెను; అదికూడ జరిగెను. ధర్మసంస్థాపనార్థము చమత్కారము యొక్క యునికి యన్నిధర్మములయందు మన్నిఁపఁబడియుండెను. దీని ననుసరించి మనమహాకవి యీచమత్కారముయొక్కయోజనను భగవద్గీతలో నుచితస్థానమున యోగ్యకారణముచేతఁ గావించియుండెను. కాని సౌతి ఈ చమత్కారముయొక్క యవలంబము ననుకరణముచేత మఱియొకచోటఁ జేసియుండెను. అది యయోగ్యస్థానమందే సయ్యెనుటానికి నుపయోగము కూడ నేమాత్రము లేదయ్యెను. ఉద్యోగపర్వముయొక్క 13వ యధ్యాయ మందు, శ్రీకృష్ణుఁడుకొఁపులసభకు దూత్యమును లేక మాధ్యస్థ్యమును జేయుటకయి వెడలిసపుడాతఁడు తనవిశ్వరూపమును ధృతరాష్ట్రునీకిఁ జూపెనని వర్ణనమున్నది. అదనిజముగా భగవద్గీతయందీయఁబడిన విశ్వరూపదర్శనమున కనుకరణమై యుండెను. ఇంతియేకాక అర్జునునికి శ్రీకృష్ణుఁడు విశ్వరూపదర్శనముకొఱకు దివ్యదృష్టినిచ్చియున్నట్లే యిచట ధృతరాష్ట్రునీకిఁ గూడ దివ్యదృష్టినిచ్చెనని చెప్పఁబడియుండెను. సారాంశము, భగవద్గీత యందీయఁబడిన విశ్వరూపదర్శనమునకు నుద్యోగపర్వమందీయఁబడు విశ్వరూపదర్శనమున కలదనియు నయ్యదికూడ సయోగ్య స్థానమందున్నదనియుఁ బాఠకులకుఁ దెలియకుండ నుండఁజాలదు. కనఁగా భగవద్గీత యిప్పుడున్న

ఓతినే సౌతియెదుట నుపస్థితమైయుండెననియు, దానియందలి యాదరము చేత ననుకరణమార్గమున నీభాగముద్వ్యోగపర్యమందుఁ బ్రవేశపెట్టఁబడి యుండెననియు మనయూయునుమానము దృఢపడుచుండెను.

సౌతినమ్ముఖముననున్న భగవద్గీతన్నది యున్నట్లుగనే యతఁడు మహాభారతమందుఁ గలిపివైచెనా లేక యందతఁడేమైన మరికొంత చేగ్బెనా యును నీప్రశ్నకూడ నిచ్చట నుపస్థితమగుచుండెను. విశ్వరూపదర్శనము నకుఁ బిమ్మట యధ్యాయములుకొన్ని సౌతిచేత జోడింపఁబడినవియేయని చాలమంది యభిప్రాయమై యున్నది. భగవద్గీతయొక్క నడుమనున్న యధ్యాయములు తరువాత జోడింపఁబడినవని మొదటివియుఁ జివరివియు మూలభూతములై యున్నవనియే హాపకిన్సుయొక్క మతముకూడ నయినట్లు గనడుచున్నది. మొదటి యధ్యాయములు రెండును దరువాతఁ జేర్పఁబడి యుండెనని రాజారామశాస్త్రి భాగవతుఁడు సయితము ప్రతిపాదించియుండెను విభూత్యధ్యాయమందును 15వ యధ్యాయమందును గొన్ని పచనములకుఁ బూర్వావరసందర్భము లేక మైత్రి గుదరకున్నది. కాని మనమతమున నీ యూహ పొరబాఁటై యున్నది. విశ్వరూప దర్శనానంతరాధ్యాయముల యందుఁ జెప్పఁబడిన సాంఖ్యవేదాంత జ్ఞానములు మహాభారతకాలముకంటెఁ జూర్వములని మనము ముందటిప్రకరణమున నుడివియున్నారము. క్షేత్రము యొక్క వివరణము భగవద్గీతయందు “ఇచ్ఛాద్వేషః సుఖం దుఃఖం సంఘాతశ్చేతనా ధృతిః” ఈయన్నివిషయములను గలిపియున్నాఁడు, కాని వీని యొక్క యుల్లేఖము మహాభారతమందు దొరకకున్నది. సాంఖ్యతత్త్వజ్ఞాన నముయొక్క యుద్ఘాటనమును సౌతి మాటిమాటికి శాంతిపర్యమందుఁ జేసి యున్నాఁడు. కాని యందు దీనియొక్క జాడయుగపడదు. ఇంకను, శాంతి పర్యమందు మాటిమాటికినిజేయఁబడిన వేదాంతజ్ఞానముయొక్క విస్తృతవర్ణన మందుఁగూడ నుల్లేఖము కొంచెమైన లేకుండెను. పదునైదవ యధ్యాయములోని పురుషోత్తమ యోగముకూడ మరల వర్ణింపఁబడలేదయ్యెను. దైవా సురసంపద్వి భాగముకూడ మరలనెచ్చటను నగపడదు. సత్వము, రజస్సు, తపస్సు ఈత్రగుణవర్ణనము మాటిమాటికిని వచ్చియున్నది. కాని యీదైవా సుర సంపద్విభాగము మరల నుల్లేఖింపఁబడదయ్యెను. ఈభాగములన్నియు

(గీతయందు) నెంతయు సుందరమున లౌకికమునయిన రీతిని విలక్షణమైన భాషయందు వర్ణింపఁబడియున్నది :- ఉదాహరణార్థము జ్ఞానవర్ణనము, లేక “ఈశ్వరోహమహంభోగీ సిద్ధోహం బలవాన్ సుఖీ” మొదలుగా నాసురస్వభావముయొక్క వర్ణనము, సౌతివేతఁ జేయుఁబడియుండునని మనము నమ్మఁజాలనియంత మనోహరములై యుండెను. శ్రీయుత భాగవతునియొక్క కల్పన మిక్కిలి పొరబాటై యుండెను. భగవద్గీతలో నెచ్చటను విరోధము లేదు; ఇంతియేకాక, విభూతివర్ణనాధ్యాయముకూడ సత్యంత సుందరములైన కల్పనలలో నొకభాగమైయుండెను దానియొక్క యనుకరణమును దరువాతి దయిన వేరువేరు గీతలన్నియుఁ జేసియుండెను. పదునయిదవ యధ్యాయముకూడఁగడు మనోహరమైయుండెను. అదియే గీతలోని యన్నియధ్యాయములయందును శ్రేష్ఠముగా మన్నింపఁబడుచుండెను. ఈరెండధ్యాయములయందు శ్రీభాగవతుఁడు విరోధివచనములున్నవని చెప్పియున్నాఁడు. కాని మనయాలోచనఁబట్టి నడుమవియైన యధ్యాయములను బిమ్మట సౌతి కలిపియుండునను నీకల్పన సంభావనీయము కానేరదని తెలియును. ఆయధ్యాయములలోని విషయములన్నియు సౌతినాఁటి జ్ఞానముకంటె వేరై యున్నవి వానిభాషయు విచారశైలియుఁగూడ సతిరమణీయములును దివ్యములునయియున్నవి. సారాంశము, వానిరచన, విచారశైలి, భాషయుగీతయందలి యితరభాగములకు పిసదృశములు బొత్తిగాఁ గానేరవు. ఇందుచేత ఆభాగములు భగవద్గీతయందలి మూలములనియు సౌతి యనుకరించిన విశ్వరూప దర్శనభాగముకూడ నందలిదేయనియు ననుమానము చేయఁబడఁగలదు. ఇదశయందు ఈయన్ని భాగములు సౌతి యెదుటనుండెననియు, అతఁడి భాగములను గీతయందుఁ గడపలేదనియు నమ్మవలసియున్నది.

భగవద్గీతకుఁ గర్తయొక్కఁడే

భగవద్గీతయందు నేవిధమైనయసదృశ మేళనమును కాకుండెనని మనమతము * భాషాదృష్టిచేతను, గవిత్వదృష్టిచేతను విషయములయొక్క

* భగవద్గీతయందు 700 శ్లోకములున్నవి యందులోఁ పదమూడవయధ్యాయముయొక్క మొదటనొకశ్లోకము నమ్మఁబడకయున్నది. ఆశ్లోకమిట్లున్నది

దివ్యప్రతిపాదన దృష్టిచేత లేక యుక్తమచ్చందో రచనా దృష్టిచేతను భగవద్గీతన తుల్యదాత్త కవిత్వశక్తిగల యొకమత పురుషుడు నిర్మించియుండెననియే యనుమానింపవలసి యున్నది. భగవద్గీత మంసలి భాష మిగిలిన బ్రాహ్మవంతముయు సరళము నాడంబరహితమునయు యుండెను. సంస్కృతభాష ప్రత్యక్ష వ్యవహారమున వాడబడుచున్నపుడు అనగా వర్తమాన మహాభారత

“ప్రకృతిం పురుషం చైవక్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞమేవచ । ఏతద్వేదితు మిచ్ఛామి
జ్ఞానం జ్ఞేయం చ కేశవ ॥ గీతయొక్క ప్రతులన్నిటియందు నీయేడువందల
శ్లోకములై కనబడుచున్నవి. కాని, మహాభారతమందు గీతకు తరువాతిశ్లోక
ములో లెక్కింపబడిన సంఖ్య యెందులకసత్యము? అనునీప్రశ్నము
మిక్కిలి కఠినమైయుండెను. అపవ్యమీశ్వరకారముగానున్నది :- “షట్పది
సవింశాని శ్లోకానాం సాహకేశకః అర్జునః సప్తపంచాశత్ సప్తషష్టింతు సంజ
యః । ధృతరాష్ట్రః శ్లోకమేకం గీతాయా మామచ్యతే ॥” గాడులీశ్లోకము
లను విశ్వసింపరని నీలకంఠుడు చెప్పినది చాలబాగుగానున్నది. విచారిం
పగా దాక్షిణాత్యుల పుస్తకములయందు 701 పద్యముల గీతయేయున్నది.
అయినను ధృతరాష్ట్ర నిదాకపద్యము అర్జునునివి 57, శ్రీకృష్ణునివి 610
మొత్తము 747 పద్యముల సంఖ్యను జెప్పిన పద్యమెక్కటనుండి వచ్చెను?
కేవలము మొత్తము సంఖ్యయేకాక వేరువేరు సంఖ్యలును బొరపాటైయున్న
వనుట యాశ్చర్యకరమైయుండెను. గీతయొక్క యన్నప్రతులయందును
పద్యములలెక్క యీప్రకారమున్నది :- ధృతరాష్ట్రునిది 1 శ్లోకము సంజయు
నివి 41, అర్జునునివి 57, శ్రీకృష్ణునివి 673. ఎవరో కలిపియున్న యీప్రక్షిప్త
శ్లోకమే యన్నిగడిబిడకును గారణమైయుండినట్లు తోచుచున్నది. ఈశ్లోకము
సౌతిదేయై నచో నాపని యత్యంతగూఢ సంఖ్యావిషయకమైన కూటపద్యము
లలో నిమ్యుదికూడ నొకటియగునని చెప్పవలసియున్నది. ప్రస్తుతపు 700
శ్లోకముల గీతయందెచ్చటను లేక విసదృశత కనబడదు, కనుక జెప్పబడ్డ
పద్యమును ప్రక్షిప్తముగా నెంచి వేరుగనే చేయవలసియుండెను. ఈపద్యము
నాధారముచేసికొని కొంచెమైన ననుమానము చేయుట యుచితముకాదని
మనయభిప్రాయము.

మునకుఁ బూర్వము భగవద్గీత కలదని మనము మునుపు వ్రాసియుంటిమి. పాణినీయ వ్యాకరణ నియమముల ననుసరించి ఈభాషయందుఁ దప్పులు పట్టుట, కవితయు భారతములోని భాషయందు బాలవ్యాకరణ, నియమముల ననుసరించి తపస్సులు పట్టుటవంటిదియై యుండెను. భాషమృతమైపోయిన తరువాతను లోనియా ప్రవ్యాకరణముయొక్క దృష్టిచేతనే గ్రంథమందైనఁ దప్పులు చెప్పఁబడఁగలవు. కాని పాణినికి మునుపటి భగవద్గీతలోని వ్యవహారిక సంస్కృతభాషయందుఁ దప్పుఁ జెప్పుట నిరర్థకమైయుండెను. భగవద్గీత యందలి యనుష్టు విపద్యములయొక్క మాధుర్యము మిక్కిలి గొప్ప తరగతిలోఁదియై యున్నది. ఈసంగతిని హాస్యము, అనేకవద్యముల హాస్య దీర్ఘానుక్రమమును లించించి మహాభారతములోని యితరేతర భాగముల యనుష్టుప్పులతో బోల్చిచూపియుండెను. భగవద్గీతలోనే యొకయధ్యాయ మందును భాషయొక్క సౌందర్యము లేక భండస్సులయొక్క మాధుర్యము న్యూనాధికమైపట్లు కనఁబడదు. ఈవిధముననే విషయ ప్రతిపాదనములో నెచ్చటను విరోధముగూడఁ గన్పింపదు. వేరానిల విషయములన్నియు నొకవిధమేయైన దివ్యకల్పనా శక్తిచేత పర్ణిఁపఁబడియుండెను. మరియు నందు మహాతత్వజ్ఞానాత్మకమైన గలభీరవిచారము ప్రౌఢముఁ బ్రసన్నమునైన వాణివేతఁ జేయుఁబడియున్నది. కావున భగవద్గీతా గ్రంథమంతయు బుద్ధి శాలియై యొకకవి యొక్కయే ప్రతిభాసంపన్నమైన మస్తిష్కముచేసిన పృష్టియని సిద్ధించుచుండెను; మరియు నయ్యది నిరుపమానమైనతాజమహాలు భవనమువలె సుందరము సుబద్ధము విశేషములయిన కల్పనతో నింపినదై మనయెదుట నుపస్థితనుగుచున్నది. దానియందెచ్చను నతుకుఁదల కనిపింపదు. కలఁపుడునులేదు. తరువాతఁ గలిపిన భాగమేదియు నగపడదు. దానియొక్క సంపూర్ణచుయిన శుభకారములేక చిన్నచిన్న మనోహరభాగములు ఒకటిప్రతినవలస నుత్పన్నములై యుండెను. నయోత్సేయ ఇతి గోవిందముక్తాతూష్టిం బభూవహ" ఇది దానికిఁ బునాదియైయుండెను; విశ్వరూప దర్శనము దానిమధ్యభాగము; కరిష్యేవచనం తవ" దానిశిఖరమైయున్నది. సాంఖ్యము, యోగము, వేదాంతము, భక్తియునెడి నాల్గుతత్వజ్ఞానములను నాలుగుకోణములయందు నాలుగుస్తంభములయి యున్నవి. కర్మయోగము

దానికిమద్యముగానున్న ప్రధానస్తోభము. ఇట్టిభవనమునకు నడుమను పర
బ్రహ్మము కలదు. ఈవిధముగా ఈదివ్యతత్త్వజ్ఞానాత్మమైన గ్రంథముయొక్క
యలౌకిక సౌందర్యము మనలనందఱను విస్మితులను గావించుచుండెను.
సౌరాంశము. ఈసర్వోత్కృష్టమైన గీతయందు నెచ్చటను ననురూపమయిన
సౌందర్యము కనఁబడదు. అందలి యుదాత్త కల్పనకు శోభాధాయకముకాని
దిగాని దానిలోఁ గలియుకుండునదిగాని యభిప్రాయమొకటియుఁ గనరాదు.
ఏయొకచోటనయినను గల్పనలోనయినను సౌందర్యముగాని గాంభీర్యము
గాని కొంచెముఁకూట దగ్గియున్నదని చెప్పఁజాలము. తుదకీగ్రంథము ఒక
మహాబుద్ధిశాలియైన కవీశ్వరునిదని చెప్పకుండ నుండఁజాలము.

భగవద్గీత మూలభారతములోనిదే

భగవద్గీతయంతయుఁ దత్త్వజ్ఞాన విషయకమై యుండుటచేతను
మొదట దీనికి మహాభారతకథతోఁ గొంచెమును సంబంధముదెడి యుంటుండు;
కాబట్టి దానినొక యుత్తమగ్రంథముగాఁ దలఁచి సౌతి తన మహాభా
మందు నితరాఖ్యానములతోడిపాటుగాఁ గలిపియుండునని యెందులకు విశ్వ
సింపఁగూడదను శంక యిపుడు గలుగుచుండెను. భగవద్గీత మూలభారతము
లోని యితిహాసముతో సంబంధించినది కాదు. శ్రీకృష్ణుఁడు దానిని జెప్పి
యుండనేలేదు. దానిని బూజ్యుఁడయిన నామక, గురువు చెప్పియు
డెనుసౌతియొక్క యుద్దేశము అన్నితత్త్వజ్ఞాన విషయక గ్రంథము,
నాఖ్యానములను నొకచోఁ జేర్చుటయై యుండుటచేత దనయుద్దేశమున
రించి భగవద్గీతను మహాభారతమునఁ గలిపివై చెనని యెందుకుఁ జెప్పఁగూ
దని కొందరనుచున్నారు. భగవద్గీత మూలభారతములోని యొకభాగము
నెట్లు విశ్వసింపఁగలమని దీనితాత్పర్యము. మనమతముఁబట్టి యీకల్పన
కాలమైనవి నిలువఁజాలదు. వాస్తవమును భగవద్గీతయొక్క క
ళ్ళప్రార్థనలదితక్క నితరులది కాఁజాలదు. భగవద్గీతలోని ఉపదేశము
యొక్క యారంభ ము ఏఉత్తమపద్యముతోనై యున్నదో అపద్యముగీ
లేనియెడల దానిని గీతయని ఎవరుచెప్పుదురు.

అశోచ్యానన్వ శోచ స్త్వం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే ।

గతా సూనగతా సూంశ్చ నాను శోచంతి పండితాః ॥

ఈయుదాత్త పద్యముతోడనే యుపదేశముయొక్క యారంభము యుక్తమైన రీతిగానయి యుండెను. దీనికి సంబంధము భారతీయ యుద్ధముతోడనే కలదు. భగవద్గీతయందు, యుద్ధముకూడదా? యనునీచర్చయే మాటిమాటికిని జేయఁబడియున్నది. మఱియును, “యుధ్యస్వఽగతజ్వరః సూమనుస్మద యుధ్యచ” ఇదిమొదలుగా నుపదేశముకూడఁ జాలపర్యాయములు చేయఁబడియుండెను; విశ్వరూప దర్శనమందు సైతము సచస్త్ర భారత యుద్ధముయొక్కయే కల్పనచూడఁబడుచున్నది; విశ్వరూపముయొక్క భయంకరమైన యుద్ధమునందు భీష్ముఁడు, ద్రోణుఁడు మొదలైన చాలమంది వీరులు ప్రవేశించుచున్నట్లు ఈదృశ్యము చూపఁబడియుండెను. అనఁగా ఈభగవద్గీతలో విశ్వరూపదర్శనము కలదు. దానికి సంబంధము భారత యుద్ధముతోఁ దప్పకయుండి తీరవలయును. అదిసౌతియొక్క మహాభారతములోని భాగము కానేరదు; అనఁగా సౌతి భగవద్గీతకు వర్తమానరూపము నిచ్చియుండలేదు, ఇకనేమంటేని ఈరూపమతనియెదుర నంతకముందే పూర్ణముగా నుపస్థితమై యుండెనని మనము నిశ్చయించి యుంటిమి. భారతీయయుద్ధకథతో సంబంధించినరూపమునెవరోమఱియొకవ్యక్తి పూర్వమే యిచ్చియుండునను కల్పన చేయుటలో లాభమేమున్నది? గీత వ్యాసులయొక్క లేక వై శంపాయనియొక్క మూలభారతములోని భాగమేయై యున్నదని చెప్పఁబడఁగలదు. భగవద్గీతయందు శ్రీకృష్ణుని మతములే యుద్ధాటనవఁబడినవనుటలో నెట్టి సందేహమును లేదు. శ్రీకృష్ణార్జునుల యితిహాసము ప్రధానరూపమున నీయఁబడియున్న భారతగ్రంథమందు శ్రీకృష్ణునితత్వజ్ఞానముయొక్క చర్చకొంచమయిన నుండుట నిజముగా నావశ్యకము స్వాభావికమును గూడనయియుండెను. ఈదృష్టితోఁ జూచినమీఁదట శ్రీకృష్ణుని తత్త్వోపదేశమును వికచించునట్టి భగవద్గీత భారతముయొక్క భాగమే. యెయుండుటలో నాశ్చర్యమేమియునులేదు. నరనారాయణుల విజయవర్ణనముతోఁ గూడియున్న మూలభారతమందే వారిసంవాదరూపమున శ్రీకృష్ణునితత్వజ్ఞానముయొక్క యుద్ధాటనమునుండి తీరవలయును. వేయొ

ఈవిషయము మహాకవియొక్క యత్యంతోదాత్తమయిన కావ్యకళకు ననురూపమైయుండెను. సాధారణముగా భగవద్గీత యార్థమై భారతమహాకావ్యము యొక్క భాగగురుటయే సంభవమై యుండెను; ఇంతేకాక, భగవద్గీత మణియొక రూపముననుండుట 'యసంభవము.' భగవద్గీత యందు వర్ణితమైయున్న తత్వము: పూర్వమందొకప్పుడు 'వేరుశబ్దములతో లేక' వేరురూపముతోనున్న దనియు దానిని వ్యాసుఁడు లేక వై శంపాయనుఁ తనశబ్దములలో వర్తమాన రూపముతో భారతగ్రంథమునకుఁ దీసికొని వచ్చెననియు విశ్వసంతుమనుటలో స్వారస్యము కొంచెమైనను గానిపించదు. కారణమేమనఁగా భగవద్ గీతయొక్క వర్తమానరూపము వర్తమానశబ్దములును మిగుల సుహృత్త్వము కలిపై యున్నవి. ఈసంగతినెవఁడును సమ్మతించకపోఁడు. కనుక భగవద్గీత యొకప్పుడు మిక్కిలివేఱయిన మూలస్వరూపముతో నుండియుండును కల్పనలో నర్థమేమియునగుచుండదు.

దణభూమి యందు గీతచెప్పఁబడుట యసంభవముకాదు.

ఈప్రకారముగా విప్రుతమైన సంఖ్యాషణము నిజముగా యుద్ధపరమమున చెపుడయినఁగాఁగలదాయని తొందరప్పుడప్పుడు ప్రశ్నించుటయుఁ గలదు. ప్రాచీనభారతీయార్యు పర్వీతిని విచారించినచో ని సంవాద మసంభవమునాదని మనము తెలిపికొనవచ్చును. అతిప్రసంగమేల, ప్రత్యక్షమైన వస్తుస్థితి యుట్లుండుట సంభవము. భారతీయయుద్ధమందు రెండువర్ణులు నొక్కరితోకరెదురుగా నిలఁబడియున్న సేనల విషయమై మనస్సులో నుచితమైన కల్పనయు గావింతుమేని రెండుసేనలకును మధ్యభాగమున శ్రీకృష్ణుఁడు వర్ణుఁడును రథముపైఁ గూర్చుండి, యుద్ధముచేయుట యుచితమా లేక యునుచితమా యని విచారము చేయుచుండిరన్న సంగతి యేవిధమునఁ జూచినను సంభవముగాఁ గనఁబడదు. ఇది యసైన్యములందును 52 లక్షలకుఁ దక్కువకని మనుష్యులుండిరని చెప్పఁబడియున్నది. ఈసేనలు విభాల్పమైన యుద్ధభూమి యందుఁ గొన్ని కోసులవరకు వ్యాపించి యుండును. ఇరుసేనలు నొకదానికొకటి అరికొసు లేక పావుకోసు ఎడముగా నిలుచుండి యుండును. ఆకాలమున ధర్మయుద్ధముయొక్క నీతిప్రచలితమై యుం

డెను, కనుక నెవఁడును ఎవనిమీఁదను జాగరూక్షత లేని యవస్థయందు శస్త్రమును బ్రయోగింపఁగలుగుటసంభవముకానేరదు. అర్జునుని రథముకొంచెముముందుకుఁబోయి మధ్యభాగమున రెండుసేనలును గనఁబడునట్టిచోట నిలఁబడెనన్న విషయమై యాశ్చర్యపడవలసినది కొంచెమైనను లేదు. శ్రీకృష్ణునికి నర్జునునికిని సంభాషణమొకగంట లేక గంటయుంజావుకంటె నెక్కువసేపు దాఁకనయి యుండుదు. ఇంతకంటె నెక్కువసేపు పట్టదనుసంగతి పర్తమావకాలమున గీతను ఇతిశ్రీగాఁ బఠిదినము పఠించుచున్నవారి కనుభవసద్ధమై యున్నది. రెండుదశముల సేననాయకులకు వారిసంభాషణయొక్క ముగింపు కుఁగనుపెట్టికొని ఛాందురనియు ననుకొనకొనవలసిన ఆవశ్యకత ఉండదు; ఎందుచేతననఁగా ఇంత పెద్దసేనల నేర్పాటుచేయుట యొకటి రెండు నిమిషములవని కాదు ఇది యిట్లుండె, ఐతిహాసికయుద్ధవర్ణనముఁ బట్టి సేనాపతులు తమతమ దశములను బన్నునపుడు ఒకఁడు రెండవదానిదశమును మిగులఘాతకముగా నిరీక్షించుటకుఁ గొన్ని మంటలు వినియోగించుచుండురని సైతము తెలియుచున్నది శ్రీకృష్ణుని యొక్క నర్జునునియొక్కసంతాపము ఇతరయోధులకు వినఁబకుండెను. అనఁగా యోధులధ్యానము వారివైపు లేకుండెనని చెప్పవలసియుండెను. వారు తమదశమును బన్నుకొనుటకుఁ జూచుకొనుచుండిరనియు విశ్వసింపఁబడుట స్వాభావికమై యున్నది. ఛారాంశము, యుద్ధభూమియొక్కవిస్తీర్ణి, తమతమ దశములఁబన్నుకొనుట ఫానియొక్క నిరీక్షణముధర్మయుద్ధముయొక్క గీయముములు ఇవిమొదలగు విషయములను విచారింపఁగా భారతీయ యుద్ధముయొక్క మొదటినాఁడు, యుద్ధమునకు ముందుగనే, శ్రీకృష్ణుఁడునర్జునుఁడును తత్త్వజ్ఞాన విషయకమైన చర్చయందు ఘంటయో సపాదఘంటయో కడపియుండుట కొంచెమైనసంభవవిషయము కాదనియే సిద్ధించుచున్నది.

భగవద్గీత యప్రస్తుతమకాదు.

మంచిది; ఇంతవిస్తీర్ణతమైన సంభాషణము యుద్ధభూమియందు జరగుట సంభవమైయుండెనని విశ్వసింపఁబడుగాక; అయినను గొందరుఁలొకలు ఆయ్యది యప్రసంగికమని చెప్పుట కలదు. కొందరు కల్పనాతఠఁగములు

భగవద్గీత మహాభారతమందుఁ బ్రక్షిప్తమైయున్నదను నంతవఱకుఁ వ్యాపించి ఉన్నవి. కాని యీ యాక్షేపముకూడ నిరర్థకము. భగవద్గీత ప్రక్షిప్తమైనట్లు కానిపింపదు. ఈ గ్రంథమందు ముందువెనుకల నెచ్చటనుగానిపింపదు భగవద్గీతకుఁ బూర్వము మహాభారతముయొక్క తుది శ్లోకమిట్లున్నది :-

ఉభయోః సేనయోరాజన్ మహాన్ వ్యతికరోభవత్ ।
అన్యోన్యం వీక్షమాణానాం యోధానాం భరతర్షభ ॥

మఱియు గీతకుఁ బొమ్మట యధ్యాయముయొక్క మొదటి శ్లోకమిట్లున్నది :-

తతో ధనంజయుం దృష్ట్వా బాణగాండివ ధారణమ్ ।
పునరేవ మహానాదం వ్యస్మజంత మహారథాః ॥

భగవద్గీతలో మొదటియధ్యాయమందే శ్రీకృష్ణుడు సర్జనుడును రథమునఁ గూర్చిండి సేనలకు నడిమైదానముయొక్క మధ్యభాగమునకుఁ బోయి నిలఁబడిరని చెప్పబడియున్నది. దీనితరువాత, సంభాషణము పూర్తి కాఁగానే వారు పొండవులసేనకుఁ దిరుగావచ్చిరి; అపుడు సైన్యమంతయు సింహనాదముఁ గావించెను. (ఈవర్ణనము గీతకుఁ దరువాతి యధ్యాయము లోని పై చెప్పబడిన శ్లోకము వలనఁదెలియు చున్నది.) ఇట్టిస్థితిలో నిచ్చట ససందర్భమేమియు నగవడదు. భగవద్గీత యిక్కడనుండి విడఁదీయఁబడి నను హానియేమియులేదని కొందఱు లోకులు చెప్పుచున్నారు. కాని యీకథ నము ప్రతియుపాఖ్యానమునకును జెల్లఁగలదు. సారాంశము, ఈయాక్షేపములోఁ గొంచెమేని స్వారస్యము లేకున్నది. అవును, భగవద్గీతయనఁగా అందుఁ బ్రతిపాదితమైన వాదవివాదము ప్రాసంగికమా లేక కాదా యను పశ్యముమాత్రము మహత్త్వము కలదియు విచారణీయమునయి ఉన్నది. వాసుదేవత్వజ్ఞానమునకుఁ మిక్కిలి విచిత్రమయితో యుద్ధప్రారంభము మందే స్థానమిచ్చినాఁడని మనము తలంచుచున్నాము. లక్షలకొలది మనుష్యులుచచ్చుటకును జంపుటకును సిద్ధపడియున్నపుడు ధార్మికహృదయము గల మనుష్యునికి నిజముగా నొకవిధమైన మోహము జనించుట సంభవమై యున్నది. అ వానికి నేనుజేయుచున్నది యుచితమా కాక యనుచితమా

యని సందేహము కలుగుట అశ్చర్యముకానేరదు. మనయభిప్రాయమందు భగవద్గీతయొక్క ప్రారంభమున గీతలోని యర్థున విషాదయోగమునకు సంహారముఁబడియుండుట నిజముగా మిగుల మార్మికమైయున్నది. ఈ చిన్నరాజ్యమునకు సంబంధించిన యొకఁడొరుల తుచ్ఛకలహమును దీర్చుటకు గాను భీష్మునివంటి పితామహుని ద్రోణునంతటి గురువుని శల్యాదులవంటి బంధువులను జంపుదునా? మా పుత్రప్రౌత్తులను జంపుదునా? యనునీవ్రశ్నమే విధముగా బంధుప్రేమముదియో, యట్లే రాజ్యసంబంధముగు మహత్త్వముది కూడనయియున్నది, ఇంగ్లీషులో దీనిని 'సివిల్ వార్' అని చెప్పుచున్నారో యది తమలోఁదమ గొంతుకలను దెగఁగోసికొనెడి యుద్ధమేయైయున్నదను మాట నిశ్చితము. ఇట్టియుద్ధమున స్వజనవినాశమే యగుచున్నది. కాఁబట్టి ధర్మశీలుఁడని చెప్పఁబడు నర్జునునికి మనస్సున నీవిచారములవలన మోహముజనించుట యత్యంత సహజమైయున్నది. లోభియు మూర్ఖుఁడు నయిన దుర్యోధనుని ధ్యానములోని కీవిషయమురాకుండుట లోపమనిపించు కొనదు. కాని మనము దీనిని జక్కఁగా నాలోచింపవలయునని మనకుండ వలయును, ఎందుచేతననఁగా మనము ధర్మశీలులమైయున్నాము. ఈవ్రశ్న మొకయర్జునునికే కాదు; ఇంకనేమంటేని సమస్తభారతీయ యుద్ధము యొక్కయు ధార్మికతా విషయమై యొకవాదగ్రస్తమగు వ్రశ్నమువస్థిత మగుచున్నది. మరియు, ఇట్టి యువసరమునఁ దత్త్వజ్ఞానవిషయమైనచర్చకు మహత్త్వముకూడ గలదనుట నిర్వివాదము మనుష్యునియొక్క జీవితమందు నితీకర్తవ్యతలో గూఢమైన సిద్ధాంతమును వివేచించుటకు దగినస్థానమిదే యనుమాట నందరు నొప్పుకొనగలరు. కర్తవ్యము అకర్తవ్యము, నీతి దుర్నీతి, పాపము పుణ్యము, మొదలుగా విషయల సిద్ధాంతములను బ్రతిపాదించుటకై యిదే యువసరము మాత్రము నిదేస్థానముచితమనుటకు సందేహ లేదు. వ్యాసులేప్రసంగమునకై భగవద్గీతను వర్ణించిరో యది ఈయుదాత్తమైన గ్రంథములోని తత్త్వజ్ఞానమునకు ననురూపమైన యుదాత్తమే యై యున్నది.

సంపూర్ణభారతగ్రంథమునఁ బ్రతిపాదితమైయున్న కొంతవిషయమును సంగ్రహించుటకై ముఖ్యమైన స్థానము ఈభయంకరయుద్ధముయొక్క ఆరంభ

మేయైయున్నది, ఇదేఆలోచించి సరిగా యుద్ధారంభమునందుఁ బరమోచ్చ మైన యీతత్వజ్ఞానమునకు వ్యాసమహర్షి స్థానమిచ్చియున్నాఁడు. ఈ తత్వ మైన ధ్యేయముయొక్క యెదుట మనుష్యుని శరీరమునకు మహత్త్వమునఁగా నెట్టిది? శరీరము నశించిపోయినప్పటికిఁ దిరుగామాటి మాటికిని లభించునదే యైయున్నది; కాని ఆత్మయు ధర్మమును తత్వమునయియున్నది. ఈ చ మైన యీధర్మతత్వముయొక్క ప్రశ్నమువచ్చినపుడు ప్రాణహనియొక్క ప్రశ్నము తుచ్చమైయున్నది. “ధర్మోనిత్యః సుఖదుఃఖేత్వనిత్యే జీవో నిత్యస్తస్య హేతుస్త్యనిత్యః ॥ ఈవాక్యమందు వ్యాసమహర్షి ధర్మతత్వము స్థితియు నిత్యమునని చెప్పియున్నాఁడు ఈధర్మతత్వముల ముందు సుఖ దుఃఖ పచారణమే యుచితముకానేరదు; ఎందుచేతననఁగా జీవనము లేక ఆత్మ నిత్యము నమరమునయి యున్నది. దానికిహేతువయిన కర్మకృత శరీరమేది కలదోయని యనిత్యము తుచ్చమునయి యున్నది. సాధారణము మనుష్యుఁడు తాను సంసారమునఁ బరమోచ్చమైన ధర్మమువయిపును నీతి తత్వముల వైపును ధ్యానింపవలయును—వానియొక్క ధ్యానము మనుష్య హానివయిపు లేక ప్రాణహానివయిపుగా నుండఁగూడదు. సర్వకర్మములను బరమేశ్వరునికర్పించి ధర్మతత్వముల రక్షింపవలయును. ఇందువలన “హత్వాపి స ఇమాన్ లోకాన్ స హంతి న నిహన్యతే” చంపుట లేక చచ్చుట యనెడి రెండునులు సమానములగుటయును లాభముచేకూరును. ఈచచ్చము లయిన ధర్మతత్వముందర నీజీవులయెడ లేక మృతులయెడ శోకమువ్యర్థము ఇటువంటి మహాతత్వజ్ఞానమువదేశించుటకుఁ బ్రసంగము భారతీయ యుద్ధా రంభమే. అట్టిస్థితిలో ఆలౌకికమును శాశ్వతతత్వజ్ఞానము నుపదేశించునట్టియు నగుగ్రంథమునకు వ్యాసమహర్షి యయోగ్యస్థానమునిచ్చెనని యెవరనఁగలరు. వ్యాసమహర్షి భగవద్గీతాఖ్యానమునకిచ్చట స్థానమిచ్చుటనుఁబట్టి చూడఁగా మహాకవి కర్ణమైన యుదాత్త కళకు దిగ్దర్శనమగుచున్నది, ఇంతియేకాక, మహాకవి యీ యాఖ్యానమును దనభారతగ్రంథమునకు సర్వస్వముగానెంచి యిందలి తత్వజ్ఞానములోని యన్ని విషయములను సంగ్రహములును గంభీర ములునయిన శబ్దములనుండు సమకూర్చియున్నాఁడు, మఱియు, ఈగ్రంథ

మత్యంత ధార్మికగ్రంథములలో నధ్యయనము చేయఁదగిన యొకభాగమని కూడనందు సూచించియున్నాఁడు. అంతమున శ్రీకృష్ణుని ముఖమునుండియే యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు —

అధ్యేష్యతే చ య ఇమం ధర్మపంపాదనూపయోః ।

జ్ఞానయజ్ఞేన తేనాహమిష్ట స్యాస్మితి మే మతిః ॥

సారాంశము, సంవాదరూపమైన యీ గ్రంథము నధ్యనముచేయుట యెంతయు లాభవాయికమైయున్నది. ఇందు పర్ణితమైన విషయము సాంసారికబుద్ధి కీర్తితమైతే దీనిపఠనమువలన ఫలముకూడ సాంసారికము కానేరదు ఇంకనీమంటేని ముయ్యది పారమార్థికమైన జ్ఞానయజ్ఞమునకు ఫలమని చెప్పవలసియున్నది. ఈభాగమును వ్యాసుఁడు లేక వై శంపాయనుఁడు స్వతంత్రమనియు నత్యంతవచితమనియు నూహించి యిచ్చటనుంచియున్నాఁడు.

వ్యాసమహర్షి శ్రీకృష్ణమతమును బ్రతిపాదించుచున్నాఁడు.

భగవద్గీతాపర్వము అత్యంత పూజ్య తత్వజ్ఞానవిషయకమైన యొక భాగమనియు, దానికి వ్యాసుఁడు లేక వై శంపాయనుఁడు తనభారతగ్రంథమున స్థానమిచ్చెననియు, అందు శ్రీకృష్ణుని విశిష్టమతముల లేక వ్యాసమతముల నావిష్కరించెననియు మనము చెప్పఁగలుగుదుము. ఈగ్రంథము పూజ్యమైయుండుటయు, మోక్షేచ్ఛులకు లేక భగవద్భక్తులకుఁ బఠింపఁదగిన వనియే మొదటినుండియు విశ్వసింపఁబడుటయు స్పష్టమైయున్నది. ఇందు శ్రీకృష్ణునియొడ భక్తి పూర్ణముగాఁ బ్రతిపాదించఁబడుటయు వారి యీశ్వరాంశత్వము సంపూర్ణముగాఁ జూపఁబడియుండుటయు నిర్వివాదమై యున్నది. ఇందలివాక్యములు ప్రత్యక్షము శ్రీకృష్ణుని ముఖమువికాకపోవచ్చును అయినను అవి వ్యాసునిముఖమువి యైయున్నవి. రణక్షేత్రమందు శ్రీకృష్ణుఁడు స్వయముగా నేకబ్రహ్మను పయోగించెనో యెవరును జెప్పఁజాలరు. మహాకవుల సంప్రదాయమునమనరించి వ్యాసమహర్షి సంజయుని రణభూమియం

దుః దనకొక సంవాదదాయకుని (వాక్ కరస్పాండెంటు)గాఁ జేసికొనెను అతనిచేతనే యుద్ధవృత్తాంతమంతయుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ జూచియే యుండు నన్న యుక్తిచేఁ జెప్పించియున్నాఁడు. ఒకవేళనయ్యది కాల्పనికముగా నమ్మఁబడియున్నను శ్రీకృష్ణునిమతములు భగవద్గీతలోఁ జెప్పఁబడిన మతములకు సదృశములై యుండెనని విశ్వసించుటకు నేయాపత్తియును లేదు. బైబిలులోని క్రీస్తువాక్యములు ప్రత్యక్షముగా నాతని ముఖమునుండియే వెడలియుండెనని నిశ్చయపూర్వకముగా నమ్ముటకై యేమి యాధారమున్నది? అతనిశిష్యులుకూడ నవ్విషయమును వర్ణింపకున్నారు; కాని వాని ప్రశిష్యులు సేంటుజాను, సేంటుల్యాకు, సేంటుమార్క్ మొదలయినవారు అతని వచనములని చెప్పుచున్నారు. వారి యీవచనములు క్రీస్తుచెప్పిన వచనములయి యుండెనని విశ్వసించుటలోనే ప్రకారముగానే యాపత్తియు నేదో, యట్లే శ్రీంృష్ణార్జునుల భాషణమును లేక సంవాదమునేరూపమున వ్యాసుఁడు సంజయముఖమునుండి వ్రకటించెనో, ఆరూపమున శ్రీకృష్ణుని సంభాషణము అథవా వాక్యములుండెననియుఁ దలంపఁబడఁగలదు. భగవద్గీతలోని శబ్దములు ప్రత్యక్షము శ్రీకృష్ణునివా కాసాయను నీప్రశ్నము మన యభిప్రాయమునందు నుచితమైయున్నది. ఈశబ్దములు శ్రీకృష్ణునివి కాక పోవచ్చును, అయినను నిస్సందేహముగా నియ్యవి వ్యాసునివియైయున్నవి. శ్రీకృష్ణునిమతమందలి తాత్పర్యము చూడఁగా వ్యాసుని శబ్దముచేత వర్ణితమై యున్నది. అయినను శ్రీకృష్ణుని మతముననుకూలముగనే యాయన్ని విషయములు నిచ్చటఁ బ్రతిపాదింపఁబడెననుటలో సందియమేమియు నుండదు. ఈవిషయములన్ని కాలములయందు బ్రతిచుటకును మననముచేయుటకును దగియుండును, కాఁబట్టి వ్యాసుఁడు వానికి మనోహరరూపమునిచ్చి నచో నాపత్తియేమిటికి? సారాంశము, ఈదృష్టిచేత బైబిలుయొక్కయు భగవద్గీతయొక్కయుఁ బరిస్థితి సమానమని యొప్పుకొనవలసియుండును. రెండుగ్రంథములను ధార్మికదృష్టితోడనే యమర్చబడియున్నవి. క్రీస్తుయొక్క యీశ్వరత్వము విషయమై విశ్వాసమున్న వారికి అతనియుపదేశ సారమును వేర్వేరు ప్రసంగములలోని యతనిభాషణములతో సహితము, తన్నతాను కర్తలు చాలామొండ్లగడిచిన యనంతరము అతనికిఁబిమ్మట సమ

కూర్చి తమధర్మగ్రంథమును దయారుచేసిరి (సేంటుల్యూకుయొక్క ప్రారభమును జూడుడు). ఇట్లే శ్రీకృష్ణుని యీశ్వరత్వము విషయమై కొంచెమును సందేహములేనియతని భక్తులు, అనఁగా వ్యాస వైశంపాయనమహర్షులు తమదివ్యవాణితో నీధార్మికగ్రంథమును దయారుచేసిరి; శ్రీకృష్ణునితరువాతఁ జాలయేండ్లకుఁ బిదప భారతగ్రంథము తయారయినపుడు వారు దానిమధ్య భాగమందు భగవద్గీతా రూపమున దానికిస్థానమిచ్చి, అందుఁ గర్మాకర్మ సంబంధియగు నత్యంతమహత్తముగల ప్రశ్నముపై ని, ప్రచరితములై యున్న తత్త్వజ్ఞానములన్నిటి నాధారముచేసికొని, శ్రీకృష్ణుని ముఖమునుండియే విమర్శింపఁజేసిరి.

నేటివఱకుఁ బ్రపంచమున నలుగురు పరమవిఖ్యాతులైన ధర్మోపదేశకులు అయియుండిరి. వారు శ్రీకృష్ణుఁడు, బుద్ధుఁడు, క్రిస్తు, మహమ్మదు. వీరుప్రతిపాదించిన మతముల నప్పటివఱకు లక్షలకొలదియుఁ గోట్లకొలదియు లోకులు మన్నించుచున్నారు. ప్రసిద్ధులయిన యీధర్మసంస్థాపకులలో మహమ్మదు మాత్రము తనచేతితోఁ దన ధర్మగ్రంథమును దనయను యాయులకిచ్చియుండెను. మిగిలిన మువ్వరిచరిత్రములను సంభాషణములను వారిప్రత్యక్ష శిష్యులు కాక. శిష్యులయను యాయులనేక సంవత్సరములతరువాతఁ బ్రోగుచేసి వారిధర్మగ్రంథమును దయారుచేసియున్నారు. బుద్ధునితరువాత నూరేండ్లకు బౌద్ధగ్రంథములు తయారయ్యెను; క్రిస్తుతరువాత బైబిలు కొత్త నిబంధన, కూడ దాదాపిన్నియేండ్లకే తయారయినది. ఇట్టిస్థితిలో వానియందీయఁబడియున్న, బుద్ధునియొక్క లేక క్రిస్తుయొక్క శబ్దములు వారివేయని నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁజాలము; అయినను వారియుపదేశముయొక్క సారమిదేయయి యుండెనని నమ్ముటకు నేయుపత్తియునులేదు. ఇదే విధముగా శ్రీకృష్ణోపదేశసారమని దెలిసి వ్యాసులు తన గ్రంథము నడుమ స్థానమిచ్చిన భగవద్గీతకుఁ గూడ వ్యాసముఖముననే పూజ్యత్వమిచ్చుటలో నాఁతి యేమియునులేదు. వేయిమాటలేల : ఇందీఁబడిన విషయముల ప్రతిపాదనము శ్రీకృష్ణుని ముఖముచేతనే చేయఁబడెననియుఁ జెప్పుట యుక్తిబాహ్యము కానేరదు.

ఒకడే బ్రహ్మమందు, ముగ్గురులేరు.

కొందఱు ఏత్రీకృష్ణునిమతము భగవద్గీతయందుఁ బ్రతిపాదించఁబడి యెన్ నో ఆ త్రీకృష్ణుడు వేరు; భారతీయ యుద్ధములోఁ బాండవపక్షమున చేసిన త్రీకృష్ణుడు వేఱని చెప్పుచుండిరి. మరికొందరు త్రీకృష్ణనామకు లైన మూఁడువ్యక్తులను నమ్ముచుండిరి. వివిధముగాననఁగా గోకులమందు బాలకీడలు గావించిన త్రీకృష్ణుడు, భారతీయయుద్ధమునఁ జేరిన ద్వారకా ధీశుడైన త్రీకృష్ణుడు, భగవద్గీతయందలి దివ్యోపదేశమును గావించిన భగవానుడగు త్రీకృష్ణుడు—ఈమూవూరును వేర్వేరు. గోకుల త్రీకృష్ణునియందుఁ బరిపఁజడిన లీలలు క్రీస్తుయొక్క బాలలీలకు సదృశములయి యున్నవి, కాబట్టి ఆ భీరజాతిలోని గోపులయొక్క గోపికలయొక్క ద్వారమున నిధర్మము క్రీస్తుశకమునకిట్టివల హిందుస్థానమునకు వెలుపలనుండి తీసుకొనిరాఁబడె ననియుఁ బిమ్మట వీరు తీసికొనవచ్చిన కృష్ణునికిని భారతమున వర్ణితుడైన కృష్ణునికిని నేకీకరణమయ్యెననియు నీలోకులు, చెప్పుచున్నారు. భగవద్గీత యందు నుపదేశింపఁబడియున్న యంత్యంతోదాత్తములయిన తత్త్వజ్ఞానము నీత్యాచరణమును భారతీయ యుద్ధములోని త్రీకృష్ణుని యాచరణముకంటె విపరీతములయి యున్నవి; ఇంతియేకాక, ఆయుపదేశము కృష్ణుడు గోపికలతోఁ గావించియున్న యాయుశ్శీలాచరణమునకుఁగూడ మిగుల ససంబద్ధమై యుండెను కనుక త్రీకృష్ణనామకులయిన మూఁడువ్యక్తులను నమింపుట కయి కొందఱు చేసినసిద్ధాంతమును మనమిచ్చట సంక్షేపముగావిచారితము.

మనమతమునందు నొకత్రీకృష్ణుని ముగ్గురు త్రీకృష్ణులుగాఁ జేసివయి చుటకు నావశ్యకత. కొంచెమేని యగవడదు గోకులమందు మరియు మహా భారతమునందునున్న త్రీకృష్ణునియొక్క చరిత్రము యథార్థమున నత్యుదాత్తమై యుండెననియు నయ్యది భగవద్గీతయందలి దివ్యోపదేశముకంటె నేమకారమునను విపరీతము కాదనియు మనము ముందుపెన్నరించి స్వతంత్ర రీతిని జూపఁగలము. ఐతిహాసికదృష్టిచేతఁ బైకల్పన యసంభవమని మాత్రమిచ్చటఁ జెప్పఁగలుగుదుము. భగవద్గీతయందు త్రీకృష్ణుని 'భగవాన్'

అని చెప్పియుండెను, ప్రతితత్వజ్ఞానముయొక్క యుపదేశకునకును 'భగవాన్' సంజ్ఞ యుపయోగింపఁబడుచుండెను. అర్జునుఁడు “శిష్యస్తే హం శాధిమాం త్వాం ప్రవన్నం” అని పలుకుటచేత నిజముగా శ్రీకృష్ణునికిఁ దత్వజ్ఞానోపదేశకత్వ సంబంధమున భగవాన్ పదవి యత్యంతయోగ్యమైయుండెను. చాలచోట్ల నర్జునుఁడు శ్రీకృష్ణుని జనార్దన, గోవింద మొదలుగాఁ బేరులతోడనే సంబోధించి యుండెను. అనఁగా భగవద్గీతయందు భగవానుఁడును శ్రీకృష్ణుఁడు నొక్కఁడేయని స్పష్టముగాఁ జూపఁబడియుండెను. అతిప్రసంగమెందులకు, శ్రీకృష్ణుఁడు తన ఐశ్వరీయయోగ సామర్థ్యముచేత నర్జునునికి ఐశ్వరూపమును జూపినపుడు సైతము అర్జునుఁడుఁ దేవా ? నేను నిన్ను “హేకృష్ణ, హేయాదవ, హేసఖా” అని పిలిచి నీకుఁ గావించిన యవమానము క్షమింపుమనియే చెప్పియుండెను. అనఁగా భగవద్గీతలో ఐశ్వరూపమును జూపిన భగవానుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడే యాదవుఁడు నర్జున సఖుఁడు నైన శ్రీకృష్ణుఁడనియే చూపఁబడియున్నది. భగవద్గీత సాతికృతమని విశ్వసింపఁబడినప్పటికిని మహాభారతకాలమున అనఁగా క్రీస్తుశకమునకు 300 సంవత్సరములకంటె మునుపు భగవద్గీతోపదేశకుఁడయిన శ్రీకృష్ణుఁడును భారతీయ యుద్ధమందు నర్జునసారథ్యముచేసిన శ్రీకృష్ణుఁడు నిర్దణును వేర్వేరుని యెవరికిని దృఢనిశ్చయము లేకుండెను. భగవద్గీతయందుఁ భగవానువాచ, శబ్దముయొక్క ప్రయోగమున్నది దీనికిఁ గారణముకూడఁ పైనిజూపఁబడియుండెను. ఉపనిషత్తులయందు సైతమిట్లే భగవాన్ శబ్దము వలుమాటుపయోగింపఁబడియుండెను. ఉదాహరణార్థము, ప్రశ్నోపనిషత్తులయొక్క ప్రారంభమందే దీని నిర్దేశమున్నది—“భగవంతం విప్వలాదమువససాద” “భగవన్, కుతో ఇమాః ప్రజాః ప్రజాయంతే.” ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందును “శ్రుతం హ్యేవం మే భగవద్భవేభ్యః,” “భగవ ఇతిహ ప్రతిశుశ్రావ”—ఇత్యాదిప్రయోగములున్నవి. మరియు నశ్వపత్యాఖ్యానమందు, బ్రాహ్మణులు శిష్యులై వైశ్యానరవిద్యను నేర్చుకొనుటకై యశ్వపతియొద్దకు వెళ్లి నపుడు ఔషమన్యాదులు “భగవో రాజన్” శబ్దములచేత నశ్వపతిని సంబోధించియున్నారు. ఈయన్ని యుదాహరణములఁబట్టియు భగవాన్ శబ్దము తత్వోపదేశకుఁడయిన యాచార్యులకే యుపయోగింపఁబడుచుండుట సంప్ర

చాయముగా, గనిపించుచున్నది, కనుక నయ్యది శ్రీకృష్ణునికిఁగూడ నుప
యోగింపఁబడియుండెను. కావున భగవానుఁడయిన శ్రీకృష్ణుఁడు వేఱనియు
యాదవశ్రీకృష్ణుఁడు వేఱనియు గల్పనచేయుటయే పొరఁబాటై యున్నది”

ఇదేవిధముగా గోకులకృష్ణుఁడు మహాభారత శ్రీకృష్ణునికంటె భిన్నుఁ
డను కల్పనయు నపరిశుద్ధమైయున్నది. గోకులశ్రీకృష్ణుఁడు చేసినచమత్కా
రముల వర్ణనము హరివంశమునందుఁగలదు. ఐతిహాసిక దృష్టిచేత శ్రీకృష్ణుని
చమత్కారములు క్రీస్తుచమత్కారములతోఁ గలియుచున్నవను కల్పన
అసత్యము. ఆభీరజాతి గోపికల ప్రవర్తనము బాగుగా లేకుండెను వారివెంబడి
నీబాలదేవుఁడు క్రీస్తుశకమునకిటీవల హిందుస్థానమునకుఁ దేఁబడియెను. మన
దృఢనిశ్చయమైతే గోపికలయెడ శ్రీకృష్ణుని నడవడిక యథార్థమందుఁ జెడ్డది
కాదనియే దీనిని మనము తరువాత వివరితము కాని మహాభారతమునుబట్టి
శ్రీకృష్ణుఁడు మొదట మధురయందు జన్మించెను, పిదపఁ గంసుని భయము
పలన నతఁడు గోకులమందలి గోపికలతని నీశ్వరభావనచేత నత్యంతము
ప్రేమించుచుండెడివారు. ఇవిమొదలుగాఁ గథలు క్రీస్తువత్సరమునకుఁ బిమ్మ
టఁబుట్టినవికావు; ఇంకనేమంటేని మహాభారతకాలమునఁ గూడ నయ్యది ప్రచ
లితమునై యుండెనని చూపఁబడఁగలదు. హరివంశకాలము చూడఁగా
మనకు సందిగ్ధము కావచ్చును, అయినను మహాభారతము చాదాపు క్రీస్తు సం
వత్సరమునకు పిలి పూర్వముననయి యుండెనని నిశ్చయపూర్వకముగా సిద్ధ
మైయున్నది. ఈమహాభారతమందు గోపికలయొక్క వర్ణనము లేక గోకుల
శ్రీకృష్ణుఁడు చూపినవరాక్రమములయొక్క వర్ణనములేదనుమాట యవత్యము
ద్రౌపదివస్త్రావహరణ సమయమునఁ జేసినవిన్నపమునందు “కృష్ణగోపీజన
ప్రియ” అని స్పష్టమైన సంబోధనము కలదు. ఇదేవిధముగా షభాపర్వమం
దును శిశుపాలుఁడు తనవధనుమయమున—

గోవం సంస్తోతుమిచ్ఛసి ।

యద్యనేన హతో బాల్యే శకుః శ్చిత్రమత్రకిం

తౌవాశ్వవృషభౌ భీష్మ యౌ న యుద్ధవిశారదౌ ॥

ఇత్యాదిశ్లోకములయందు (అశ్వ 141) శ్రీకృష్ణుడు గోకులమున గోపాలకావస్థయందుఁ గావించిన బాలక్రీడలయొక్క వర్ణన వివరముగాఁ జేసి యుద్ధైశ్వర్యము అనఁగా మహాభారతకాలమున లేక కొంచె మించుమించుగా క్రీస్తు కంటె 300 సంవత్సరములకు మునుపు గోకులమున శ్రీకృష్ణుడు చేసిన చర్యలయందలి యన్ని కథలు భరతఖండమునఁ బ్రసిద్ధములుగా నుండెనన్న మాట నిర్వివాదము. ఇంక క్రీస్తునకుఁ బిమ్మట నాభీరజాతివారు క్రీస్తు యొక్క మతములనుండి యీ గాథలనిచ్చటికిఁ గొనివచ్చిరనుట యెట్లుసత్యము కాఁగలదు నారాయణోపాఖ్యానమందును గోకులమునుండి మధురకువచ్చి కంసుని శ్రీకృష్ణుడును పొండవులకుసాహాయ్యముచేసి జరాసంధ-దుర్యోధనుల జంపించిన శ్రీకృష్ణుడును ఒకఁడేయని యీ విషయము స్పష్టముగా వచ్చి యున్నది. శాంతిపర్వమున పేరివ యధ్యాయమునందు దశావతారముల వర్ణనకలదు. అందు కృష్ణావతారమునందలి కృత్యములు విశేషించి వర్ణింపఁ బడినవి. ఇంతియేకాక, “మధురయందు నేనే కంసుని జంపితిని” అని మొదటనే చెప్పియుండెను, దీనితరువాత ద్వారకాస్థాపన, జరాసంధవధ మొదలై న యవతారకృత్యములు వర్ణింపఁబడినవి.

ద్వాపరస్య కలేశ్చైవ సంధౌ పర్యావసానికే
ప్రామృత్వాః కంసహతోర్మధురాయాం భవిష్యతి 89
తత్రాహ దానవాన్ హత్యాఖటహూన్ దేవకంటకాన్
కుశస్థలీం కరిష్యామి నివేశం ద్వారకాం పురీం

దీనిఁబట్టి మహాభారతకాలమున లేక క్రీస్తుకంటె 300 సంవత్సరములకుఁ భరతఖండవాసులు గోకులము, మధుర, యీ రెండింటియందలి శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకయందలి శ్రీకృష్ణుడును ఒకఁడేయని చక్కఁగా నెఱిగియున్నట్లు నిస్సంశయముగా బోధపడుచున్నది. సారాంశమేమనఁగా అసలు ముగ్గురు శ్రీకృష్ణులుండిరనియు, క్రీస్తుపుట్టినతరువాత వారు ముగ్గురు నొక్కరుగాఁ జేయఁబడిరనియు నీకల్పన యైతిహాసిక దృష్టిచేతఁ గూడ నసత్యమైయుం డెను. ఎల్ల తత్వజ్ఞానము లేక నీతియొక్క దృష్టిచేతఁగూడ శ్రీకృష్ణులు ముగ్గురని యెంచుటకుఁ బనిలేదు అని యీ విషయము ముందుచెప్పఁబడ

గలదు. ఈవిషయమున బొత్తిగా సందేహములేదు, భగవద్గీతయందు నే శ్రీకృష్ణుని మతము ప్రతిపాదింపఁబడెనో, ఆశ్రీకృష్ణుఁడే భారతమునను హరి వంశమునను వర్ణింపఁబడెను మరియు సతఁడే మధురలోని ద్వారకలోని శ్రీకృష్ణుఁడై యున్నాఁడు. ఈశ్రీకృష్ణునియుక్త మతమునే వ్యాసమహర్షి భగవద్గీతయందు నార్షమును దివ్యమును బలవత్తరమునునగు వాణిచేతఁ బ్రతి పాదించి యుండెను.

ఇంతదాఁకఁజేసిన వివేచనమువలన భగవద్గీతయితీశ్రీగా నొక యలౌకిక బుద్ధిశాలియగు కవియొక్క అనఁగా వ్యాసునియొక్క లేక వైశంపాయనుని యొక్క కృతి, అది మొదటినుండియు భారతగ్రంథముయొక్క భాగమును దెలిసి తయారుచేయఁబడినది. సౌతియెప్పుడు తాను మహాభారతములను విరచించెనో, అప్పుడు ఆదియెంతయుండెనో, యంతయు వానియెదురనుండెను అని యీవిషయము సిద్ధించుచుండెను. ఈవిధముగా వానియందు, శ్రీకృష్ణుని యొక్క తత్త్వజ్ఞానము ప్రసిద్ధమైన తత్త్వజ్ఞానముతోఁ గూడఁ బ్రతిపాదింపఁ బడెను. శ్రీకృష్ణునితరువాత నతని యీశ్వరత్వమున నమ్మకమున్నవారు పూజ్యమగు ధర్మగ్రంథముపేరితో నీగ్రంథమును రచించిరి ఈగ్రంథమును జదువుటయు వినుటయు జ్ఞానేచ్ఛులగు పురుషులకుమిక్కిలి లాభదాయకముగా నున్నది, ఈదృష్టితోడనే యయ్యది రచింపఁబడినది. వ్యాసమహర్షి యీగ్రంథమును బ్రపంచమునెదుట నుంచుచు నీసూచనగూల నొనర్చెను— “ఇదంతే నాతపస్కాయ నాభక్తాయ కదాచన నచాశుశ్రూషవే వాచ్యం న చ మాం యోభ్యసూయతి (ఎవరు తపముచేయరో, ఎవరికి భక్తిలేదో, ఎవరు వినవలయునని కోరరో ఎవరికి నాయందు నసూయయో, యట్టివారికిది చెప్పవలదు)

అనఁగా నీగ్రంథమేయుద్దేశమువలన, నేవ్రసంగమువలనఁ దయారు చేయఁబడెనో, ఆయావిషయముల గుఱించి యింతదనుక దిగ్దర్శనము కావింపఁబడెను. ఇప్పుడు మనము భగవద్గీతాగ్రంథమేనాఁటిది? అను ప్రశ్నము వైపు ధ్యానముంపవలయును. ఈగ్రంథము సౌతి రచించినది కాదని గ్రంథ

ములోపలి ప్రమాణములచేతఁ దెలిసియుండెను. అయినను ఈనిశ్చయమే బాహ్యప్రమాణములచేత నగునా? కాదా? మరియు నీగ్రంథముయొక్క నిశ్చితమైన కాలమును మనము తెలిసికొనఁగలమా? లేమా? ఇవి మొదలైన విషయములకు మార్గమువేయుట మహత్త్వమునకును మనోరంజనమునకును పంబుండించిన కృత్యముగానున్నది. ఈవిషయము కేవలము అంతః ప్రమాణములచేతనే సిద్ధించుటకు యోగ్యముండెను; ఎందుచేతననఁగా, దీనికిసంబంధించిన వెలుపలి ప్రమాణములు లభించుట తఱచుగా నసంభవము.

భగవద్గీత దశోపనిషత్తులకుఁ బరమును,

వేదాంగములకుఁ బూర్వమును నై యున్నది.

భగవద్గీతా గ్రంథము మహాభారతముయొక్క యంతిమ సంస్కరణమునకు మొదటిదన్న విషయము నిర్వివాదము. అది మహాభారతమంతకును బ్రాచీనమని హాస్కిన్, మొదలగు పాశ్చాత్య విద్వాంసులయొక్కకూడ నిశ్చితాభిప్రాయమైయుండెను. అట్టిచో, నాగ్రంథము మహాభారతమునాఁటిది యని యెంచఁబడినప్పటికిని దానియొక్క సమయము క్రీస్తుశకముకంటెఁ బూర్వము 311 సంవత్సరములకు నితీవలిది కాదని స్పష్టపడుచుండెను. అది దానికివలి సరిహద్దుగానుండెను. ఇఁకఁ బూర్వపు సరిహద్దునుగూర్చియాలోచింపఁగా నొకవిషయము నిశ్చయముగఁ జూడఁబడును. భగవద్గీతాగ్రంథము దశోపనిషత్తులకుఁ బిమ్మటిది యింకను సాంఖ్యము, యోగము, వేదాంతము అను తత్త్వజ్ఞానములకు ననంతరపుది; విలయన ఈమూఁడు తత్త్వజ్ఞానముల వర్ణనయుఁబ్రధానముగా భగవద్గీతయందుఁ జేయఁబడియుండెను. సాంఖ్యము యోగము, వేదాంతము వీనియొక్క యుత్పత్తియెపుడైనదియు బొత్తిగా ననిశ్చితము. అనేకోపనిషత్తుల విషయమున ఆగ్రంథములు మహాభారతము కంటెఁ దరువాతివి యని కూడఁ జెప్పఁబడఁగలదు. ఈదృష్టివలన మనకు నిశ్చితమైన ప్రమాణమేదియు దొరకుండెను. భారతయుద్ధముతరువాత భగవద్గీత తయారైనదని మనము చెప్పఁగలము; కాని భారతయుద్ధముయొక్క కాలముకూడ సరిగా నిశ్చయింపఁబడలేదు. అది కొందఱ మతమున క్రీస్తుశకముకంటెఁ బూర్వము 310 మరీకొందఱభిప్రాయమున నది క్రీస్తుశకమునకు మునుపు 1400 లేక 1.00 వర్షములకు దాదాపుది. అనఁగా భగవద్గీత క్రీ. శ.

పూ. 1000 మొదలుకొని 300 సంవత్సరములదాక జరిగినమధ్యకాలపు యని నిశ్చయముగా ననవచ్చును. కాని దీనిబట్టి పూర్వమైన మర్యాద (సతిహద్దు) విషయమున సమాధానము కాజాలదు. ఇంతకన్నను నిశ్చితమైన ప్రమాణము వెదుకవలసియున్నది. ఈవిషయమునుగూర్చి స్కాముగాఁ బరిశీలించితిమేని, భగవద్గీత వేదాంగములకంటెఁ బ్రాచీనమని యనుమానము గావించుటకుఁ గొన్నిప్రమాణములు దొరకునని తోచుచుండెను. ఇపుడాప్రమాణము లిచ్చట విచారింపఁబడును-అందు మొదటిది యి. విమనఁగా-

సహస్రయుగ వర్యంత మాహర్యదృష్టాహోవిదుః

రాత్రింయుగ సహస్రాంతామ్ తేహోరాత్ర విదోజనాః

(కాలసంఖ్యావిదులయినవారు విరాట్పహ్మయొక్క పగలు రాత్రియుఁ బ్రత్యేకముగా వేయియుగముల వరిమితిగలవియని తెలిసికొనిరి)

ఈశ్లోకము భగవద్గీతయందుఁ గలదు. ఈకల్పన యప్పటినుండియు భారతీయ జ్యోతిషమంతటను వ్యాపించియుండెను. ఇది మరి యొక్కడెక్కడ నున్నదోయని యితరగ్రంథములను బరిశోధింపఁగా నీకల్పన యాస్కాని నిరుక్తమందుఁ గలదు, మరియు మరియొకని యవతరణమును- గౌరవింత నీశ్లోకమచ్చట యప్పటికిఁ గావలసి తీసికొనఁబడి నట్టులగుపడుచుండెను. ఈ కారణమునబ యీ కల్పన యాస్కానియొక్క నిరుక్తమునకు భగవద్గీత నుండి కై కొనఁబడి యుండునని యనుమానము బయలుదేఱఁగలదు. భగవద్గీతకు నీశ్లోకము స్వతంత్రమగురీతిని వచ్చియుండెను, అది మరి యెచట నుండియుఁ దీసికొనిరాఁబడి యునండినట్లు తోచదు. అది యువనిషత్తుల యందు లేదు * కల్పనయొక్క యీకల్పనన యెల్లవైదిక సాహిత్యముందును లేదని చెప్పవచ్చును. ఇందులకు సంపూర్ణమైన వైదికసాహిత్యమును

* దేవసంబంధమైన రెండువేలయుగములు బ్రహ్మకు నొకయహోరాత్రము. అయహోరాత్రములు మనుష్యులకు రెండుకల్పములు, అందుఁబగ లుదయ కల్పము రాత్రిక్షయ కల్పము.

వెదుకవలసినఁ బనిలేదు, అదిగాక యదిశక్యముకూడఁగాదు; వైదికానుక్రమణిక, యనెడు నమూల్యగ్రంథమున వైదికసాహిత్యముయుక్క చర్చ చేయఁబడినది. దానియందుఁ గల్పశబ్దము జ్యోతిషమునకు సంబంధించిన యర్థమునందుఁ బ్రయోగింపఁబడలేదు. “ధాతాయథాపూర్వమకల్పయత్” అను వాక్యమువలన సృష్టియొక్క పునర్వివేచనను గూర్చిన కల్పన లేకుండునని చెప్పఁబడజాలదు. కాని సృష్టిరచనా కాలమునకుఁ గల్పముయొక్క లేక యొకవేయి యుగములయొక్క కల్పన జ్యోతిషవిషయకమైన యఖ్యాసమునఁ గొంతకాలము గడచినతరువాత జయలుదేరియుండును. అసలునిజముగా యుగమే పూర్తిగా వైదికకాలమునఁ గల్పింపఁబడియుండలేదు. వైదికకాలమందు నాలుగుయుగములుండెను; ఈకల్పన అయిదేండ్ల పరిమితిగల యుగముకంటెఁ బెద్దయుగముల కల్పనగా సృష్టపడుచున్నది. కాని వైదికకాలమున కలి మొదలయిన యుగములకు నవధి సరిగా నిశ్చయమైయుండునని తెలియఁబడదు. ఈకాలగణన యెప్పుడో యుపనిషత్కాలమున నిశ్చయింపఁబడియుండెను, మరియు నక్కడనుండి మున్నుండు భగవద్గీతకుఁ దీసికొనిరాఁబడినట్టులగపడుచుండెను. దీనియొక్క చర్చ మరియెచ్చటను లేదు. కాఁబట్టి నిరుక్తముయొక్క యవతరణమునకుఁ జెందిన శ్లోకము భగవద్గీతనుండికై కొనఁబడియుండెననియనుమానింపవచ్చును. ఈయవతరణము నిరుక్తముయొక్క 12వ యధ్యాయమున నుండుననుట యెంతయు నావశ్యకము అనికూడ ముఖ్యమైయున్నది. అంతమున 13వ 14వ యధ్యాయములు రెండును నిరుక్తముయొక్క పరిశిష్టమునకు సంతర్గతములని పరిగణింపఁబడుచున్నవి. ఈపరిశిష్టము యాస్కునిదేయని యెఱుగుటకు నేయాపత్తియును లేదు; ఎందుచేతననఁగా వైదికులు నిరుక్తముతోపాటు యీపరిశిష్టమును గూడఁ బఠించుచుండిరి. వైదికబ్రాహ్మణులు ఏవేదాంగములను పఠించుచుందురో. వానియందు నిరుక్తముయొక్క యీరెండధ్యాయములనుగూడఁ పఠించుచుండిరని జ్ఞప్తియందుంచుకొన్న యెడల నీరెండధ్యాయములు వేదాంగకర్తయగు యాస్కునివేయని యీ యనుమానమే బయలుదేఱఁగలదు. దీనిఁబట్టి భగవద్గీత యాస్కునికి మునుపటిదియని సృష్టపడుచున్నది.

కాలవిషయమున నింతకంటెమహత్త్వముగల యింకొకశ్లోకము భగవద్గీత
యందున్నది. అది యిది :-

మహర్షయః సప్తపూర్వే చత్వారో మనవస్తథా ।

మద్భావా మానసాజాతా యేషాంలోక ఇమాఃప్రజాః ॥

యీ శ్లోకముయొక్క పూర్వార్థము చాలగరినమై యుండెను; ఎందుచేత
ననగా మొత్తముమనుషులు పదునాలుగురని లెక్కింపఁబడియుండిరి, భారత
యుద్ధమువఱకు నేడుగురు మానువులైరి” యని జ్యోతిషముయొక్కయుఁ
బురాణముయొక్కయు నభిప్రాయము. అట్టిచోనిక్కడ “నలుగురు మానువు
లని చెప్పఁబడెను” అనిసులభముగా నొకప్రశ్నముకలుగుచుండె. మొత్తము
సంఖ్యనుబట్టి పదునాలుగురని కాని కడచినవారిసంఖ్యనుబట్టి యేడుగురని కాని
చెప్పవలసియుండెను. ఈకఠిన సమస్యలో మొదటి రెండుపాదములను
మూఁడు వాక్యములుగా విభజించుచుండిరి :- “మహర్షయః సప్త”,
పూర్వే చత్వారః మనవస్తథా” దీనిఁబట్టి వాసుదేవ సంకర్షణ
ప్రద్యుమ్నా నిరుద్ధవ్యాహములను నాలుగింటిని గ్రహింపవలయునని వీరి
యుద్దేశమైనట్లు కనఁబడుచుండెను, కాని ఐదుముగా వాసుదేవుఁడు “ఈ
నాలుగువ్యాహములు నావలనఁ బుట్టినవి” అని యెట్లుచెప్పును. మొదటి
వ్యాహమున వాసుదేవుఁడు అజుడు అనాది పరబ్రహ్మస్వరూపము లెక్కింపఁ
బడియుండిరి; అట్టిచో మఱి నాతఁడే (వాసుదేవుఁడే) వాసుదేవునుండి ఎట్లు
పుట్టఁగలడు? ఇంక వ్యాహములనే చెప్పఁదలఁచుకొన్న యెడలఁ గడమ
మూఁడువ్యాహములను మాత్రము చెప్పవలసియుండెను. అపుడు “చత్వారః”
అనుటకర్థము సరిపడదు. ఇదియునుగాక సప్తఋషయః, అనికూడ సరి
యైనదికాదని యందు చూపఁబడును. అనగా నీశ్లోకమునకర్థము సరిగా
నచ్చలేదన్నమాట.

కాని యీ యర్థము నచ్చకపోవుటకుఁ గారణమిదియై యుండును.
వీమనగా, మనము ఇప్పటిదృఢనిశ్చయముఁబట్టి దీనికర్థము చెప్పఁదలఁచు
కొన్నారము, ఇప్పటి దృఢనిశ్చయమేమో, దానివై పునకు ధ్యానము నుంచె
దము. కల్పముయొక్క అనగా సహస్రయుగములయొక్క కల్పనముంగా

భగవద్గీతయందును యాస్కాని నిరుక్తమందును గలదని మనము తెలిసికొని యుంటిమి. సృష్టియొక్క యుత్పత్తిమొదలుకొని అయమువఱకు బ్రహ్మకు నొకదినమగుచున్నదనియు అది వేయి చతుర్యుగముల పరిమితిగలదనియుఁ దలవఁబడియుండెను. మనుస్మృతిలో “ఈవేయియుగములయందు 14 మన్వంతరములున్నవి” అని చెప్పఁబడియున్నది. పదునలుగురు మనువుల యొక్క కల్పన మహాభారతమందుఁగూడ స్పష్టముగాలేదు. కాని మహా భారతమునకుఁ బిమ్మటన చిరకాలముననే కావించఁబడిన మనుస్మృతియందు నీకల్పన ప్రాప్తమగుచున్నది. మనుస్మృతిలోనుండుటవల్ల నయ్యది ధర్మ సమ్మతమైపోయెను, మరియును భారతీయార్య జ్యోతిషములు దానిని స్వీకరించిరి. ఆర్యభట్టుఁడు మాత్రము దానిని స్వీకరించియుండలేదు. అతని యొక్క (ఆర్యభట్టునియొక్క) యుగములయొక్కయు మనువులయొక్కయు గల్పములయొక్కయుఁ గల్పనమనుస్మృతికంటె భిన్నమైనకారణముచేత నితరులయిన యార్యజ్యోతిషములందఱును వానిని దూషించిరి, అతని గ్రంథము ధర్మవిరుద్ధమని స్థిరపరచి [శంకరాదిభారతీ జ్యో. పు. 103] అనఁగాఁ బదునలుగురు మనువులున్నాఁని ఈకల్పన ధార్మికమైయుండెను. నొకభారతీయ జ్యోతిషమునకు దానిని స్వీకరింపవలసివచ్చెను. వాస్తవికమైన కల్పము యొక్క లేక యుగములయొక్క కల్పనకుసరిగా దానియందు లెక్కకుద్దురుట లేదు. ఏమనఁగా III, యుగములను పదునాలుగు మన్వంతరములుగా విభజించుటకు సమానములయిన భాగములు కుదురవు. 6 యుగములు [చతుర్యుగములు] మిగిలిపోవుచున్నవి. అయినను గణితముమీఁదనే యీ కల్పన ఆధారపడి యుండుననికూడ ననుకొనఁగలము, ఎందుచేత ననఁగా రెండుయుగయుల నడుమ నెట్లు సందిని సంధ్యంశమును బరిగణించితిమో, అట్లే మన్వంతరములయొక్క నడుమను సంధ్యంశమును బరిగణించుట యుచితమగుచున్నది. ఇట్లమకొని గణితముద్వారమున సంధ్యంశములను దీసికొని మనువులయొక్క సంఖ్యను స్థిరపరిచెదమేని పదునాల్గుతక్క మరి యొకటి నచ్చనే నచ్చదు. ఇది యుదాహరణము మూర్ఖమున ప్రత్యక్షముగాఁ జూడఁగలము. పదునలుగురు మనువులయొక్క కల్పన గణితమునుబట్టి వచ్చినదియు లేక యది ధార్మికకల్పనఁబ్బయే వచ్చినదియు మనము నిర్ణయింప

నక్కతలేదు. అయ్యో ఈసంబంధమున, వడసలుగురు మనువులయొక్క యీ కల్పన మనుస్మృతికిఁ బూర్వమెచ్చటను దట్టస్థింపదని నిశ్చయపూర్వకముగాఁ జెప్పవచ్చును.

కాని కల్పన మిగుల ప్రాచీనమైయున్నది. ఒకకల్పనమున లేక వర్తమానస్మృత్యందు నొకనికన్న నెక్కువ మనువులున్నారను నిక దానియొక్క ప్రాచీనత ఋగ్వేదమురాఁటిది. ఋగ్వేదమున ముగ్గురు మనువులపేరులు వచ్చినవి. ఈపేరులు వై వస్వతుఁడు, సావరణి, సావర్థ్యుఁడనై యున్నది. మొదటిరెండు పేర్లును ఋగ్వేదముయొక్క యెగిమిదవ మండలములో 51, 52, సూక్తములయందు వరుసగా వచ్చినవి. వారు వాలఖిల్యులలోనివారమరియు వారికిఁ గర్తలు కాణ్వఋషియగు శ్రష్టగుఁడు, ఆయువునై యుండిరి. మొదటి సూక్తముయొక్క మొదటి బుక్కు ఇది—

యథామనా సావరణా సోమమింద్రా పిబఃసుతం ।

నీపాతిథామమవన్ మేధ్యాతిథ పృష్టిగా శ్రష్టిగాతథా

ఈసూక్తమందు నేది చెప్పబడెనో, యది సావరణీమనువునాఁటిది. రాజోవు సూక్తమునకుఁ బ్రారంభముననే మొదటిబుక్కునందు—

యథామనా వివస్వతి సోమం శక్రాపిబఃసుతం

యథాత్రితేచ్ఛన్ ఇంద్రజా జోషస్యాయౌ మాదయసేసచా

ఈప్రకారముగా వివస్వంతుని పుత్రుఁడగు మనువుయొక్క వర్ణనయున్నది. ఋగ్వేదముయొక్క పదియవమండలమున 71వ సూక్తమందు నొకఋక్కులో మూడవ మనువుయొక్క పేరు సావర్థ్యుఁడని వచ్చెను మరియు యొకఋక్కున సావర్ణియని వచ్చెను. ఈరెండుపేర్లు ఒకనివే. “వై దిక ఇంద్రేక్సుల్ మనుశబ్దముక్రింద నువర్యక్తమైన పాదటిక యీయబడియున్నది, ఇందు మీఁద మేగ్ధనాల్లు, సావరణీయు సావర్థ్యుఁడును ఐతిహాసికులుగా నగువడచున్నారు కాని వై వస్వతుఁడు కల్పితుఁడుగా నగవడుచున్నాఁడని యభిప్రాయపడుచున్నాఁడు. సావరణుఁడను పేరుగల రాజుయొక్క వర్ణన చంద్ర

వంశమందుఁ గలదు. కాని యిచ్చట వానియొక్క వర్ణన లేదు. ఈమనువు కల్పితుఁడై నను ఋగ్వేదకాలమున నొకనికంటె నెక్కువ మనువుల కల్పన యున్నదనుట నిక్కము. ఇటువంటికల్పన బుద్ధిమంతుఁడన్నవానికెల్లఁగలిగియే తీరవలయును. సృష్టికి నుత్పత్తియున్న తరువాత దానికి నాశముండుననెడి యీకల్పన యెంత స్వాభావికమో, అంతకంటె, నొకమనువుకన్న నెక్కువమనువులున్నారను కల్పన స్వాభావికమైయున్నది; ఎందుచేతననఁగా చాలవంశములు వృద్ధి నొంది యటుమీఁద నశించుచున్నవని సాంసారికమైన యనుభవమువలన మనకుదెలియును అదేప్రకారమొకానొకసమయమున మనుష్యులలో ముఖ్యముఖ్యములైన జాతులు వేర్వేరుగా నున్నట్లు కనఁబడుచుండెను; అనఁగా భిన్నభిన్నులైన మనువులయొక్క కల్పన యతిప్రాబీమై యున్నదనుట యసంభవము కాదు.

కాని ఋగ్వేదకాలమున నెంతమంది మనువులున్నదియుఁ జెప్పఁజాలము మహాభారతమునకుఁ బిమ్మటఁ గావింపఁబడిన మనుస్మృతియందుఁ బదునెల్లరు మనువులయొక్క కల్పన యుండుటయు, అదే యన్ని పురాణములకును జ్యోతిషమునకును వచ్చుటయు మాత్రము నిర్వివాదము. ఈకల్పనతోఁగూడ మరిరెండు కల్పనలు చేయఁబడియున్నవి. ప్రతిమనువుయొక్క సమయమునను సప్తర్షులు వేరుగానున్నారు, ఇంతియేకాక ప్రతిమనువునకును పదిమంది పుత్రులు వంశకర్తలున్నారు, అవంశకర్తలు సప్తఋషులకంటె వేరు, ఈ ప్రకారముగాఁ బదునెల్లరు మనువులయొక్క సమయముననున్న వేరువేరు సప్తఋషులు కలిగియున్నారనుట అగుచున్నారు. అట్లే పదునెల్లరుగిరికిఁ బదిపదిమంది వంశకర్తలు కలిసి 140మంది వంశకర్తలున్నారు. వీరందఱకు వేరువేరుగాఁ బేరులు పురాణములయందు నీయఁబడియున్నవి. వైవస్వతుఁడు వర్తమాన మనువు. అతఁడు ఏడవవాఁడు. వీనితరువాత నింకను ఏడుగురు మనువులు వత్తురు. ఇట్లు పురాణములయందు విస్తృతమైన కల్పనయున్నది, అక్కడక్కడ భిన్నభిన్నులయిన ఋషులు వంశకర్తలు నీయఁబడియుండిరి, వారి నామముల నిచ్చటఁ జెప్పుట యావశ్యకముకాదు. ఇక్కడకేవలము మత్స్య పురాణమునఁ జెప్పఁబడిన మనువులయొక్క నామములు వ్రాయఁబడును.

1 స్వాయంభువుఁడు, 2 స్వారోచిషుఁడు, 3 ఉత్తముఁడు, 4 తామసుఁడు,

5 రై వతుఁడు, 6 చాక్షుఁడు, 7 వై వస్వతుఁడు. వీరు ఇంతవఱకుఁ గడచిన వారు ఇంక రాఁబోవు మనువులు వీరు :- 8 సావర్ణ్యుఁడు, 9 రౌచ్యుఁడు, 10 భౌత్యుఁడు, 11 మేరుసావర్ణి, 12 ఋతుఁడు, 13 ఋతధాముఁడు, 14 విశ్వక్సేనుఁడు. ఇతరపురాణములయందు రాఁబోవు మనువులపేరులు మరియొకవిధముగానున్నవి అంతెకాక వానియందు “సావర్ణి” శబ్దమునుండి కల్పింపఁబడినట్లుగానున్న “క్షసావర్ణి, రుద్రసావర్ణి” మొదలుగాఁ జాలపేర్లు వచ్చియుండెను. ఋగ్వేదములోఁ జెప్పఁబడిన సావర్ణి యీశుఁడనియుండు బొత్తిగా రాలేదని యిచ్చటవచించుట యావశ్యకము. అందు ఇంక సావర్ణ్య మనువు రాఁగలడని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియుండెను. ఋగ్వేదములోని వర్ణనవలన ఈమనువు పూర్వమెప్పుడును రాలేదనియు వీనికి యదుతుర్వ సునితో సంబంధముకూడఁ గలదనియు నగపడుచున్నది ఈవివేచనము వలన ఋగ్వేదములోఁ గావింపఁబడిన యనేక మనువుల కల్పన యంతకంతకు వ్యాపించియుండునని వెల్లడియగుచుండెను; కాని యందీయఁబడిన వారి పేరులు తఱచుగా నదివఱకే యుండెను.

అలోచించి చూచినయెడల భగవద్గీతలోని ‘మహర్షయః సప్తహ్వర్యై ఛత్వారో మనవస్తథా’ యన్న యీశ్లోకము వైదికకాలమునందలి కల్పనకు సరిపోవుచున్నదనియు నయ్యది మన్వాది గ్రంథములలోని చతుర్దశమనువుల కల్పనకుఁ బూర్వమనియుఁ దోచుచుండెను ఋగ్వేదమందు ముగ్గురు మనువులు చెప్పఁబడియుండి . అట్లే యాస్కుని నిరుక్తమున (3-1-5) మనుః స్వాయంభువోఽబ్రవీత్, వాక్యమందు నాల్గవ మనువుయొక్క పేరువచ్చియుండెను. అనఁగా భగవద్గీతయందు వచ్చిన స్వాయంభువుఁడు, సావరణి, సావర్ణ్యుఁడు, వై వస్వతుఁడు నను నలుగురు మనువులయొక్క వర్ణన వైదికసాహిత్యముయొక్క ఆధారము మీదనే యవలంబితమై యుండెను. వివస్వంతుని పుత్రుఁడే వర్తమాన మనువనెడు కల్పన ఋగ్వేదముకంటె మఱియొకదాని ముండి స్పష్టపడుటలేదు. మఱియు నయ్యదే నేను కర్మయోగమును వివస్వంతునికిఁ జెప్పితిని భగవద్గీత యందుఁ గలదు. అతఁడు మనువునకుఁ జెప్పెను మనువు ఇక్ష్వాకునకుఁ జెప్పెను. అనఁగా వర్తమాన మనువు వై వస్వతుఁడన్నమాట ఆసమయమున గౌరవింపఁబడినట్లు కనుపట్టుచుండెను.

పదునలుగురు మనువులయొక్కయు ప్రతియొక్క మనువునకు వేర్వేరుగా సప్తర్షులయొక్కయు వంశకర్తృలయొక్కయుఁ గల్పన భగవద్గీతాకాలమున లేదు. ఈ పై యనుమానము కేవలము 'నలుగురు మనువులు' అను శబ్దములనుండియే వచ్చినదికాదు. ఇంకనేమంటే 'ఏడుగురు మహర్షులు' అను శబ్దములనుండికూడ వచ్చుచున్నది. ఎందుచేతననఁగా ఏడుగురు మనువులయొక్కయు వారికి భిన్న భిన్న సప్తర్షులయొక్కయుఁ గల్పన ప్రసిద్ధమైయున్నయెడల, నిచ్చటనేడుగురేడుగురు మహర్షులు అనిచెప్పియుండును (శ్లోకములో మహర్షయః సప్తసప్త ఈశబ్దములుండవలయును) ఇందువలనఁ దోచునది యేమనఁగా భగవద్గీతాకిష్టులయిన మహర్షులు వైదిక కాలమువారు. ఈసప్తర్షులు వసిష్ఠుఁడు, కశ్యపుఁడు, విశ్వమిత్రుఁడు, జమదగ్ని, గౌతముఁడు, భరద్వాజుఁడు, అత్రియునై యున్నారు. వీరియొక్కయుచ్చారణ బృహదారణ్యకమందున్నది. రెండవబ్రాహ్మణమున ఋగ్వేదములోని ఋక్కు 'తస్యాసత ఋషయః సప్తతీరే' నకు వ్యాఖ్య గావించునప్పుడు "ప్రాణావా ఋషయః । ప్రాణానేతదాహ ఇమావేవ గౌతమభరద్వాజౌ" "ఇమావేవ విశ్వమిత్ర జమదగ్ని ఇమావేవ వశిష్ఠకశ్యపౌ వాగే వాత్తిః॥, అని చెప్పెను. ఋగ్వేదములోని సూక్తములను జేసినవారు తఱచుగా ఎరేయయి యున్నారు. వీరేయుత్తరద్భువమున సంచరించినట్లు వర్ణనకలదు. పురాణములందు, వర్తమాన మన్వంతరములో సప్తర్షులు వీరేయని చెప్పఁబడెను" అనఁగా నైతిహాసికులయిన సప్తర్షులు వీరే. ఎపుడు వేరువేరు మనువులకు వేరువేరు సప్తర్షులు వరిగణింపఁబడిరో, అపుడు మొదటివాఁడగు స్వాయంభువు మనువుతోడి సప్తర్షులు మహాభారతమునందు శాంతిపర్వముయొక్క ౩:౧వ యధ్యాయమున నిట్లు చెప్పఁబడియున్నారు :—

మరీచిరత్ర్యంగిరసౌ పులస్త్యః పులహః క్రతుః
వసిష్ఠశ్చమహాతేజా స్తేహి చిత్ర శిఖండినః ॥

ఈ శ్లోకమున వాయొక్క యుచ్చారణము లేదని మనము కనుగొనుచున్నారము, ఎందుచేతననఁగా వీరుతఱచు కల్పానికిలై యున్నారు 'వైదిక ఇండెక్సు' పుస్తకమును జూచినయెడల పులస్త్యుఁడు, పులహుడు, క్రతువు,

వీరియొక్క యుచ్చారణ ఋగ్వేదమందు వచ్చియుండెను. వీరందఱును ఋగ్వేదసూక్తములకుఁ గర్తలుగూడనయి యుండిరి. వసిష్ఠునికి, విశ్వమిత్రునికి, భరద్వాజునికిని సంపూర్ణములయిన మండలములున్నవి. అత్రికిని, అత్రేయునికినిగూడ మండలమున్నది. సూక్తకర్తలగు కశ్యపుఁడు, జమదగ్న్యుఁడు గూడ మరియొకమండలమున నున్నారు. కణ్వవికి వేరే యొక స్వతంత్రమండలమున్నది. కాని యాతనిపేరు మహర్షులయందు లేదు. కాని కణ్వమహర్షి మనువంశములోని చాంద్రవంశియను వాఁడయి యుండెనని మహాభారతమునుండి హరివంశమునుండియు నగుపడుచుండెను. సారాంశము, అందఱకు నుత్పత్తి కర్తలయిన “పూర్వే” మహర్షులు ఏడుగురు. ‘మహర్షయః సప్తపూర్వే, యనుచోట పూర్వేశబ్దమునకిదేయర్థము. ఇతరమహర్షులుకూడ నుందురుగాక, కానివారు ‘పూర్వే, లేక యందఱుపూర్వలకు నుత్పత్తి కర్తలు కారు. అది యట్లుండుఁగాక. భగవద్గీతవాక్యమునఁ జెప్పఁబడిన సప్తర్షులు ఇతిహాసప్రసిద్ధులయిన సప్తర్షులే యైయున్నారు. ‘యేషాంలోక ఇమాః ప్రజాః, అనుచోట వీరును మరినలుగురు మనుషులును నేటివఱకుఁ బుట్టుచున్న ప్రజలకు నుత్పాదకులని సూచింపఁబడియున్నది.

ఈపర్యుక్తమైన వివేచనమువలన భగవద్గీతాకాలమున నేడుగురు మహర్షులు నలుగురు మనుషులు నుండిరని తెలియుచుండెను. వైదికసాహిత్యముతోఁ గలిసిమెలిసియున్న యీ కల్పన యప్పుడు ప్రసిద్ధముకూడనయి యుండును. ఈకాలమునకుఁ బిమ్మటి కల్పనఁ బదునలుగురు మనుషుల యొక్కయుఁ బ్రతియొకమనుషుతోడను వేరువేరు సప్తర్షుల పేరులు ప్రసిద్ధమై యుండెను, ఇంతియొకాక నేటికి నేడుగురు మనుషులు గతించిరని ఈ సిద్ధాంతము మనుస్మృతియందుఁ బురాణములయందను సప్తముగాఁ జూడఁబడుచున్నది. దానినే జ్యోతిష్కులు తీసికొనిరి. మహాభారతమున—లేక సౌతియొక్క మహాభారతమున—పదునలుగురు మనుషులయొక్క కల్పన సప్తముగాలేదు, అయినను ఆసమయమున నయ్యది ప్రసిద్ధమై యుండునని తోచుచుండెను. శాంతిపర్వముయొక్క 34 వ యధ్యాయమందు భగవద్గీతలోని యీ కల్పనయే మొదటి స్వాయంభువ మనుషుమీఁదఁ బెట్టఁబడినది. అదిగాక సప్తర్షులనుండియు మనుషునుండియుఁ బ్రజలు బుట్టుచున్నారని వర్ణన చేయఁబడియున్నది.

మరీచిరంగిరాశ్చాత్రిః పులస్త్యః పులహః క్రతుః
 వసిష్ఠశ్చ మహాత్మావై మనుః స్యామంభు వస్తథా ॥
 జ్ఞేయాః ప్రకృతయోఽష్టాతాసు లోకాః ప్రతిష్ఠితాః ।
 అష్టాభ్యః ప్రకృతిభ్యశ్చ జాతం విశ్వమిదం జగత్ ॥

దీనిఁబట్టి యుక్తప్పుడు మహాభారతకాలమందే, ప్రతియొక మన్వంతర మునను బ్రజలెట్లు ఉత్పన్నులగుచున్నారనియు, వేరువేరు మహర్షులు వంశ కర్తలును ఎట్లగుచున్నారనియు, దలఁపఁబడియుండును. ఇచ్చట, భగవద్గీతాకాలమునకును మహాభారతకాలమునకును జాల యెడముండియుండునని యనుమానము కలుగుచుండెను, భగవద్గీతాకాలము వైదికకాలమునకు సన్నిహితమే యైయుండునని కూడఁ దెలియుచుండెను. కాని యింతమాత్ర మువలన గీశ్చయాత్మకమైన కాలముయొక్క యనుమానము బయలుదేఱఁ జాలదు, అయినను అది యవశ్యము మిక్కిలిప్రాచీనమని యగపడుచున్నది.

ఇంతవఱకు మనము, భగవద్గీతకాలము విషయమై 'మహర్షయః సప్త పూర్వేచత్వారో మనవస్తథా, శ్లోకార్థముమిగులమహత్త్వము గలదియనియుఁ బైకల్పనవలన దానియర్థముకూడ సరిగా నచ్చుచుండెననియుఁ గనుగొని యుంటిమి. ఇటువంటి మహత్త్వముగలదే మరియొకటి మూడవది జ్యోతి ర్విషయకమైన వర్ణనము భగవద్గీతయందుఁ గలదా అది దిఇ-

మాసానాం మార్గశీర్షోహ । మృతూనాం కుసుమాకరః ।

ఈశ్లోకార్థము పైకి సరళముగా నగపడుచుండెను; కానియందుఁ జాలచారిత్రిక జ్ఞానము గూఢమైనది యిమిడియుండెను. ఇచ్చటనొకప్రశ్న కలుగుచుండెను ఏమనఁగా, శ్రీకృష్ణుడు నెలలలో మార్గశీర్షమునకును ఋతువులలోఁ గుసు మాకరమునకును సగ్రస్థానమునేల యిచ్చియుండెను ? ఇవిరెండును శ్రీకృష్ణునికిఁ బ్రయములయియుండెనని చెప్పుదుమేని, అపుడు ముందు చెప్పుటకు నేయాటంకమును లేదు. కాని యిది హేతువు కాఁజాలదు. మాసములకు మొదట మార్గశీర్షము ఋతువులకు మొదట వసంతముగల్గింపఁబడెననుట స్పష్ట

మైయుండెను. అందువలన వానికి నగ్రస్థానమీఁబడెను, అదిగాక మార్గ శీర్షమాసము శ్రేష్ఠముగా వగవడినయెడ హేమంతఋతువు సైతమట్లే యిష్టపడ వలసియుండెననియుఁ జెప్పఁగలుగుదుము, కానియట్లు కాదయ్యెను. కనుక మాసము చెప్పనదియే సత్యమైయుండును. అపుడు మాసములలోఁజైత్రము ఋతువులలో వసంతము మొదటివై యున్నవి. లోకులలెక్కయందు రెండి టికి నై క్యము సైతముండెను. యథార్థమున వసంతఋతువు నేండు పొల్లుననుకంటెఁగూడ ముందువచ్చుచుండెను; అయినను చైత్రవైశాఖము లతో వసంతర్తువును లెక్కింపనారంభించినది మొదలుకొని రెండిటికి నై క్యము గిశ్చితమయ్యెను, అవి తమతమ వర్గమున నగ్రస్థానమందున్నవి. ఈగణన నించుమించుగా క్రీస్తుశక ప్రారంభమున భారతీయార్యచీన సిద్ధాంతాది జ్యోతిషము ప్రారంభించెను మాసగణనయందు మార్గశీర్షమును ఋతుగణయందు వసంతమును ముందుగా గణించుట భరతఖండమున నెప్పటినుండి అరంభ మయ్యెనో యిపుడు మనము చూడవలసియుండెను. యిది నిశ్చయముగా నెరిగినచో భగవద్గీతాకాలమును మనము శీఘ్రముగనె దెలిసికొనఁగలము.

ఈప్రశ్నము ప్రసిద్ధమైన దీక్షితుని గంధముయొక్క సాహాయ్యమున నై తిహాసికరీతిని విచారింపఁబడును. వైదికసాహిత్యమందు ఋతువుల నిర్దేశ మెపుడును వసంతముతో నగుచున్నది. ఈఋతువులు 6 ఉండెను. అచ్చటచ్చట నయిదు ఋతువులయొక్క నిర్దేశముకలదు. శతపథబ్రాహ్మణమున దీనికిఁ గారణము చివరి రెండుఋతువులు శిశిరము హేమంతము ఒక్కటిగా విశ్వసింపఁబడుటయని విశదీకరింపఁబడియెను, రోమనువ్రాజుల యితిహాసము బట్టిగూడ, ఆర్యులు హిమాయమున కుత్తరమున నివసించుచుండినపుడు, వారు సంవత్సరమునకుఁ బదిమాసములనే మన్నించుచుండిరని విదితమగు చుండెను; ఎందుచేతననఁగా రెండుమాసములు సూర్యుని జొడ బొత్తిగా నగవడకుండెను. ప్రాచీనవైదికకాలమందు సుత్తరాయణము వసంత సంపాత ముననే విశ్వసింపఁబడి యుండునని తోచుచుండెను. ఎందుచేతననఁగా సూర్యుఁడు వృక్షోపరిభాగమునకు నచ్చినప్పుడే ప్రపంచవ్యవహారము జరుగు చుండెడిది మనుష్యులకానందము కలుగుచుండెడిది. అనఁగా రెండుమాసముల

వర్యంతము సూర్యుడు బొత్తిగా నస్తమించిపోయిన పిమ్మట శీతబాధ ముగిసిన యనంతరము ఆర్యులను వికాసము జీవనశక్తియుఁ బ్రాప్తమగుచుండెడిది. ఇందువలన స్వభావమునుబట్టి వైదిక కాలమందు వత్సరారంభము వసంతముతో నగుచున్నదినియే వన్నుచుండియుందురు. ఈకాలము హిమాలయమున కావల బహు ప్రాచీనమైన నివాసస్థానముది యెయుండును. కాని యెపుడార్యులు హిమస్థానమునకు వచ్చినవసించిరో, జ్యోతిషశాస్త్రము యొక్క యభ్యాసముకూడ వర్ధిల్ల నోపుడివరిస్థితి మారిపోయెను. సూర్యుడు సవత్సరమంతయు చక్షుముమీఁదనే యుండవారంభించెను మరియు నతనియుదయస్థానము తరమునుండి దక్షిణమునకు దక్షిణమునుండి యుత్తరమునకును మార్పవారంభించెను. ఆసమయమున వసంతప్రవేశముతో నుత్తరాయణారంభమునొప్పుకొనక జ్యోతిషికులు సూర్యుడు దక్షిణమునుండి యుత్తరమునకుఁ తిరుగమొదలిడినపుడు ఉత్తరాయణము యొక్క గణన నారంభించిరి. ఈ కాలము వేదాంగజ్యోతిషమందుఁ జూపఁబడియున్నది.

కాని వైదికకాలమందును నింకొక గొప్పభేదమున్నది, వైదికకాలమందుఁ జైత్రవైశాఖాది మాసనామములే లేకుండెను. ఈనామములు వేదాంగ కాలమున వచ్చినవిగా నగవడుచున్నవి. వైదికకాలమందు మధు మాధవ శుక్ర పుచి నామములు వసంతక్రమమునఁ బ్రచలితములయి యుండెను. మాసములకుఁ బర్యాయపదములయిన యీపేరులునేటివర్యంతము సంస్కృత గ్రంథములలోఁగలవు, కాని ఆనామములు తఱచుగా నగవడవు. చైత్రవైశాఖాది నామములు ముఖ్యముగా వైదికకాలమునకిటీవలి సాహిత్యమందు గనఁబడుచున్నవి. దీక్షితునియొక్క జ్యోతిర్విషయకమైన గణనవలన, ఈనామములు క్రీ. పూ. 2000 ఏండ్ల దాదాపునఁ బ్రచలితములయి యున్నట్లు తెలియుచుండెను. వైదికగ్రంథముల ప్రామాణ్యముబట్టియు నిట్లేకనఁబడుచుండెను. వేదాంగజ్యోతిషము పాణిని కల్పసూత్రము లోనగు గ్రంథములలో నీనామములే యీఁబడియున్నవి. దీక్షితునిలెక్కబట్టి వేదాంగజ్యోతిషముయొక్క కాలము క్రీ.పూ. 1400 యేండ్లపూర్వమని నిశ్చితమగుచుండెను. ఇపుడు శతపథబ్రాహ్మణముయొక్క యుత్తరకాండమున వైశాఖముయొక్క పేరొక మారు వచ్చియున్నది (ఈ. జ్యోతిషశాస్త్రముయొక్క యితహాసము పే 10)వ

కాండమునుండి తరువాతివయిన యీయు త్తరకాండములు పిదపఁజేయఁబడి యున్నవి. మొదటి పదికాండములయందును నీనామములు బొత్తిగా నగ పడవు; మఱి, మాధవనామములే కనఁబడుచున్నవి; మరియు శతపథములోని కృత్తిక సరిగాఁ దూర్చున వెడలుచుండెను, యనునీవచనముఁబట్టి దీక్షి తుఁడు శతపథకాలమును క్రీస్తుకంటె : 000 పూర్వమని నిశ్చంకముగా నిశ్చ యించియుండెను. అనఁగా క్రీస్తుసంవత్సరముకంటె 3000 ఏండ్లకుఁబూర్వము శతపథకాలమనియు 400 ఏండ్లపూర్వము వేదాంగజ్యోతిషకాలమునకు నడుమ మార్గశిర్షము సేషముమొదలుగా నామములు ప్రచలితములయి యుండె ననియు వారిగణితమునుండి బయలుదేరిన యీసిద్ధాంతముసత్యమైయున్నది.

‘మాసానాం మార్గశీర్షోఽహం, వాక్యమునుబట్టి భగవద్గీత బ్రాహ్మణ గ్రంథములకిటీవలిదియను సిద్ధాంతము బయలుదేలుటకు నేయాపత్తియును లేదు. అనంగా దశోపనిషత్తులు బ్రాహ్మణములలోని భాగములని నమ్ముటకు నేయాతంకమును లేదయ్యెను. భగవద్గీత వానికిఁబిమ్మటిది లేక దాదాపుగా నాసమయముదేయని విశ్వసింపఁగలుగుచున్నాము. కాని ‘మార్గశీర్షము మొదటి మాసము, వసంతము మొదటిఋతువు, అనునీవాక్యముఁబట్టి భగవద్ గీత వేదాంగజ్యోతిషమునకు మునుపటిదిగా నగపడుచుండెను. వేదాంగమున నుత్తరాయణము వసంతసంపాతముతో నగునని విశ్వసింపక మకరసంక్రమ ణముతో నమ్మితింప మొదలిడెనని పూర్వము చెప్పఁబడియుండెను. వేదాం గమందీ యుత్తరాయణము మాఘమాసమున నగుచుండెను దీనిఁబట్టి జ్యోతి ష్కులమతములనుసరించి వర్షముయొక్క ఆరంభము మాఘముతోనగుచుం డెను. అయిదుసంవత్సరముల యుగము నంగీకరించి రెండధికమాసములు ఒకమాసము మాఘమునకు మొదటను మరియొకటి రెండున్నర వత్సరముల తరువాత శ్రావణమునకు మొదటను విశ్వసింపఁబడునను నీలెక్కబట్టి కలువఁ బడెను. సంవత్సరమునకు మొదటిది మాఘమని విశ్వసింపఁబడునేని ఋతు వులకు మొదటిది శిశిరమని విశ్వసింపవలసియుండునని స్పష్టపడుచుండెను. ఇటువంటిగణన భారతీయకాలమందొకప్పుడుండెను. ఈసంగతి మహాభారత ములోని యశ్వమేధపర్వమునందలి యీ శ్లోకముఁబట్టి కనఁబడుచున్నది.

అహః పూర్వం తతో రాత్రిర్మాసాః శుక్లాదయః స్మృతాః ।

శ్రవణాదీని ఋక్షాణి ఋతవః శిశిరాదయః ॥ (2అ 44)

ఇందు, ఋతువులయొక్క ప్రారంభము శిశిరముతో నగుచున్నవని చెప్పియున్నాడు. ఈశ్లోకము అనుగీతలోనిది యిందుఁ బురుషులయొక్క మాసములయొక్కయుఁ బ్రారంభము భిన్నరీతులనగుచున్నదని చూపియుండెను. ఇచట నక్షత్రముల ప్రారంభము శ్రవణముతోనగుచున్నదని సమ్మతింపఁబడియున్నది. అదియుట్లుండె, ఈకాలము క్రీస్తుకంటె దాదాపు 450 వర్షములు మునుపటిదియని దీక్షితుఁడు చెప్పియున్నాడు. మహాభారతమందు నితరస్థానములలో నెలలయొక్క గణన మార్గశీర్షముతో నారంభింపఁబడెనని యిందుఁ జెప్పియుంచుట సమయోచితమైయున్నది. అనుశాసన పర్వములోని 09వ యధ్యాయమందు విష్ణుని వంద్రెండు పేరులతోడను బంద్రెండునెలల వఱకు ఉపవాసముచేయుటకై ఫలమేమివచ్చునో వర్ణింపఁబడియుండెను. అచ్చటఁగూడ నెలలు మార్గశిరముతోడనే యారంభింపఁబడియున్నవి. అచటఁ బ్రతినెలయందు నేతభుక్తోపవాసము చేసినందులకు నేమి ఫలము లభించునో యిదికూడఁ జెప్పియున్నాడు. ఇందుచేత సామాన్యముగా మహాభారతకాలమువఱకు మాసముల ఆరంభము మార్గశిరముతో నగుచుండెడిదని చెప్పవలసియున్నది. పారాశర్యగృహ్య సూత్రమునందు మార్గశీర్షపూర్ణిమనాడు సంవత్సరేష్టి చేయవలయునని చెప్పియున్నాడు కానియచట హేమంతఋతువునకే ప్రాధానమీఁబడియున్నది; ఎందుచేత? హేమంతమునకే హవిత్సాగ మీవలయునని వర్ణనముకలదు. అనఁగా మార్గశీర్షమునుండి హేమంతమును మొదటిఋతువుగా మన్నింపవలయునని స్పష్టపడుచున్నది. కాని, భగవద్గీతయందు 'మాసానాం మార్గశీర్షోఽహం' అనిచెప్పి 'ఋతూనాం కుసుమాకరః, అనియేల చెప్పెనో? యిదియొక గొప్ప యాశ్చర్యముగా నున్నది, దీనిఁబట్టి యీశ్లోకము బ్రాహ్మణములకుఁ దరువాతనే వ్రాయఁబడియుండునని యనుమానము జనింపఁగలదు. ఈశ్లోకము క్రొత్తనెలలు ప్రచారములోనికి వచ్చినతరువాత విద్యమాసదశకు వచ్చెననియు అప్పటికి వైదిక కాలమునాఁటి ఋతువులే ప్రసిద్ధములై యుండెననియుఁ జెప్పవలసియుండు. ఈశ్లోకము వ్రాయఁబడినప్పుడు ఈవేదాంగ జ్యోతిషములోని మాఘాదిమాసములు ప్రచలితము కావలయునని లేక శిశిరాదిఋతువుల గణనయే చేయఁబడుండెననియు నిశ్చయమగుచున్నది. వైదికమునాఁటి

ఋతుగణన ప్రచారములో నుండి నెలలయొక్క క్రొత్త పేరులు ప్రసిద్ధములై న పుడు చైత్రాదులే యెందులకుఁ బ్రసిద్ధము చేయఁబడకుండెనని ప్రశ్న మిచ్చట నుపస్థితమగుచున్నది. వైదికమునాఁటి ఋతుగణన వసంతమునుండి యగు చుండెననుట సత్యము; కాని ఆర్యులు యమునానదిదాఁటి దక్షిణమున సౌరాష్ట్ర ప్రాంతమందు సముద్రముదాఁక నివసింప మొదలిడినపుడు ఈ యష్టదేశమున శీతకాలదినములు విశేషదుఃఖప్రదములయి కనఁబడియుండును మార్గశీర్షము నుండియే మాసముల గణన ప్రారంభమైయుండును. ఈపరిపాటి బహు ప్రాచీనమని నిశ్చయముగాఁ జెప్పబడఁగలదు. ఈపరిపాటి భగవద్గీత, మహా భారతము, పారస్కరగృహ్యసూత్రము మొదలుగా నన్నింటియందును గనఁ బడుచుండెను: ఆది యమరకోశములోఁగూడ నీఁబడియుండుట యన్నిటికలఁట నెక్కువగాఁ దెలియుండెను. అమరకోశములోనున్న నామములు మార్గశీర్షము మొదలుకొని యీఁబడియున్నవి. 'మార్గశీర్షః సహసూర్య, మొదలుగో వద్యములు ప్రసిద్ధములయి యున్నవి వెనువెంటనే ఋతువులనామములు హేమంతము మొదలుకొనియే యీఁబడియున్నవి. అందులోఁ బాహులోఁ గార్తికికో, అనిచెప్పి 'హేమంతః శిశిరోఽస్త్రియామ్; అనిచెప్పియున్నాఁడు, మరియు నంతమున షడమీ ఋతవః పుంసి మార్గాదీనాం యుగైశ్చ క్రమాత్ అని వ్రాసియున్నాఁడు. 'అమరుఁడు, ప్రాయీకముగా క్రిస్తుశకమునకిటీవలి వాఁడై యుండెను; కాని యతఁడు సైతము చైత్రాదిమాసములను వ్రాయఁ దయ్యెను; దీనిఁబట్టి యేదైన క్రొత్త లెక్క ఆరంభమగునపుడు అదేచాలదిన ములవఱకు నెట్లు ప్రచలితమగుచున్నదో దెలియఁగలదు. అల్పేహానీ యతని సమయమున సింధువు మొదలయిన ప్రాంతములలో మాసములు మార్గశీ మాదిగా నుండెనని వ్రాసియుండెను. మాసములు నామధేయము మొదట మార్గశీర్షము మొదలుకొని పుణ్య శౌంసేని, సౌరాష్ట్రములోనగు ప్రదేశముల యందు నారంభమైనవని తాత్పర్యము. ఆవశ్యముగా మొదట వైదికము వాఁటి వసంతాది ఋతువులకే ప్రచారమైయుండును. దీనికి సంబంధించిన భగవద్గీతావాక్యము క్రిస్తునకుఁ బూర్వము : 00 - 1470 నడిమిదియై యుం డెను. దీనికిఁ బిమ్మట వేదాంగజ్యోతిషమందు మాఘాదివిశేషములును నిశ్చిత ములయియుండెను మరియు ధనిష్ఠాదిగా నక్షత్రములుండెడివి, ఎందుచేత

ననఁగా ధనిష్ఠమునందు నుదగయునమొండెను. ఈ ప్రకారముగా గణితము యొక్క ఆధారముమీఁద నీకాలము క్రి. పూ. 1400 సంవత్సరమునకు దాదాపు దియుని నిశ్చితమగుచుండెను. తరువాత నొకనక్షత్రము వెనుకకుఁబోయి ఛాత్రరాయణము శ్రవణము మీఁదఁగా నారంభించెను. ఆకాలము గణితమును బట్టి క్రి. పూ. దాదాపు 400 వత్సరమాదిగాఁ దేలుచున్నది. అప్పటియనుగీత లోఁ శ్రవణాదిని నక్షత్రాణి ఋతవః శిశిరోదయ యనువాక్యమొండెను. అఁగా అపుడు మఘాదులయిన మాసములు శిశిరాదులయిన ఋతువులు నుండెను. దానితరువాత మహాభారతముయొక్క యంతిమ సంస్కరణ సమయ మైయుండెను; కాని యీసమస్తకాలమునందును, భగవద్గీత ప్రచారము లోనికిఁ దీసికొనివచ్చిన మార్గశీర్షది గణనయుఁ బ్రచారములోనున్నది. మరియు దానితోపాటు, పాఠస్కరగ్రహసూత్రమందును నమరకోశమందును జ్యేష్ఠబడియున్నట్లు ఋతువులు హేమంతాదులయి యుండెను. ఈవేర్వేరు గ్రంథములన్నీటి పరంపరనుబట్టి భగవద్గీతాకాలము క్రి. పూ. 2000-400 మధ్యదియైయుండునని యూహ బయలుదేఱఁగలదు; అనఁగా అయ్యది యుపనిషత్కాలమునకుఁ బరమునను వేదాంగజ్యోతిషమునకు పూర్వమునను నై యుండును *

---

* 1. “మధువు మొదలయిన మాసనామములు ఋతువులతో సంబంధించి యుండెను. కాని నక్షత్రములతో వానికి సంబంధమేమియును లేదు” భారతీయ జ్యోతిషశాస్త్రము పే 37) - ఈయంశము ధ్యానములో నుంచుకొనవలయును. వైదికకాలమున మధుశ్చ మాధవశ్చ పసంతః, అని చెప్పఁబడుచుండెడిది, కాని ఆసమయమున దీనికిమేళనము నక్షత్రములకు సంబంధించిన చైత్రవైశాఖాది మాసములతో లేకుండెను. ఈమైత్రీ క్రిస్తుశక ప్రారంభమున మాసగణన చైత్రాదిగను నక్షత్రగణన యశ్వినాదిగను జేయఁబడి నారంభంపఁబడినపుఁజనుండి యయ్యెను, అప్పటినుండియు మధువునకుఁ బర్యాయముగాఁ జైత్రమే నిర్దిష్టమయ్యెను. వైదికకాలమున మధ్యాదినామములు కృత్తికాదినక్షత్రములతోపాటు ప్రచలితమునయియుండెను. అపుడు పసంతమునకు నక్షత్రసంబంధమైన నెలయేది యయ్యెనో తెలిసికొనవలసియున్నది.

అదిచై త్రమునకు మునుపటిదియైయుండుననుట స్పష్టమైయుండెను. ఈ దినములలో వసంతము చై త్రమునకు ముందు వచ్చుచుండెను. మధ్యాదినామములు క్రీ. పూ. దాదాపు 2000 వత్సరముపియైయున్నవి (పై గ్రంథము, లే 146) ఆసమయమున మార్గశీర్షమందు వసంతములేకుండెను; కాన వసంతారంభము బహుధా వై శాఖమున నగుచుండియుండును. ఆసమయమున మార్గశీర్షాదిమాసగణన పూర్ణిమనాఁటి మృగశీర్ష నక్షత్రముతోనయి యుండుననియు ఊహకాఁగలదు; కాని యీవిషయమై యధికముగాఁ జర్చించునావశ్యకతలేదు.

ఈవిధముగా భగవద్గీతాకాలము క్రీ. పూ 2000-1900 మధ్యవర్షముగా నిశ్చితమగుచున్నది. ఇదియొకవేళ యొకానొకనికి నసంభవమని తోచవచ్చును, అయినను ఇట్లుహించుటకుఁ గారణమేదియులేదు. చూడఁగా శతవధబ్రాహ్మణముయొక్క కాలము క్రీస్తుకంటె 0100ను భారతీయయుద్ధకాలము క్రీస్తుకంటె 3101 యేండ్లపూర్వమైయున్నది. అట్టిచో భగవద్గీతకుఁ బై చెప్పఁబడినకాలమే నిశ్చితమనుటలో నాశ్చర్యమేమియును లేదు భారతీయయుద్ధముతరువాతనే వ్యాసుఁడు తనభారతగ్రంథమును రచించెననియు భగవద్గీత మూలభారతములో నుండెననియు విశ్వసించుమేని, యపుడుకూడ దానియొక్క కాలము బహుప్రాచీనమై యుండవలయును. * ? నిశ్చితమైన యీకాలము విషయమున నితరవచనములనుండి యెటువంటి భాధవచ్చునో యిపుడు మనము చూతము. భగవద్గీతయందు వ్యాకరణవిషయకములైన కొన్నివచనములున్నవి, “అక్షరాణామకరోస్మి ద్వంర్జః సామాసికస్యచ” ఈ వాక్యమందు వ్యాకరణ విషయకమైన యుల్లేఖము కలదు ఇందుచేత భగవద్గీత పాణినికిఁ బిమ్మటిదనిచెప్పుటకు నావశ్యకతలేదు పాణినియేమాత్రము అద్యవ్యాకరణకర్త కానేరడు. యధార్థమున వ్యాకరణాభ్యాసమైతే వేదకాలము

---

* ఇచటఁ గొంమికను స్పష్టము చేయవలసియుండును. ఐతిహాసికప్రమాణముల విచారింపఁగా భారతీయయుద్ధకాలము క్రీ. పూ. 3101 వత్సరము నిశ్చితమగుచున్నది. ‘మాసానాం మార్గశీర్షోహం ఋతునాం కుసుమాకర్ణః

నుండియే వ్యాసకమై యుండెను. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు స్వరముయొక్క భేదములు చెప్పబడియున్నవి మరియు ఉచ్చారణయెట్లు చేయువలయునో చెప్పబడియుండెను. “సర్వేస్వరా ఇంద్రస్యాత్తానః సర్వే ఉష్మాఃః ప్రజా పతేరాత్తానః సర్వేస్పర్శా మృత్యోరాత్తానః” ఇత్యాదివర్ణనము ఛాందోగ్యము ప్రపాదించియున్నది. అనగా వ్యాకరణముయొక్క యభ్యాసము నామమును బహుప్రాచీనములై యున్నవి. అప్పుడు, వ్యాకరణ పారిభాషికములయిన ఆకారము, ద్వంద్వము, సామాసికమువంటి కొన్ని శబ్దములు భగవద్గీత యందుఁగనఁబడుటలో నాశ్చర్యమేమియునులేదు. భగవద్గీత ఛాందోగ్యబృహదారణ్యకామ్యుపనిషత్తులకుఁ బిమ్మటిదనుట మన్నింపఁదగియుండెను. కాని యుపనిషత్తులయొక్కయు వాని బ్రాహ్మణములయొక్కయుఁ గాలము చాల పూర్వమని నిశ్చయమగునెడలఁ బై నిజెప్పినట్లే భగవద్గీతాకాలము నిశ్చితమగుటలో నేమియు నాశ్చర్యముచేదు. వైదికకాలముయొక్క మర్యాద మాత్రము చాలపూర్వమునకుఁ బోవలయునని మనము మునుపు చెప్పియుం

ఈవాక్యమువలన భగవద్గీత క్రీ. పూ. 2000 నుండి 1400 ఏండ్ల మధ్యకాలములోనిదని నిశ్చితమగుచున్నది. ఇచ్చట నీవ్రశ్నము జరులుదేరుచుండెను. భగవద్గీత భారతీయయుద్ధమునాటి వ్యాసునిదేరుని యెట్లుచెప్పఁబడఁగలదు? కనుకనే మనము భగవద్గీతను వ్యాసునిది లేక వైశంపాయనునిది యని చెప్పుచున్నాము. మనమతమున భారతీయయుద్ధకాలము మార్పఁబడఁజాలదు. భారతీయయుద్ధమునుండి మరియు ఋగ్వేదరచన లేక వ్యవస్థ నుండి వ్యాసుని వేఱుగాఁగూడఁ జేరుఁజాలము. అప్పుడైతే, వైశంపాయునుఁడు వ్యాసునికిఁ బ్రత్యక్షము శిష్యుఁడు కాఁడు, ఇంకనేమంటే వ్యాసునికిఁ గొన్ని శతాబ్దాలకుఁ బిమ్మటనయి యుండును అనియే తలంపవలయును. వైశంపాయునుఁడు మహాభారతమును జదువఁగా నేను వింటినని సాతిచెప్పుచుండెను; కాని మనము సాతి వైశంపాయునునికిఁ గొన్ని శతాబ్దాలతరువాతి వాఁడని కనుగొంటిమి ఇదేన్యాయమునుబట్టి వైశంపాయునుఁడు గూడ వ్యాసునికిఁ గొన్ని శతాబ్దముల పిమ్మట వాడైయుండునని విశ్వసించవలసి యుండును. మనకు వ్యాసులయొక్క భారతము లేక వారియొక్క ప్రత్యక్ష శబ్దములు వైశంపాయునుని ముఖమునుండియే వినుపించుచున్నవని చెప్పుటయు నిచ్చట యుక్తముగానుండెను.

టిమి. దానిని వెనుకకుఁ దీసికొనిపోక యీవలివయిపునకు లాగెడు పాశ్చాత్యుల ప్రవృత్తి సర్వథా భ్రమపూర్వమైయుండెను. వేదాంగజ్యోతిషము శతపథము వీనియొక్క కాలము నునిశ్చితములయిన జ్యోతిర్విషయకోల్లేఖములచేత నితరప్రమాణములచేత మాత్రము క్రీ. పూ. 1400-000 మధ్యవత్సరము నిశ్చితమగునేని యట్లే భగవద్గీతాకాలముకూడఁ బూర్వమని విశ్వసింపవలయుననుట స్పష్టమైయుండెను. అగుఁగాక; వేర్వేరుగ్రంథముల కాలము వాదగ్రస్తమనికూడ విశ్వసింపఁబడునేని యపుడును నక్ష్యమాణగ్రంథముల పరంపరయుండు, మనకు మాత్రమే సంశయముమాత్రము లేకుండుటగాక మన మూహించునంతవఱకు మఱియెవరికిని సంశయముండనేరదు. ఈవిషయమై ప్రాయశముగా నందఱును మనతోనేకీభవించురనియే మనమూహించున్నారము. ఆపరంపరకయ్యది:- అన్నిటికంటె ముందు ఋగ్వేదసంహిత యొక్క రచన, తరువాత భారతీయయుద్ధము, తదనంతరము శతపథ బ్రాహ్మణములోని మొదటి పదిభండములు, వీనియనంతరము బృహదారణ్యాది దశోపనిషత్తులు పిదప భగవద్గీత, అంతటవేదాంగజ్యోతిషము, యాస్తునిగిరుక్తము మరియుఁ బాణినివ్యాకరణము; ఏతదనంతము వర్తమాన మహాభారతము, తదనంతరము పతంజలియోగసూత్రములు అట్లు బాదరాయణుని వేదాంతసూత్రములు. ఈవిధముగాఁ బ్రాచీనగ్రంథములయొక్క పరంపర స్థిరమగుచుండెను. ఈగ్రంథములలోని భిన్నభిన్నస్థలముల వివేచనఁబట్టి పాఠకులధానయమునకు, ఇపుడుపల్లములైన సాధనములయొక్క పరస్థితి నీపరంపర నరియైనదని నమ్మిక శీఘ్రముగా రాగలదు. పతంజలి మహాభాష్యముఁబట్టి పతంజలియొక్క కాలము క్రీ. పూ, దాదాపు 150 వత్సరమని నిశ్చితమగుచున్నది, ఇదే లెక్కనుబట్టి యీగ్రంథములయొక్క కాలము పూర్వముకంటె మిగుల (పూర్వ [పూర్వాతిపూర్వ]మని విశ్వసింపవలయును.

భగవద్గీతయొక్క భాష.

భగవద్గీతావిషయమున నింతవఱకు మనము గ్రంథము, కర్తకాలము వీనివిషయమై వివేచించితిమి. ఇపుడు మనము భగవద్గీతలోని భాషవిషయమై కొంచెమెక్కువగా విచారించుము. మహాభారతములోని భాషకంటె భగవద్గీతా

భాష మిక్కిలి సరళము, శక్తిమంతము గంభీరమునయి యున్నదని మనము వేరొకచోఁ జెప్పితిమి. కాఅపృష్టిచేత భగవద్గీత యుపనిషత్తులకుఁ దరువాతిదియు దగ్గఱదియు నయినట్లే భాషాదృష్టిచేతఁ గూడ వానికనంతర సన్నిహితమై యగుచుచున్నది. ఈభాషయందుఁ గ్రియలయొక్క పూర్ణములయిన ప్రయోగములు తఱచుచుండు వచ్చుచున్నవి. ధాతుప్రత్యయములయొక్క ఉపయోగము కనఁబడకుండెను. సమాసములోని పదములుమిక్కిలి తొలఁదిగను జిన్నవిగను నున్నవి. పివేచనమంతయు వ్యావహారిక భాషతోఁ దుల్యమగు సరళమైన భాషయందు గూఢార్థరహితమై యుండెను. మహాభారతములోఁ జాలచోటులను గూఢార్థ శ్లోకములు కలవు, ఇంతియేగాక పెక్కుచోట్లను గూఢార్థకమైన శబ్దములుకూడఁ ప్రయోగింపఁబడియుండెను. వ్యవహారభాషయందొట్టి శబ్దములేన్నదు నుపయోగింపఁబడుచుండ వనుట స్పష్టమై యుండెను. మహాభారతములోఁ తత్త్వజ్ఞానవిషయకమైనయే యుపాఖ్యానమందును సరళము ప్రసాదగుణయుత్తమనయిన యిట్టిభాషలేదు. శాంతిపర్వములోఁ అనేకములయిన తత్త్వజ్ఞానవిషయక సంభాషణములను, అఖ్యానములను, సనత్సజాతీయమును లేక ధర్మవ్యాధ సంవాదమును బరించునపుడు విషయములయొక్కయు భాషయొక్కయుఁ గ్లిష్టతయనుభవమగుచుండెను. కాని భగవద్గీతయందు నిట్టి యేమాత్రమును లేదు. విషయమును సూక్ష్మముగా వెదికి యందలి భిన్నభిన్నాంశములను, భేదములను మరియు పరిపక్వములయిన విభాగములను జేయునట్టి ప్రవృత్తియు భగవద్గీతయందునగవడదు. ప్రతివిషయము గీతయందు నుపనిషత్తుల్యముగనే ప్రతిపాదింపఁబడియున్నదని బుద్ధిమంతుఁడయిన పాఠకునిధ్యానమునకు నవశ్యముగా రాగలదు; ప్రతివిషయముయొక్క కథనము వ్యాసకదృష్టిచేత ముఖ్యసిద్ధాంతముమీఁద ధ్యానముంచి చేయఁబడియున్నది, నిరర్థకముగా నెక్కువ విస్తరించికాని సూత్రరూపమున సంగ్రహించికాని లేదు. ఈనిషత్తులయందు వక్రత్వ పూర్ణమైన భాషయొక్క భాయయెట్లు మనస్సుపైని బడుచున్నదో, యట్లే భగవద్గీతయందును భాషయొక్క వక్రత్వ దృష్టిగోచరమగుచున్నదనుట యన్నిటికంటె నెక్కువగా ధ్యానింపఁదగిన విషయమై యుండెను. మృతభాషయందు వక్రత్వమెన్నఁడు నుండఁజాలదనుసంగతి ధ్యానములోనుంచుకొనవలయును. ముష్టిష్కములో విషయము నిండినపుడు

సహజస్ఫూర్తియొక్క ప్రవాహము జీవితభాషామార్గమననే చక్కగా వ్యాపింపగలదనుసంగతి యత్యంతము స్వాభావికమైయుండెను. కనుక సంస్కృతభాషజీవించియున్నప్పుడే భగవద్గీత రచింపఁబడి యుండునని మనమతమైయుండెను! దీనికి సంబంధించిన విచారము కొంత యిచ్చట చేయవలసియుండెను. మహాభారతగ్రంథము చేయఁబడినప్పటికి సంస్కృతభాష మృతమైయుండెననుట నిర్వివాదమైయున్నది. ఇతిహాసముమీఁద దృష్టిప్రసారము చేయుటవల్ల, బుద్ధునికాలమున అనఁగా క్రీస్తుకంటె దాదాపు 500 ఏండ్లకుమునుపులేక యీసమయమున గొంచెమింకను మునుపు సామాన్యజనసమూహముయొక్క వ్యవహారభాష సంస్కృతము కాకుండెనని మనము చెప్పగలము పాణిని క్రీస్తువత్సరముకంటె దాదాపు 800-900 ఏండ్లకు పూర్వముననుండెను. ఆసమయమందు లోకులందఱును సంస్కృతభాష మాటాడుచుండిరి. పాణిని సమయమున సంస్కృతము, అనుపదములే కాకుండెను. అతఁడు 'సంస్కృత' మునకై 'భాషా' శబ్దము నుపయోగించియున్నాఁడు. అనఁగా పాణినిసమయమున సంస్కృతభాష జీవించియుండెనని మనము చెప్పగలము. భగవద్గీత పాణినికి వేయిలేక యెనిమిదివందల ఏండ్లకు పూర్వమున వ్రాయఁబడియున్నదని మనము నిశ్చయించి యున్నాము. అనఁగా పాణినీయ వ్యాకరణదృష్టిచేత భగవద్గీతయందున్న యుపయోగముల పరిశుద్ధములని తలపఁగూడదు. వానిని దప్పులనిచెప్పుట నేటివ్యాకరణము నాధారము చేసికొని యాంధ్రభారతమునఁ దప్పులెంచువనికి సరిగా నుండును. అట్లేని పాణినీయము నాధారముచేసికొని దశోపనిషత్తులందును దప్పులు చూపఁబడగలవు. కథోపనిషత్తులోని మొదటియధ్యాయమునే తీసికొనుఁడు. పాణిని ననుసరించి యిందలి 'ప్రతేబ్రవీమి' [తమమేనిబోధ] ఈవదములలో 'ప్ర' వ్యర్థమని చెప్పఁబడును. ఇట్లే 'ప్రసహ్య ధర్మమణుమేత మాప్య' ఇందులోఁ 'ఆప్య' అనుదానియొక్క ప్రయోగము, 'నాచికేతం శకేమహి, ఇందులోఁ 'శకేమహి, యొక్క ప్రయోగము, అయుక్తములు. గూఢోత్మాన ప్రకాశతే, ఇందలి గూఢోత్మా, అసంబంధియై యున్నది. సారాంశము, భగవద్గీత పాణినికిఁజాలమునుపటిదియై యుండెను, ఇందుచేత దానిలోనిభాషను గేవలము పాణినీయ వ్యాకరణదృష్టితోఁ జూచుట యుక్తముకానేరదు. మనలోచనలో దశోపనిషత్తుల భాషవలెనే భగవద్గీతాభాషయు స్వతంత్రమును మిక్కిలి సరళమునైయున్నది.

భాషాశాస్త్రమునెఱింగినవారు రెండువందలు లేక నాలుగువందలు వత్సరములతరువాత భాషయందు భేదము తటస్థించుచున్నదని చెప్పుచున్నారు. ఈసంగతి మరాఠీ హిందీ ఆంధ్రభాషల యితీహాసముబట్టి మనకుఁ బ్రత్యక్షమగుచుండెను. ఇట్లే ని మహాభారత భగవద్గీతలయొక్క భాషయందు నింతభేదమెందులకుఁ గానిపింపదు? కాని భాషాశాస్త్రజ్ఞులిచటఁ బ్రశ్నించుచున్నారు. నిస్సందేహముగా నియ్యది విచారణీయమై యుండెను. పాశ్చాత్యవండితులు వైదిక సాహిత్యమునంతకు పన్ని హితభూతకాలికమని చెప్పుకొరణములలో నొకకొరణమిదికూడనయియున్నది. వారికల్పన బొత్తిగాఁ బొరపాటని చెప్పఁజాలనప్పటికిని మనము రెండుమూఁడు విషయల మీద నవశ్యము ధ్యానముండవలసియుండును. భాష మృతమైనపుడు దానిస్వరూపము బొత్తిగా మాణదనునది యందొకటియైయున్నది. ఆభాష కేవలము వండితులు మాటాడునదియు వ్రాయునదియునయి యేర్పడుచున్నది మరియు నట్టిభాషయందు నేదియు తమవ్యాకరణమా దానిననుసరించియే వాగ్యవహారమంతయు జరుగుచున్నది. ఆభాషకు సరియైన వ్యాకరణము లేనియెడల నట్టిభాషమృతమైన తరువాతఁ దిరుగా వ్రాయుఁబడుటయు జరుగదనుటస్పష్టము. ఏభాషలు సంస్కరింపఁబడి వానికి వ్యాకరణమేర్పడునంతటి యున్నతావస్థకుఁ జేరుచున్నవో, యవియే మృతాయవస్థయందును బండితుల వ్యాసములలో జీవించియుండును. ఇటువంటి వండితులకు వ్రాయుఁగా వ్రాయుఁగా వేలకొలది వత్సరములు గడచిపోయినప్పటికిని లేఖ సప్రణాళియందు సంతరమేమియునుండదనుట స్పష్టము. ఉదాహరణార్థము, లేటను భాషయందు గ్రంథరచన కేవలము మిల్లిను జేకనులవఱకేగాక యిప్పటివఱకునున్నది. అనఁగా లేటను భాష మృతమైపోయిన తరువాతఁ గూడ 200..600 వర్షములవఱకు నయ్యది బడుచున్నది. ఇంతియేగాక, అందు గ్రంథరచనాకారమున మిల్లిను లేటను భాషలోఁ బ్రసిద్ధకవియైన వర్ణిలుతో సమానముగా భాషను వ్రాయుచుండెనని కొనియాడఁబడుచుండెడివాఁడు. అంతియే సంస్కృతభాషకుఁ గూడనయియున్నది. లోకులవ్యవహారము (సంభాషణము) నుండి సంస్కృతము తొలఁగిపోయి పిమ్మట సౌతి మహాభారతమును నిర్మించెను, అంతమాత్రము చేత నాతనిభాషయందును భగవద్గీతాభాషయందును నెక్కువ యంతరము కాఁజాలదు. గ్రంథకారుడెంత విభ్యాంసుడగునో, వానిభాషయనంతయేపూర్వ

కాలికములైన గ్రంథములకు సదృశమై యుండుననుటతో సందేహముండదు. అందుచేతఁ బాణినీయ వ్యాకరణము తరువాత నట్లే బుద్ధుని యనంతరమున నెంత సంస్కృతసాహిత్యమున్నదో, మరియు నెయ్యది యుత్తయున్న కార నముచేత నేఁటివఱకు నిలిచియున్నదో, యెయ్యది చాలవఱకుఁ బాణినిభాష ననుసరించియే యున్నదనుట నిర్వివాదమైయున్నది. అందుచేతనే సంస్కృత సాహిత్య భాష యందు విశేషభేదము మనకుఁ గానిపింపదు, అందు భాషావృద్ధికిఁగల సిద్ధాంతము విశేషాంశమునఁ బ్రయుక్తము కానేరదు.

రెండవసంగతియేమనఁగా :- విభాషకు వాకరణము రచింపఁబడియుండదో, యాభాషమిగులఁ దొందరగా మార్పుచెందుచున్నది; మరియు నేభాష ప్రౌఢ మగుచున్నదో దేనికి వ్యాకరణము విరచింపఁబడియున్నదో, విశేషముగా దేనికి నిఘంటువుకూడఁ జేయఁబడుచుండెనో, దానియందు మెల్లమెల్లగా భేదము కలుగుచున్నది, ఒక్కమారుగానేరదు. భాష హెచ్చుటకుఁగాని తగ్గుటకుఁగాని యింకను ననేక కారణము లుండును. అవి విస్తరభయమున నిచట బేర్కొనఁజాలవు. ఈయన్ని విషయముల దృష్టిచేతను సంస్కృత భాషను జూడవలయును. ఋగ్వేదమునాఁటి భాష బ్రాహ్మణమునాఁటి భాష కంటె వేఱయియుండెను అపుడును నధికాంశమున నయ్యది దుర్బోధమై యుండెను. ఇంతేకాక బ్రాహ్మణములలోఁ బ్రతిచోటను ఋగ్వేదమందలి ఋక్కులయర్థమును జెప్పుటకయి ప్రయత్నము చేయఁబడియుండెను. బ్రాహ్మణముల భాషయందును దళివనిషత్తుల భాషయందును సంతరము కనఁబడుచుండెను, కాని యంతయొక్కవగా మాత్రములేదు; ఎందుచేతననఁగా బ్రాహ్మణములనాఁడు వ్యాకరణముయొక్కయు నిఘంటువు యొక్కయు సభాసమారంభమైయుండెను. వ్యాకరణ నియమములనేక మన్వేషింపఁబడి తయారుకూడఁ జేయఁబడియుండెను. ఉపనిషద్భగవద్గీతలు రెండిటిభాష యందును గలిగియున్న కొంచెపాటి యంతరమునకుఁ గారణముకూడనయ్య దియే యైయున్నది; ఇట్లే భగవద్గీతా పాణినీయముల భాషయందును గొలఁదిభేదముండెను. ఈయవధిలో భరతఖండముమీఁద నెవరియినను విదేశీయుల దండయాత్ర జరిగెనో లేక యేదీని మరియొకభాషయొక్క ప్రభుత్వ మయ్యెనో ఈవిషయమైయ్యెనో యిదివరకటి యతిహాసమేదియుఁ గనఁబడదు.

అనఁగా భాషయందుఁ బ్రారంభమున శీఘ్రముగా మిగులనధికమైన భేదము కాదయ్యెను. ఈదృష్టచేతఁ జూడఁగాఁ బాశ్చాత్యులైన భాషాశాస్త్రకారులు భాషయందు భేదముసంభవించుటకయి యేయవధిని రెండువందలయేండ్లని చెప్పుచున్నారో యది యెన్నటికిని నిజము కానేరదు. ఈకాలమింకను నెక్కువ కావలయును. వేదాంగజ్యోతిషమును బాణినీయభాషయందును విచారింపఁగా నధికభేదములేదు, అయినను వీనికాటువందలయేండ్ల యంతరమున్నదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁబడఁగలదు. ఈదృష్టచేత భగవద్గీతాభాషయందును బాణినీయభాషయందును నెనిమిదివందలయేండ్ల యంతరమును పిశ్యసింఘట యసంభవముకాదు.

యథేహ క్షుధితా బాలా మాతరం పర్యుపాసతే ।

ఏవం సర్వాణి భూతాన్యగ్ని హోత్రముపాసతే ॥

ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందలి యీ శ్లోకమును జరించి చాలమందిలోకులు అది సంస్కృతభాషలో నుత్తమమైన శ్లోకమనియు, అదియింత ప్రాచీనమెట్లు కాఁగలదనియుఁ బలుకుచుండిరి. కాని పైని జెప్పినవిషయములన్నిటి మీదను వారు ధ్యానముంచవలసియున్నది. ఒకసంగతి యేమనఁగా, క్రీస్తుకంటె 60 ఏండ్లకు మునుపు సంస్కృతభాషకు మాటలాడుటయందుఁ బ్రచారము సామాన్యముగాఁ గట్టువడిపోయెను, వ్రసిద్ధమును వైదికులచేత మన్నింపఁదగినదియునయిన పాణిని వ్యాకరణమువలన దానికి లభించిన స్వరూపము రెండున్నరవేల సంవత్సరములనుండి యిప్పటిదనుక స్థిరమై యుండెను. అంతకుఁ బూర్వము వేదాంగకాలమందు భేదము లేదయ్యెను; ఎందుచేతననఁగా, భాషయందనేక వ్యాకరణములుత్పన్నములై వానిచేత దానియొక్క స్వరూపము చాలవఱకు స్థాయయైయుండెను. అయినను దశోపనిషత్తుల భాషయందును వేదాంగములనాఁటి భాషయందును గొంచెము భేదమున్నది. ఈభేదము వేయిది లేక యెనిమిదివందల సంవత్సరములదియుఁ గాఁగలదు. భగవద్గీత యీ మధ్యకాలదేయై యుండెను దానిస్వరూపము పూర్తిగా మాటలాడెడి భాషదియైయుండెను. సమస్త మహాభారతములోని

భాషకువలె గృతీమన్యరూపము కానివింపదు. భగవద్గీతయందలి విషయ ప్రతిపాదనకై లియు. భాషయొక్క వక్రత్వము వ్యవహారములో జీవించి యున్న భాషవిస్తృతమున్నవి. మరియు నయ్యది విశేషముగా ఛాందోగ్య మునకును బృహదారణ్యకొపనిషత్తులకును సమానమైయుండెను భాషాదృష్టి చేతఁగూడ మనము భగవద్గీతను ఉపనిషత్తులకుఁ దరువాతిదిగను వేదాంగ ములకు లేక యాస్కనికఁ బక్షాంతరమునఁ బాణినికీ మునుపటిదిగను విశ్వ సించియున్నాము. మనమిట్లు విశ్వసించుట యనుచితము కాదని చెప్పుట కాతరకమేధియు లేదు.

భగవద్గీతాకాలమందలి పరిస్థితి.

ఇప్పుడు మనమీ విమర్శముయొక్క యంత్యప్రశ్నమువై పు ధ్యానముం చెదము. మనమీప్రశ్నములను విచారించుట యావశ్యకమైయున్నది. ఏవి యవగా, భగవద్గీతయందు శ్రీకృష్ణునియొక్క యేవిష్టమతములు మనకుఁ గనఁబడుచున్నవి? శ్రీకృష్ణుని చరిత్రమందును భగవద్గీతయందును నీయఁ బడి వానికి సంబంధించిన విచారములయందుఁ గలయొకయుండెనో లేదా శ్రీకృష్ణుని చరిత్రము, భగవద్గీతయొక్క పరమతత్త్వము తెందునునెట్లుచ్చ తమములునుదాత్త ములునయి యున్నవి? భగవద్గీతయందు ముఖ్యముగా వీవిషయము ప్రతిపాదించఁబడియుండెను? అందులకై మనము శ్రీకృష్ణుని నాఁటివరిస్థితికిని భగవద్గీతనాఁటి పరిస్థితికిని కొంచెము మునుపటి స్వరూప మును ధ్యానములోనికిఁ దీసికొనిరావలయును. కృష్ణావతారసమయమున భారతీయార్వులు హిందుస్థానములోని పరిజ్ఞాబు, మధ్యదేశము, అయోధ్య, పౌరాష్ట్రము మొదలైన ప్రాంతములయందు నివసించియుండిరి; వారి యొక్క యుత్తమమైన ధార్మికవ్యవస్థచేత వారికన్నివిధముల యౌన్యత్య మును పంభవించియుండెను. దేశమునందు క్షత్రియులసంఖ్య మిక్కిలి ఘోరిగియుండెను. అక్కడక్కడ మంచిమంచి రాజ్యాలు స్థావితమైయుండెను. వ్యవహారపరిస్థితియుఁ జక్కఁగా నేర్పొట్టె యుండెను, కాఁబట్టి దేశమంతయుఁ బ్రజావృద్ధితో నిండియుండెను. దక్షిణమునను దూర్పునను ద్రవిడదేశము లందు ద్రావిడుల సంఖ్య సంపూర్ణముగా వృద్ధిచొందెను అక్కడ నిలకముందు

నకుఁ బోవుటకై చోటులేకుండెను. లోకులెక్కువ నీతిమంతులగుటచేతఁ దమ లోఁదమకు వైరభావము లేక యనారోగ్యము తక్కువగానుండెను. అనఁగా నిన్న మొనమొన్న మాహాయుద్ధమునకుఁ బూర్వము యూరోపుదేశముల స్థితియెట్లుండెనో, అట్లే కొంచెమధికమైన స్థితి శ్రీకృష్ణుని జన్మసమయమందు నయి యుండెను. భూమికి బరువెట్లు తగ్గునని బ్రహ్మ చింతిల్లినట్లు చేసిన పర్జనము కొంచెమైన నసత్యము కానేరదు. ఇటువంటి సమయమున శ్రీకృష్ణుని యవతారమునకును నాతని దివ్యోపదేశమునకు నెంతయెక్కువ యావశ్యకత యుండెనో విస్తరించి మనము ముందు చెప్పఁగలము.

రాష్ట్రములయొక్క యుచ్చములు నీచములునయిన గతులు.

ఏదేశమును బరమోచ్చమైన స్థానమున నెల్లపుడు నుండఁజాలదు. ఉన్నతమైన శిఖరమునకుఁ జేరినపిమ్మట, తిరుగుచున్న చక్రముక్రిందివై పు నకు వచ్చుట తప్పనియట్లే యుచ్చనీచగతులయొక్క విధము, ఈప్రపంచ మునందు, ఎప్పటికిని సంభవించుచునేయుండును. ప్రస్తుతకాలమందు నాగరి కతా శిఖరమునధిరోహించిన యూరోపమహాద్వీపమున నొక్కమనుష్యుని దురా గ్రహము కారణముచేత భయంకరమైన సంగ్రామము వ్యాపించినట్లే నీతి, శౌర్యము, విద్య మున్నగు వానియందుఁ జక్కఁగా సంస్కరింపఁబడి పరమో చ్చస్థానమునకుఁ జేరిన ప్రాచీనభారతవర్షమును, శ్రీకృష్ణుని పమయమందును ఒక మనుష్యుని మూర్ఖపుష్టువలన భయంకరమైన యుద్ధమున కవసరము తటస్థమయ్యెను. ఆయుద్ధమునుబట్టి భారతవర్షముమునకు హీనదశ యారంభ మాయెను. భారతీయ యుద్ధమునుండి కలియుగముయొక్క యారంభ మయ్యెననియు యుద్ధమందే కలియుగ బీజమున్నదనియు మత నిశ్చితాభి ప్రాయము. వేలకొలఁది మాత్రమేగాదు, లక్షలకొలఁది మనుష్యులు తమ శూరత్వము విద్యయుఁ గారణముగాఁగా ఆయుద్ధములోమరణించిరి. దేశము లోని ప్రజాసంఖ్య తగ్గిపోయెను. ఒకదృష్టిచేత నియ్యది కొంచెము లాభ దాయకమైనను మరియొక దృష్టిచేత దుర్బలత్వయు దానిననుసరించిన యనీతియొక్క వర్చస్వము దేశమందు వెల్లమెల్లగా వ్యాపింపఁదొడఁగెను.

భారతీయార్యగణము బొందిన పరమోచ్ఛపదముయొక్క లోపమునుగురించి గొంచెముధికమైన మీమాంస చేయవలసియుండెను; ఎందుచేతననఁగా ఇందే శ్రీకృష్ణుని దివ్యచరిత్రయొక్కయు నుపదేశముయొక్కయు రహస్యముదాఁ గియున్నది.

ప్రవృత్తి నివృత్తులకు నుచితమైన యుపయోగము.

ఏదేశమునకుఁగాని యన్నివిధములను సామాజికము, నైతికము, ధార్మికమునయిన యున్నతి కలుగవలయునన్నచో ఆదేశపు ప్రజలయందుఁ బ్రవృత్తి నివృత్తులు రెండిటియొక్క యుపయోగము యోగ్యమగురీతిని గావలయునను సంగతి యెక్కువ విశేషించి చెప్పవలసిన యావశ్యకతలేదు. ఈవృత్తులను యథాయోగ్యముగా స్వీకరించుటలో భేదము సంభవించునేని సమాజము హీనావస్థవైపునకు వంగిపోవుచున్నది. ఎపుడయితే సమాజము కేవలము ప్రవృత్తిపరాయణమై యుండునో, లేక యందుఁగేవలము నివృత్తియొక్క యాడంబరమెక్కువగా నుండునో, లేక శుష్కమైన నివృత్తియనెడు నురూహలోఁ బడిపోవునో యపుడాసమాజ మధోగతిపాలగుటకు మొదలిడు చున్నది. ఏసమాజములేక వ్యక్తి భౌతిక సుఖముందు లిప్తమైపోవుచున్నదో దానికధోగతి యవశ్యంభావియగును. దీనికి వివరీతముగా నిచ్చారహితమైన లేక యాశారహితమైన యవస్థయందు నుండుట సమాజమునకు లేక వ్యక్తికి సంభవము కానేరదు. సారాంశము, తన యౌన్నత్యమునకయి యాధ్యాత్మికాధి భౌతికములనెడు రెండుగుణములను యుక్తముగా మనుష్యుఁడవయో గించుకొనుచుండవలయును. ఆసమయమున భారతీయార్యులయందు ఉత్సాహము, తేజము, ఉద్యోగము, సాహసము మొదలయిన ఆధిభౌతికములు లేక ప్రవృత్తియొక్క సద్గుణములయిన ధర్మము, నీతి, తపము, అనాసక్తి మొదలయిన యాధ్యాత్మికములు లేక నివృత్తియొక్కసద్గుణములు సమావముగానుండెను. మరియు ఇందుచేతనే వారాసమయమున నున్నతి యనెడు పరమోచ్ఛమగు శిఖరమునధిష్ఠించి యుండిరి. కాని భారతీయ యుద్ధసమయమందు ఈగుణములయొక్క సమానతలోఁ గొంచెము భేదము తటస్థమయ్యెను. ఒకవైపునఁ బ్రవృత్తియొక్క ప్రాబల్యము రెండవవైపున

నివృత్తియొక్క అడంబరము కానారంభించెను. ప్రవృత్తి ప్రాబల్యముయొక్క మొదటి పరిణామము లోభమైయున్నది. ఇటువంటి సమయమున మనుష్యుని యందునుండి జగత్తులోని ప్రతివస్తువు తనకు లభింపవలయుననెడి యిచ్చ పుట్టుచున్నది. జగత్తునందు ధనమెంతయున్నదో, యెంతభూమియున్నదో యెన్నిరత్నములున్నవో యవన్నియుఁ దానివియగుఁగాకని యతఁడుతలంపఁదొడఁగెను.

యశ్చృథివ్యాం ప్రీహియవం హిరణ్యం పశవః స్త్రియః ।

నాలమేకస్య తత్సర్వమితిమత్వా శమం వ్రజేత్ ॥

ఈప్రసిద్ధమైన శ్లోకమునందు మర్కజ్ఞుడైన వ్యాసుఁడిచ్చిన యువ దేశముననుసరించి, జగత్తునందలి సర్వభోగ్య పదార్థములు నొకనికే లభించి నప్పటికి వయ్యవి పూర్ణముకాకయుండెను; కనుక నీసంగతి దెలిసికొని మనుష్యుఁడు శమప్రధానమగు వృత్తితోనుండుట యుచితమైయున్నది. కాని యీవిచారము లోతులహృదయమునుండి, విశేషించి రాజలోకము హృదయమునుండి వేరయిపోవుచున్నది. మరియు వారికి సర్వవిధముల నువభోగ్యమైన వస్తువులకు జననియైన భూమి మనదియగుఁగాక యని తృప్తలగ్నమగుచుండెను. ఈయాశకుఁ బిమ్మట మెల్లమెల్లగానితర దుష్టాలోచనయొక్క ప్రచారము సమాజమునందుఁ గానారంభించుచుండెను. మహత్త్వాకాంక్ష కవటము, అన్యాయము మొదలగు రాక్షసములయిన దుర్గుణముల సామ్రాజ్య మారంభమగుచుండెను. మరియు నంతమున వైరముత్పన్నమై సమాజము లేక రాష్ట్రము నశించిపోవుచున్నది.

భారతీయయుద్ధకాల పరిస్థితి.

భూభారము తగ్గించుటకును తదనుసారముగా భారతీయాయుధులను నశింపఁజేయుటకును, విధాతఆర్యభూమియందు లోభబీజమును మొలవయిచెను మూఁడుస్థానములయందు నాశమునకుఁ గేంద్రస్థానముల నేర్పఱచెను. కంఠుఁడు, జరాసంధుఁడు, దుర్యోధనుఁడు ననెడి లోభులు మహత్త్వాకాంక్షులు

సయిన మూడువ్యక్తులను తాడించి యతఁడు తనయిష్టకార్యము నెఱవేర్చుకొనెను. లోభ, మహత్త్వకాంక్షలలో నధికముగాఁ జిక్కుకొని, కంసుఁడు, భరంగజేబువలె, (దండ్రుని జేబుసాలలోఁ బెట్టి రాజ్యమును లాగుకొనెను. ఈ దుష్కార్యమును సమర్థించుకొనుటకయి యతఁడు తన తండ్రి పక్షమువారిపై సత్యాచారములను గావించెను. వందలకొలది క్షత్రియులను జేబులోఁబడవయించెను. జరాసంధుఁడు పరమైశ్వర్యప్రాప్తికొఱకు వారిచేతఁ బురుషమేధమును జేయుటకాలోచించెను. దుర్యోధనుఁడు పాండవుల సంపదను రాజ్యమును జూచుచు లాగుకొనెను, ప్రతిజ్ఞానుసారముగాఁ దిరిగియిచ్చివేయవలసినసమయము వచ్చినపుడు నూదిమొం మోహగావెడలు నంతటిమట్టికూడ నేర్చునని స్పష్టముగాఁ జెప్పివేసెను. అనఁగా దానిమైన సంగ్రామము లేచి లక్షలకొలది మనుష్యులు హతులయిరి. లోభమునకు బలసంపదల సాహాయ్యము దొరకివిపుడు రణములు మిగుల భయానకములగుచున్నవి; వానికిఁదోడు రెండుపక్షములును పెద్దతరగతివియమరియు శౌర్యాదిగుణములు సమానముగా నున్నయెడల నీయుద్ధములెంత హానికరములో దీనియనువము ప్రపంచమునకుఁ బ్రాచీనకాలము మొదలుకొని నేటియూరోషియ మహాయుద్ధమువఱకు నగుచున్నది. ఇంగ్లీషునందొక సామెతయుండెను.

When greek fights greek, then the tug of war is terrible.

ఇందుచేత భారతీయ యుద్ధమునందు 18 అక్షౌహిణులసేనకుఁ బదిమంది మనుష్యులే జీవించి మిగిలిరి. తాత్పర్యమేమనఁగా బ్రహ్మ లేక వ్రక్కతి లోభరూపమైన విషభీజమును మొలవయిచి, భారతీయాయుధ నాశమునకు ప్రారంభమును జేసెను. ఈవిలక్షణ ప్రసంగమునందు శ్రీకృష్ణుడవతరించి యుండెనని జ్ఞప్తియుంచుకొనవలయును. ప్రవృత్తి మార్గమున కధీనులయి లోభము, మహత్త్వకాంక్ష మీరెండిటి చేతిలోఁ జిక్కికొని, యెండొరులకు సంగ్రామము జరుగుసమయమున, నిర్లోభత్వముయొక్క యుదాత్తమైన యాదర్శమును జూపుటకును బుద్ధి, పరాక్రమము, క్షీప్రకారిత్వము మూడిటి చేతను సత్యముయొక్క పక్షమును జక్కబెట్టుటకును, శ్రీకృష్ణుడాసమయమునఁ బ్రపంచములో నుపస్థితుడయ్యెను. నిర్లోభవృత్తి కిటువంటి యుదాహరణము వితిహాసమంధుఁడైన జాలఁదక్కువగా దొరకఁగలవు నిర్లోభత్వముయొక్క

కార్యమును వాసింగ్గును అమెరికాలో స్వాతంత్ర్యయుద్ధసమయమునఁ జేసి యుండెను, లేక పూర్వము యునైటెడ్ స్టేటునకు దక్షిణోత్తరభాగములయందు దాస్యమునశింపఁజేయుటకై యొందొరులకు సంగ్రామము జరిగెను. ఆసమయమున సత్పక్ష నిష్ఠుఁడును నిశ్చితాత్ముఁడునయిన అబ్రహామ్ లింకను చేసిన కార్యమువంటిది, కాదుకాదు, దానికంటె నెన్నిరెట్లో యుదాత్తమైన కార్యము శ్రీకృష్ణునికి రాజనీతికి సంబంధించిన గడబిడ (గందరగోళము)లో జేయవలసియుండెను, దీనిపై లక్ష్యముంచినయెడల శ్రీకృష్ణుని రాజనైతిక కార్యమహత్త్వము శీఘ్రముగాఁ దెలియగలదు.

నివృత్తియొక్క నిరోధము.

ఒకవైపున నేప్రకారముగా రాజనైతిక విషయమందు శ్రీకృష్ణునికి బ్రవృత్తివరాయణులైన లోకులసమాజమునకు నివృత్తిపాఠమును నేర్పుట యనెడు మహత్త్వపూర్వమైన కార్యము చేయవలసివచ్చునో, అదేప్రకారముగా నతనికి రెండవవైపున మిగులనేర్పు తోను జేసినదానికి విరుద్ధముగాఁ బ్రవహించుచున్న నివృత్తిప్రవాహమును గూడ బంధింపవలసివచ్చెను. ఆ సమయమున నివృత్తియందుఁ గేవలాడంబరమెట్లు కనఁబడుచుండెనో, సమస్త ధార్మికవిషయములందును లోకులకెటువంటి తక్కువ యభిప్రాయముండెనో, యీసంగతి యిచట విస్తరించి చూపఁబడుచున్నది. శ్రీకృష్ణుని సమయము ఈపనిషద్విచారముల సమయమైయున్నది. కనుక శ్రీకృష్ణునిచేత నుపదేశింపఁబడిన దివ్యమగు భగవద్గీతయొక్క సత్యమైనరహస్యము నూహించుటకై ఆసమయమున నెట్టిధార్మికకల్పనలు ప్రచలితములయి యుండెనో చూడవలసియున్నది. ఆసమయమున ముఖ్యముగా వేదము, వేదాంతము, సాంఖ్యము యోగముననెడి మతములు ప్రచలితములయి యుండెను; ప్రతిమతము విషయములన్నింటిని దనవయిపునకు లాగుకొనుచుండెను. విచారించిచూడఁగా ఈమతములలోనిప్పుడున్న సూత్రగ్రంథములు ఇప్పుడున్నంతవఱకు నిర్మింపఁబడియుండలేదు అయినప్పటికి నీమతములు వానిముఖ్య సిద్ధాంతములతో స్థాపితములయి యుండెను. మరియు నొకదానినొకటి నిషేధించి తనవనిని

దాను నెఱవేర్చుకొనుచుండెను. కొందఱు, ప్రతిమనుష్యుఁడును వేదోక్తములయిన యజ్ఞయాగాది కర్మములఁజేసి స్వర్గమును బొందవలయునని చెప్పుచుండిరి. కొందఱు, “కర్మమును బొత్తిగాఁ జేయరాదు, కాని బృహదారణ్యకములోని “పుత్రైషణాయాశ్చ విత్తైషణాయాశ్చ వ్యుత్థాయాథ భిక్షాచర్యంచ రంతి” ఈవచనముల ప్రకారముగా సంసారము విడిచి మనుష్యుడరణ్యమునకుఁ బోవలయుననియు, నని చెప్పుచుండిరి. ఇటువంటి వాదము శిక్షితులయిన వారియందుఁ గలిగినపుడు బహుజనసమాజమునకు విశేషించి మిత్రసమాజమునకు శూద్రులకును నేదియాధారమును లేకపోయెను. వారికయివైదిక కర్మముచేయుటయే సంభవింపకుండుటగాక ఉపనిషత్ప్రతిపాదితమైన సంన్యాసమార్గముకూడ వాటంకములేనిది కాదయ్యెను. అట్టిపరిస్థితియందు బ్రహ్మఁడు భగవద్గీతలోని దివ్యోపదేశమునిచ్చి యొకవైపునఁ గర్మముయొక్క యాదంబరము కానటువంటిదియు రెండవవైపున నివృత్తియొక్క, అనఁగా (భాంతమైన నివృత్తియొక్క ఆడంబరము లేనటువంటిదియునయి జనసామాన్యమునకు సుగమమైన నవీనమగు భక్తిబార్గమును బ్రతిపాదించెను. సమాజమందలి యీపరిస్థితియొక్క స్వరూపము పాఠకులధ్యానమునకు సరిగాఁ దీసికొనివచ్చుటకయి యీసిద్ధాంతమును గొంచెమింకను ఐతిహాసికముగా వివేచింతము.

వైదికులయిన ఆర్యుల స్వభావము.

ఋగ్వేదములోని యనేకఋక్కులనుబట్టి ప్రాచీనభారతీయార్యుల చూననికస్థితి వారు మొట్టమొదట హిందుస్థానమునకు వచ్చినపుడెట్లుండెనో స్పష్టముగాఁ గన్ఱబడుచున్నది. ఋగ్వేదకాలమందలి యార్యులయందు నవీనశక్తియు నవీనావేశమును నుండెను. వారుప్రసన్న మనస్కులును, మహాశూరులును, సంసారమునందలి యుపభోగ్యవస్తువులను నుచితముగా నుపయోగించుకొనువారునయి యుండిరి. వారు ఇంద్రవరుణాది దేవతలనుండి సుందరులయిన స్త్రీలను వీరులయిన పుత్రులను శక్తిమంతములైన గుఱ్ఱములను యాచించుచుండిరి. వారు సోమరసమును ద్రాగుచుండిరి. తమప్రియదేవతలనుగూడ సోమరసమును ద్రాగుటకయి పిలుచుచుండిరి. వారు మాంసమును దినుచుండిరి యజ్ఞమందుఁ బశువునుజలపి దేవతలకు

మాంసము సమర్పించుండిరి. వారి ముఖ్యోద్దేశము స్వర్గమైయుండెను. మరియు, ఆస్వర్గముకూడ సుఖమునై శ్వర్యమును భోగించెడు స్థానమై యుండెను. సారాంశము, మొట్టమొదటి యార్కులు ప్రవృత్తికి సంబంధించిన భోక్తలై యుండిరి, అయినను వారియందు నివృత్తి బీజము బొత్తిగా లేక పోలేదు. అనేకమైన వైదికముక్కులయందు వారియొక్క నివృత్తి ప్రధానములయిన ప్రార్థనలు మనయెదుర నుపస్థితములయి యుండుటచేత మనకిది తెలియుచున్నది. హిందుస్థానమునకు భారతీయార్కులు వచ్చినతరువాత గంగా పరస్వతులనడుమ బ్రహ్మభూమియందీ నివృత్తి బీజమువల్లనే ఉపనిషద్విచారములనెడి యత్యంతమనోహరములు రసపూర్ణమునయిన ఫలములతో శోభిల్లేడు విశాలమైన వృక్షముత్పన్నమయ్యెను. వారి సమస్తమైనవిశ్వమును సశ్వరమని కన్నట్టెను. విస్తారమెందులకు, స్వర్గముకూడ సశ్వరమైయున్నది. ఇందువల్లన వారియొక్క ప్రేమము తపస్సునందును వవవాసమనందును లగ్నమయ్యెను యజ్ఞముయొక్క మార్గమును వారు త్యజింపలేదు; కాని యజ్ఞముతోపాటు తపస్సునకుఁగూడ వారుమహత్త్వమునిచ్చిరి. వారు స్వర్గముకంటె మోక్షమునే పరమపురుషార్థముగా విశ్వసించ నారంభించిరి. మొదట వారు సమస్తసృష్టయ్యు యజ్ఞము చేసియుండెననియుఁ బ్రజాపతియు యజ్ఞము చేసియుండెననియుఁ జెప్పుచుండిరి. వారు, సర్వసృష్టి, ప్రజాపతి, ఇంద్రుఁడు నందఱును ఇంకను వారియొక్క భావన సర్వసృష్టి, ప్రజాపతి, ఇంద్రుఁడునందఱు తపస్సుచేయుచున్నారనియే యైయున్నది, సమస్తములయిన యువభోగ్య వదార్థములయొక్క త్యాగము, సర్వకర్మములయొక్క సంన్యాసము ఈరెండే మోక్షమునకుపాయములని వారికి గన్పట్టనారంభించెను. ఏదేనియొకవస్తువును గోరుటయన్న దారిద్ర్యమును స్వీకరించుట యనియు దేనిఁగూడ గోరకుండుట యన్నది యైశ్వర్యముయొక్క పరమావధి యనియు వారు చెప్పనారంభించిరి. సారాంశము, పంసారమును విడిచి యరణ్యమునకుఁబోయి శమవ్రధానమగు బుద్ధితో నీష్కామస్థితియందుండుటయే మనుష్యునికి ముఖ్యకర్తవ్యమని వేదాంతులయిన తత్త్వవేత్తలు విశ్వసించనారంభించిరి. అధ్యాసము, మిక్కిలి దృఢతయు, విశేషమైన బలము గలిగియున్న సార్వభౌమునికి దొరకు సుఖముకంటె వేయిరెట్లధికమైన

సుఖము కామహతుఁడు, కాని శ్రోత్రియునికి దొరకునని వారినిశ్చితాభిప్రాయ మైయున్నది. ఈకల్పన వేదాంతులొకరిది కాకుండెను, స్వతంత్రరీతిని జగదుత్పత్తిని విచారించు కపిలాద్విద్వేతమత వాదులకుఁగూడ నిట్టికల్పన యుండెను. మంత్రకాలమునందుఁ గర్మవాదయొక్క ప్రతివృత్తి పరాయణత పరమావధికిఁ బోయియుండెననియు, ఉపనిషత్కాలమందు నివృత్తి వాదుల నివృత్తిపరాయణతయొక్క శిఖరమున్నతము కానారంభించెననియు సంగ్రహమునఁ జెప్పవలసియుండును.

నంసారమునందుఁ బ్రతివృత్తి నివృత్తుల యాందోళనము.

ప్రపంచములోని యితీహాసమును చూచినయెడల మనుష్యసమాజము ఇష్ట ప్రకారముగాఁ బ్రవృత్తినివృత్తుల మధ్యమున గాలియూపుల ననుభవించుచు నడచుచున్నదని తెలియఁగలదు. గడియారము యొక్క పెండ్యులమువలె నయ్యది యొకమారు ప్రవృత్తియొక్క పరమోన్నతమైన శిఖరమునకుఁబోయి యచ్చటినుండి మరలి యాందోళితమై నివృత్తివైపు వంగుచున్నది; అపుడు నివృత్తియొక్క పరమోచ్చమైన బిందువునుజేరుకొని యదిమరలనాందోళితమై ప్రవృత్తివైపు తిరుగుచున్నది. నేటివఱకు నిట్టియనుభవము ఇతీహాసమందు సర్వత్ర కనిపించుచున్నది. గ్రీకులయందు హోమరుయొక్క సమయమునఁ బ్రవృత్తిప్రజలమై యుండెను. అది మెల్లమెల్ల తగ్గిపోయి పైభాగరస్సుయొక్క సమయమున లోకులు నివృత్తివైపు వంగిరి పైభాగరస్సుయొక్క యనుయాయులు మద్యమాంసములను విడుచుటయేగాక వివాహమాడుటకుకూడ శ్రేయస్కరముకాదని నమ్ముచుండిరి. డాయోజేనిస్సు సర్వసంగపరత్యాగమును జేసి జన్మమాంతయు నేకాంతవాసమును గావించు నంతవఱకు నీనవృత్తియొక్క పరమావధి యయ్యెను, ఎపిక్యురస్సు మనుష్యస్వభావోచితమైన రీతిని దానికి వ్యతిరేకముగాఁ బోవుటకుఁ బ్రారంభించెను. సహజముగాఁ బ్రాప్తించిన సుఖములను నదాచరణముతో ననుభవించి మనుష్యుఁడానందముతోఁ దనదినములను గడపవలయునని యతనియొక్క మత మైయుండెను. మెల్లమెల్ల నీమతముకూడ, లోకులు ప్రవృత్తియొక్క రెండవకొనకుఁబోయి సుఖోపభోగమునే జీవితముయొక్క కర్తవ్యమునుగా

తాముమదిలో అంగీకరింపసాగిరి, ఈ విధముగా గ్రీకులును వారియును యాయులైన రోమనులును సుఖభోగములలో నలిగిపోయిరి వారివిషయ లౌఠ్యముచేత క్రీస్తుధర్మము వ్యాపింపనవకాశముండెను. ఆసమయమున క్రీస్తుమతమునందు నివృత్తియొక్క యాడంబరము ప్రవేశించుట తటస్థంచెను క్రైస్తవులు వివాహమాడకుండుటను ప్రశంసనీయుముగా విశ్వసింపదొడఁగిరి. మనుష్యుఁడు మృత్యువర్యంతము ఒక్కసానే కైకొనవలయుననియు దానిని త్యజింపరాదనియుఁ జిహ్వకు వారేర్పాటుచేసుకొనిరి. ఇదేప్రకారముగా వారిలో జన్మముమొదలుకొని యవివాహితులై యుండువారును శారీరకమైన తపస్సును గావించి యాధ్యాత్మిక సామర్థ్యమును వృద్ధిపొందుకొను సన్యాసులును గానారంభించియుండిరి. ఇంద్రియములమీఁద జయముపొందినతపస్సుయొక్క మనోనిగ్రహము ఇంద్రియవసులయిన వారిని నెల్లప్పుడును జయలోభమును జేయుచున్నది. అనఁగా నివృత్తిప్రధానమైన క్రీస్తుమతముయొక్క ప్రభుత్వము, సర్వవిధమైన యువినీతిచేతను జెడిపోయియున్న గ్రీకుప్రజలందు రోమనుప్రజలందును సహజముగనే స్థాపితమై వారియందెక్కువ శీఘ్రముగా క్రీస్తుమతము వ్యాపించెను.

ఈ నివృత్తిప్రధానమైన వృత్తివాస్తవమున క్రీస్తుమతమునందు లేకుండెను, క్రీస్తుమతము ఈ ప్రజలయొక్క నివృత్తిపూర్ణమైన యాచారములకు విరుద్ధముగానుండెను. ఈ ప్రజలు ఉపవాసముచేసి తపదేవతలను సంతోషపఱచుచుండిరి. మద్యమాంసములఁద్యజించి యవివాహితులుగానుండి దేవతల భజించుటయే ముక్తిమార్గమని వారువిశ్వసించుచుండిరి. క్రీస్తుమతాచార్యుఁడు వారికి విరుద్ధముగానుండెను.

కర్షయంతః శరీరస్థం ఖాతాగ్రామమచేతసః॥

మాంచై వాంతశ్శరీరస్థం తాన్విద్ధ్యానురనిశ్చయాన్ ॥

క్రీస్తుమతాచార్యుని ధర్మముపై గీతోక్తభవనములకుఁ దుత్యముగనే యుండెను, కాని మెల్ల మెల్లగా క్రీస్తుమతాలంబుల ధర్మముండుఁగూడ నివృత్తియొక్క యాడంబరము వర్ధిల్లనారంభించెను మతస్రంస్థలు స్థాపితముకానారంభమయ్యెను. క్రీస్తుమతావలంబులయందు, క్రీస్తుమతావలంబియైన ధర్మోపదే

శకుఁడు వివాహము చేసికొనరాదను బంధనము వెంటనే చేయఁబడియెను; ఇంతియేగాక, వందలకొలఁది వేలకొలఁదియుఁ బురుషులును స్త్రీలును సంసారమును విడిచి యోగులును గానారంభించిరి. కొంతకాలమునకు నివృత్తియొక్క యీ స్వరూపము బలహీనమైపోయెను. నిజమైన విషయ పరాజ్ఞాభిత్వము నష్టమై కేవలము కవటాడంబరము నిలిచెను. అనేకవిధములైన యనాచారములు వ్యాపించెను. చివఁకిదియే నివృత్తియొక్క స్వరూపము శకుఁ బరమావధియైయెను. మరల ల్యూధరుయొక్క సమయమునుండి క్రిస్తుమతావలంబుల ధర్మము ప్రవృత్తివైపు వంగెను, ఆసమయమున, యోగ్యమగురీతిని బ్రవృత్తిని స్వీకరించుట యధర్మము కాదనుసంగతి స్థాపితమయ్యెను. అపుడు బ్రోటెస్టెంటు మతము వ్యాపింపనారంభించెను. ఈదినములలో నీమతము రెండవవైపునకు అనఁగా ప్రవృత్తియొక్క పరమోచ్ఛమైన బిందువువైపునకుఁ బోఁగోరుచున్నదని చెప్పుటకు నేయాతంకమునులేదు. పాశ్చాత్యుల నేటిభౌతికొన్నత్యమును మఱియు నాధిభౌతిక సుఖపేక్షను ధ్యానింపఁగాఁ బాశ్చాత్య సమాజముయొక్క పెద్దద్యులము ప్రవృత్తియొక్క పరమోచ్ఛబిందువువైపు పోవుచున్నదని చెప్పఁబడఁగలదు.

భరతఖండమునకును నదేయితిహాసము.

పై నిజెప్పఁబడినదియు నతిసంక్షిప్తమునగు పాశ్చాత్యుల యితిహాసమునుబట్టి, మనుష్యసమాజము ప్రవృత్తి నివృత్తుల నడుమ నెట్లాందోశితమగుచున్నదో రెండువృత్తులను సమమైన తూనికగలవానిగానుంచి వానినుచితరీతి నెపుడు నువయోగముచేయుటకు మనుష్యసమాజమునకెంత కఠినమైయుండెనో పాఠకగణము కల్పనచేయఁగలదు. ఇతిహాసముయొక్క సమాలోచన చేత మనదేశములోని జనసమాజముకూడ మొదట నిట్లే గాలియూపులననుభవించుచుండెనని తెలియఁగలదు. ప్రాచీనకాలికులు సర్వజాతివారునై పరమ పూజ్యులగు ఋషులయొక్క యాశ్రమ వ్యస్థఁబట్టి వారిరెండువృత్తులయొక్క యోగ్యమైన యాశ్రయమును గైకొనియుండిరని స్పష్టముగాఁ గనిపించుచున్నది. రెండాశ్రమములు ప్రవృత్తివియు రెండు నివృత్తివియునై యుండెను. వానియొక్క వ్యవహారపద్ధతి “యౌవనే విషయయైషి” “వార్ధకేమనివృత్తి” యైయుండెను. కాని ఋగ్వేదకాలముయొక్క యంతమునఁ బ్రవృత్తి

ప్రాబల్యము కలిగెను. యజ్ఞయాగాది క్రియలు అత్యంత పరిశ్రమ సాధ్యములును అతివ్యయసాధ్యములు నయ్యెను. బ్రాహ్మణులును క్షత్రియులును మిక్కిలి నీరసమైన మార్గముచేత యజ్ఞములుచేసి స్వర్గసుఖమును సంపాదించుటయే తమయితీకర్తవ్యముగాఁ దలంచిరి. వాజవేయిము, రాజసూయము అశ్వమేధము, పురుషవేధము వీనియొక్క కోలాహలము లేచెను. ఇట్టిసమయమున నుపగోషత్తుల యుదాత్తములయిన విమర్శములారంభమయ్యెను. వేదాంతులు సంసారసుఖముకంటె నాధ్యాత్మిక సుఖమునకు మహత్త్వము నధికముగా విశ్వసించనారంభించిరి. ఆలోచనావంతులైన లోకులు, నిష్కామ వృత్తితో జగత్తునందు వసించి తపస్సుచేయుటయందును బ్రహ్మయొక్క నిదిధ్యానముచేయుట యందును రెంటియందే మనుష్యజన్మముయొక్క సాపల్యమున్నట్లన నిశ్చయించిరి. మెల్లమెల్లగా నివృత్తియొక్క యీ వృత్తియు శిఖరమునకుఁ బోయిచేరెను. ఎవనికనురాగము కలిగెనో, వాఁడు లేచి తపస్సుచేయుటకై యరణ్యమునకుఁ బోయెను. ఎవనికనురాగముకలిగెనో వాఁడు తానేయవస్థయందైనను నుండనీ, సంన్యాసమును గైకొని బ్రహ్మ జ్ఞానమార్గమును గ్రహింప నారంభించు నంతటి దయినయొక సమయము తటస్థించెను. ఆసమయమున శ్రీకృష్ణుఁడు తనయొక్క దివ్య మైన భగవద్గీతోపదేశమునిచ్చి జనసమాజమును సరియైన దారికి అనఁగా వ్రవృత్తికిని నివృత్తికిని మధ్యవర్తియైన బిందువుమీఁదికిఁ దీసికొని వచ్చుటకై ప్రయత్నించెను. అతని మతము తపస్సు చేయరాదనిగాని సంన్యాసముఁ గైకొనరాదనిగాని కాకుండెను. తపస్సుయొక్క యోగ్యతను శ్రీకృష్ణుఁడు బాగుగా నెఱుఁగును. తపశ్శీలుఁడయిన మనుష్యుఁడే సుఖముయొక్క నిజ మైనయోగ్యత నెఱుఁగుచున్నాఁడు. శారీరకసామర్థ్యమును ఆధ్యాత్మికతేజమును దపస్సుచేతనే వర్ధిల్లుచున్నవి. కాని తపస్సునే తనయంతిమ ధ్యేయముగాఁజేసికొని 'శరీరమునకు వ్యర్థముగాఁ గష్టమునిచ్చుటయెన్నఁడు నుచి తము కాకపోవుటయు స్పష్టమైయున్నది. క్షణికవైరాగ్యముచేతను లేక మనోదుర్బలత్వకారణముచేత మాత్రము సంన్యాసమునుగైకొనఁగూడదు, ఇంక నేమంటే పూర్ణమైన వైరాగ్యము లభించినతరువాతను జగత్తునశ్వరమును పూర్ణ జ్ఞానము మనస్సున స్థిరపడినతరువాతను మాత్రమే సంన్యాసము కైకొనుట యుచితమైయున్నది. ఇట్లుకాదేని ప్రతివాఁడును క్షణికవైరాగ్యమున పం

న్యాసముఁగై కొని యరణ్యవాసము చేయనారంభించును, పట్టణములన్నియు సరణ్యమునకుఁ బోవసాగును. ఇంతియేగాక సమాజమునకుఁ దరుగు సంభ వించును. అందునీరీతియు వ్యాఖ్యానించఁగలదు. ఇటువంటిస్థితి మునుపు బౌద్ధుల యొన్నత్యకాలము నిజముగా నయ్యెను. అరణ్యములలోని విహార స్థానము పట్టణములతో సమానములయ్యెను అవి దురాచారులయిన భిక్షువుల తోడను సంన్యాసిలనుతోడను నిండిపోయెను. ఉపనిషత్తులలోని నివృత్తి మార్గముయొక్క యాడంబరమెపుడు పెరిగెనో యపుడు శ్రీకృష్ణుఁడు తన దివ్యోపదేశముచేత దానినాపెను. వేదాంతము సాంఖ్యయోగముందలి భ్రాంతములైన కల్పనలచేత సంసార త్యాగమే జీవనముయొక్క కర్తవ్యమని విశ్వసింపనారంభించిన లోకులను శ్రీకృష్ణుఁడు కట్టుపాటులోనికిఁ దీసికొని వచ్చెను. కుటుంబమును విడిచి యరణ్యమునకుఁబోయి నివసించినంత మాత్రమునఁ గుటుంబము విడిచిపోనేరదు. దీనికి విపరీతముగా సంసార లోలుపుఁడై యున్నంతమాత్రమునను మనుష్యునికినుఖముదొరకనేరదు. ప్రతి విషయమునకును మధ్యబిందువున్నది, దానిమీఁద నుండినచో మనుష్యునికిఁ బరమగతి లభింపఁగలదు. ఒకవైపున శారీరకత్యాగమును జేయుట యసంభవమైయున్నది, రెండవవైపున శారీరకసుఖముందు నత్నంతము నిమగ్నుఁడై యుండుటయు మిక్కిలి హానికరమైయున్నది. ఎవఁడు యుక్తా హారవిహారుఁడయి యుండునో లేక సంన్యాసియైన మనస్సుచేతఁ గర్మఫలమును ద్యజించి కర్మముఁజేయుచుండునో, ఆయోగియే పరమగతిని బొందఁ గలఁడు. సారాంశమేవఁగా, శ్రీకృష్ణుఁడు కేవల ప్రవృత్తిని కేవలనివృత్తిని విషేధించి లోకులను మధ్యవర్తియైన బిందువుమీఁదికిఁ దీసికొని వచ్చుట ప్రయత్నించెను. శ్రీకృష్ణుని దివ్యోపదేశముకూడఁ గాలక్రమమున విపరీత మయ్యెనని చెప్పుటకు నావశ్యకతలేదు. వందలకొలది యేండ్లవిమ్మట శ్రీకృష్ణుని దివ్యోపదేశమువకుఁగూడఁ గాలక్రమమున విపర్యాసము తటస్థంబు చేచు. కొన్నివందల యేండ్లకుఁబిమ్మట శ్రీకృష్ణుని యుపదేశముయొక్క యుష్ము కొంచెముతెలిసికొని ప్రవృత్తివైపువంగిన సమాజము, గడియారము యొక్క పెండ్యులమువలెఁ బ్రవృత్తియొక్క చివరకోనకుఁబోయి చేరెను. అది యాప్రకారము పోవుట తప్పనిసరియై యుండెను శ్రీకృష్ణునితరువాత వేయి లేక రెండువేలేండ్లపరకు జనసమాజముండుఁ బ్రవృత్తియొక్క ప్రాజ

ల్యము, కృష్ణభక్తి లేక భాగవతము సుఖోపభోగమునకు సాధనమని లోకులు విశ్వసించ నారంభించునంతగాఁ బెరిగెను. జగత్తులో భౌతికసుఖభోగమునే మనుష్యునికి సర్వోచ్ఛమైన ధ్యేయముగా లోకులుమన్నింపఁదొడగిరి. అపుడు సమాజము నివృత్తివైపుతిరిగెను బుద్ధుఁడు, మహావీరుఁడు మొదలయిన ధర్మోపదేశకులు పొడమిరి. వారు నివృత్తి ప్రధానముగ మతముయొక్క ప్రచారమును గావించిరి; కాని నెమ్మది నెమ్మదిగాఁగాల గతిచేత జనసమాజము నివృత్తియొక్క పైశిఖరమునకుఁబోయి చేరెను వేలకొలది బౌద్ధులయొక్క జైనులయొక్క సంన్యాసులతోడను బుట్టణముతోపాటు కిక్కిరియునట్లుగా నిండి యున్న విహారములు దుర్బీతికి జ్వస్థానములయి తయారయ్యెను స్వభావ మునసమాజము ద్రాచిడపాతాళముముగా మరలఁబ్రవృత్తివై పువంగెను. అది యెంతవాఁక వంగెననఁగా, ఎక్కడ బౌద్ధులును జైనులును వేదమును ద్రోసి రాజని యురద్యవాసమును సంన్యాసమును సింహాసమపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి యుండిరో, యచ్చట మండనమిత్రుఁడు మొదలయిన నవీనప్రజలు వేదము లను మరల గద్దెపై నెక్కించిరి, మన్యమాలసముల సేవ ప్రచలితమయ్యెను మరియు సంన్యాసమును అదభ్రష్టముగాచించి దానిని బహిష్కరించివైచిరి. కపట సంన్యాసులు సమయమున సంన్యాసమును దానిపేరు తలపెట్టునంతనే మండనమిత్రునికిఁ బట్టరాని క్రోధాన్ని కలుగునంతటి సేవదశకుఁ దీసికొని వచ్చిరి. ఈప్రకారముగాఁ బ్రవృత్తివై పునకు, శరణమువై పుంకుఁ బోనారంభించినపుడు, శ్రీశంకరాచార్యుఁడు వెంటనే నివృత్తిని మెలుకొలిపి సంన్యాసమును నర్థస్థానమున నిలఁబెట్టి సమాజమును మధ్య బిందువునందు స్థిరపఱచెను. కాని నివృత్తికి బలము మరలగలిగెను. రామానుజుఁడు, మధ్వుఁడు మొదలయిన ప్రవృత్త్యభిమానులయిన ధర్మోపదేశకులవతరించి మరల సమాజమును బ్రవృత్తివై పు వంచిరి. దానియొక్క పరిణామమేమనఁగా కొంతకాలమునకు వల్ల భాచార్యుని మతముత్పన్నమై యందును మూఢులునైన లోకులుగూడ దాని యొక్క ధ్యేయమును గొంచెము కొంచెముగాఁ జేరువినియోగించిరి. ఇతి హాసమును జక్కఁగాఁ జూచినచో మనదేశమందు నేటివఱకుఁ బ్రవృత్తి నివృత్తులనుధ్య సమాజ మెట్లాందో శితమగుచున్నదో దిగ్దర్శనము కాగలదు.

కర్మయోగముయొక్క యుపదేశము.

శ్రీకృష్ణుని దివ్యోపదేశముయొక్క యైతిహాసికమహాత్వము చక్కఁగా దేలియుటకై పైనిజెప్పఁబడిన సమాలోచన మావశ్యకమై యుండెను. శ్రీకృష్ణుని సమయమునఁగొండఱులోకులు వైదికకర్మాచరణమే మనుష్యునికిఁ గర్తవ్యముగా నూహించుచుండిరి మరియు సమాజమునొకవైపునకు లాగుచుండిరి. మరికొండఱు, సంసారమునువిడిచి యరణ్యమునకుఁ బోయి యుపనిషత్సంబంధియగు పురుషుని నిధి ధ్యాసచేయుటయే పరమపురుషార్థమని విశ్వసించి సమాజమును మరియొకవైపునకు లాగుచుండిరి. దుర్యోధనుఁడు లేక పురుషమేధము నిచ్చించిన జరాసంధుఁడు పూర్వోక్త మతమునకు నిరర్థకుఁడై యుండెను ఎదుటికివచ్చిన యుద్ధసమయమునందలి కర్మమును విడిచి సంన్యాసమునిచ్చించిన యర్జునుఁడు రెండవమతమునకు నిరర్థకుఁడై యుండెను. ఒకనిని బలముచేతను రెండవవానిని భగవద్గీతా దివ్యోపదేశము చేతను శ్రీకృష్ణుఁడు దారికిఁదీసికొనివచ్చెను. పూర్వాచార్యులువదేశించిన సిద్ధాంతములను, అందఱు ధర్మోపదేశకుల వలెనే శ్రీకృష్ణుఁడును దిరస్కరింప వైదిక కర్మాభిమానుల కర్మనిష్ఠను, సాంఖ్యులజ్ఞాననిష్ఠను, యోగాభిమానుల చిత్తనిరోధమును, వేదాంతుల సంన్యాసమును సతఁడాచరించియున్నాఁడు. కాని ప్రతిమతము మనకిదియే కర్తవ్యమని దేనిని బ్రతిపాదించియుండెనో దానిసతఁడు నిషేధించియున్నాఁడు. ప్రతిమతమునకు నుచితమైన మహాత్వమునిచ్చి, వానినన్నింటిని సమన్వయించి, శ్రీకృష్ణుఁడు వానియుపయోగమును దననవీనమైన కర్తవ్యసిద్ధాంతమునకై అనఁగా నిరాపేక్షమును ఫలేచ్ఛారహితమునైన కర్మమునకై చెప్పియున్నాఁడు. అతఁడు భగవద్గీతయందు ముఖ్యముగా మనుష్యుఁడు తనకర్తవ్యమునెట్లు చేయవలయునో యీసంగతిని బ్రతిపాదించియున్నాఁడు. శాస్త్రముయొక్క కార్యము కర్తవ్యమును నిశ్చయించుటయేయైయున్నది. కాని యిది నిశ్చయమైనపిమ్మట నదియెందులకుఁ జేయవలయునో, యెట్లుచేయవలయునో వీనియొక్క పూర్ణమైన వివేచన మిగుల నుత్తమమైనరీతిగాఁ జేయబడియున్నది. శ్రీకృష్ణుఁడర్జునునికి, ఆవత్తులనుండి జడిసి లేక మోహపాశమునఁ జిక్కి కర్తవ్య పరాజ్ఞుఁడగుటయు నరణ్యమునకుబోయి సంన్యాసమును గైకొనుటయు నిజమైన మోక్ష

మార్గమునందు సంచరించుటకానేరదని చక్కఁగాఁ దెలిపియున్నాఁడు. సారాంశము, శ్రీకృష్ణుఁడు భగవద్గీత యందర్జునికి వేదమును, వేదాంతమును, సాంఖ్యమును, యోగమును సత్కరించుట యుచితమని బోధించియున్నాఁడు. ఇవియున్నిటియందును దమతమవిషయమునఁ గొట్టఁబడిన బడాయియంతయు వ్యర్థమనికూడఁ జెప్పియున్నాఁడు. ప్రవృత్తికి నివృత్తిరూపమును నివృత్తికిఁ బ్రవృత్తిరూపమును నెట్లీయఁబలయునో తనకర్తవ్యమునెట్లు చేయవలయునో యిదికూడ నాతఁడు తెలియఁజేసియున్నాఁడు. ఒకదృష్టితోఁ జూచినయెడల భగవద్గీతయున్నిటికంటఁ బ్రాచీనమైన సాంఖ్య శాస్త్రమైయున్నది, అట్లువేదాంతశాస్త్రము మరియు యోగశాస్త్రముకూడ నెయున్నది ఈయున్నిశాస్త్రములయొక్క మాన్యమునయిన సిద్ధాంతములు నెచ్చటనయినఁ గలుపఁబడు తేజస్వినియైనవాణితోఁ జెప్పఁబడియుండినచో నయ్య భగవద్గీత యందే. ఇందువేత భగవద్గీతకు నుపనిషత్తు, బ్రహ్మవిద్య, యోగశాస్త్రము మొదలగు విశేషములు యదార్థములే యైయున్నవి.

నవీన భక్తి మార్గము

ప్రాచీనార్యులువదేించిన వేదము, వేదాంతము సాంఖ్యము, యోగము ఈయున్నింటిలో మాన్యములు ను ముముక్షులైన యంశములను శ్రీకృష్ణుఁడు అమోఘమైన నా నైపుణ్యముతో వివరించఁ జూచుటఁ దెలియఁ జెప్పెను. ఇంతియేగాక యుగముగముగముగ చేసిన యోగముగా నుపదేశింపఁబడిన భక్తి మార్గమును వాని నుపదేశించెను. భక్తి మార్గమునకు లేక భాగవద్గీత ము మొదల యుపదేశకుఁడగు శ్రీకృష్ణునిచేతనే యీ మతమునకు జన్మ నొందెనను మన యభిప్రాయమై యున్నది. దీనియొక్క యోగము సర్వరూపము పాంచరాత్ర మతము. ఈ జ్ఞానమును సాధించుటకు జననము, యనియము, రాజగుహ్యమనియుఁ బేరులతో భగవద్గీత యుపదేశింపియున్నాఁడు మరియు దానినే, తరువాతనంతమునఁ బదుఁ నుమిదవ యధ్యాయములో “పర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్యమామేకం శరణం భక్త్యైః” అని యర్థ శ్లోకమున వర్ణింపఁ జెప్పెను. ఏకాగ్రచిత్తమున నొక పరమేశ్వరుని ప్రేమ పూర్వకముగా భజించి యతని శరణమున లీనుఁడగుట యనెడు మోక్షమార్గమందలిను నాతంకము లేక సులభమై యున్నది.

సంన్యాసము, యోగము, యజ్ఞాది సాధనములు నందఱకు సులభములు నాతం
కము లేనివియుఁగా నయ్యెను. యజ్ఞయాగములు వేలకొలఁది రూప్యముల
వెచ్చింపక కానేరవు లేక శాస్త్రముల సూక్ష్మజ్ఞానము వినాగాఁ గాఁజాలవు. ఇది
ప్రకారము బుద్ధిమంతులకును, నిగ్రహవంతులకును తక్కిన సంన్యాసమును
యోగమును మఱియొకరి కెవరికిని బ్రాప్తింపజాలవు. అప్పుడు మనుష్యుని
యెదుట, ద్రవ్యహీనులు, బుద్ధిహీనులునై సంపారమందుఁ జిక్కుకొన్న జీవు
లకుఁ దరణోపాయమేమియైన నున్నదా లేదా? యని ప్రశ్న మువస్థితమగు
చున్నది, కాని యా సమయమున నీ ప్రశ్నము విశేషరీతి నుపస్థితమై యుం
డెను. భారతీయార్థులు హిందుస్థానమునకు వచ్చినప్పుడు వారిలో మూఁడు
వర్ణములుండెడివి. హిందుస్థానమందు నాష్యల విశేషించి చంద్రవంశ క్షత్రి
యుల నివాసస్థాన మెల్లయెడల వ్యాపించి వుండు, నాల్గవ శూద్ర వంశము
వారిలో వచ్చి గలసెను. అప్పుడనేక మిత్ర వర్ణములు తప్ప మై నవి. చాల
మంది వైశ్యులు వ్యవసాయము చేయఁ మొదలెట్టి మెల్ల మెల్లగా వేదము నుం
డియు శిక్షనుండియు పరాజ్ఞాఖులైరి. స్త్రీలెల్ల వర్ణములవారై కాదొడఁ
గిరి. ఇందుచేత వారుగూడఁ జాలకుట్టు శదువురాని వారై యే యుండిరి.
ఇట్టి పెద్ద జన సమూహమునకు యజ్ఞము, సంన్యాసము లేక యోగ మార్గము
కలువడి పోయినది. ఆ సమయమున, ఈ స్థితిలో నజ్ఞానులైన లోకుల
మమవద ప్రాప్తి పంభవమా? కాదా? యను ప్రశ్నము మిగుల నెక్కువగా
నెదుటికి వచ్చెను. ఈ లోకులు మోక్షమునకుఁ దగరని బ్రాహ్మణులయు
క్షత్రియులయు మతమై యుండెను. జనసామాన్యమునందు శ్రీకృష్ణుని కతి
ప్రేమయుండెను. ధర్మదృష్టిచేత భారీ నుద్ధరించుటకై శ్రీకృష్ణుఁడవతరించి
యుండెనని చెప్పుటకు నాటకమేమియును లేదు. అతని బాల్యము స్త్రీలు,
వైశ్యులు, శూద్రులు ఈ మువ్వరియందే గడచి యుండెను. ఈ లోకుల
తమ యుష్టదైవముమీఁద నెట్టి నిస్సేమము నిష్కాములైన ప్రేమ ముంచు
చున్నారో తన కన్ను లార్చఁ జూచియుండెను. ఇట్టిస్థితిలో నతఁడు, పరమేశ
్వరుని క వరమేశ్వరుని దివ్యనిభూతిని దేనినై నను నిరతిశయముగాఁ ప్రేమిం
చుటచేత మత్తియు నతని భజించుటచేతను నీలోకులు మోక్షమును బొందఁగల
రమ నుదాత్తమతమును బ్రతిపాదించియుండుటలో నాశ్చర్యమేమియు లేదు.
భక్తిమార్గముయొక్క రక్షాన్యము వర్ణముని కుపదేశించుచు నతఁడు భగవం

యందు, భక్తిమార్గముచేత స్త్రీలు, వైశ్యులు, శూద్రులు ఇంతేగాక చాండాలు
 రును బరమగతికిఁ బోగలరని స్పష్టముగాఁజెప్పెను. ఆ సమయమున సమాజ
 మందు రెండు పక్షములు కనిపించుచుండెను - పుణ్యవంతులైన బ్రాహ్మణు
 లును, భక్తులైన రాజర్షులును. ఒకరు సంన్యాసమును దపస్సును నభిమానిం
 చుచుండిరి, రెండవ వారు పెద్దపెద్ద యశ్యమేధములు మొదలైన యజ్ఞముల
 నభిమానించుచుండిరి. మనమే మోక్షమును బొందుదుము మఱియొకరు పొం
 దరని వారి నిశ్చయమై యుండెను. మొదటినుండియుఁ బుణ్యమార్గమున
 శోభిల్లుచున్న యీ లోకులు ఈశ్వరుని భజించి భక్తిచేత పరమగతిని బొం
 దఁగలుగుట నిశ్చయము, కాని శ్రీకృష్ణుఁడు, స్త్రీలు, వైశ్యులు, శూద్రులు,
 చాండాలురు మొదలైనవారును భక్తిచేతఁ జరమగతిని బొందగలరనితోమ్ము
 కొట్టుకొనిచెప్పియున్నాఁడు. స్వభావమున శ్రీకృష్ణుని యీ భక్తి మార్గ
 మెల్ల మెల్లగా నితర మార్గములను వెనుకకు దోయుచు భరతఖండమునముందు
 నకుఁ బోయెను. మఱియు ధ్యానియొక్క శ్రేష్ఠత నేఁడు భరతఖండమంతటను
 గనుపట్టుచున్నది. “రామః శస్త్రభృతా మహం” మఱియు “వృష్టినాం వాషు
 దేవోస్మి” వీనిలోఁజెప్పఁబడియున్న రెండు విభాతుల భక్తియు నేఁడు హిందు
 స్థానముందంతటను బచలితమై యున్నది. ఇంతేకాక, అతఁడు యజ్ఞము,
 తపము, సంన్యాసము మొదలైన మార్గములను గూడ వెనుకకుఁ బోఁద్రోచి
 యున్నాఁడు. దీనిఁబట్టి హిందుస్థాన నివాసులు శ్రీకృష్ణుని నెందులకింత
 పూజ్యునిగా విశ్వసించుచున్నారో ఘోరభయుగానే ధ్యానమునకు రాగలదు.
 వేదాంతసూత్రము లిప్పటివఱకు, కేవలము బ్రాహ్మణులు వారుగూడ సంన్యా
 సమును దీసికొన్న పిదప నే మోక్షమును బొందఁగలరనియే చెప్పుచున్నవి
 ముపల్మాముల ధర్మోపదేశకులు. మోక్షప్రాప్తి ముసన్నానుల భాగ్యమునందే
 యున్నది. యితరులకు లేదు అని చెప్పుచున్నారు, శ్రీస్తు మతావలంబులైన
 ధర్మోపదేశకులు శ్రీస్తు మతాచార్యుఁడు శ్రీస్తు మతావలంబులనే యుద్ధరించు
 వనియు, ఇతరుల మద్ధరింపఁడనియుఁ జెప్పుచున్నాఁడు. కాని శ్రీకృష్ణుఁడు
 భగవద్గీతనుందు, మనుష్యుఁడు ఏ జాతివాఁడైనను సరే లేక యే మతము
 వాఁడైనను సరే, వాఁడు పరమేశ్వరుని యే విభూతియైనను భజించినేని
 మోక్షపదముఁ బొందఁగలఁడను నువాత్తతత్త్వమును బ్రతిపాదించెను. భక్తి
 మార్గము యొక్క లేక (రెలిజియన్ ఆఫ్ డివోషన్) (religion of devotion)

యొక్క యుదాత్త స్వరూపము శ్రీకృష్ణుని భక్తి మార్గమందుఁ గనిపించు చున్నట్లుగా మరియొచ్చటను గనిపింపదని చెప్పుట యెంతమాత్రము సతి శయోక్తి కానేరదు. ఈ స్వరూపమునకు సర్వోత్కృష్టత (పరాకాష్ఠ)ను తుకారాము, తులసీదాసు మొదలైన సాధులు సంపాదించిరి. సతతం కీర్తనంతో మాం నిత్యయుక్తా ఉపాసతే) దీనికి మనోహరులైన సాక్షులు అయోధ్య, మధుర, బృందావనము లేక వండరపురము దక్క మరియెందును లభింపదు. శ్రీకృష్ణుఁడు తన యుదాత్తతత్త్వముల యీ భక్తిమార్గమును మొట్టమొదట నర్జునుని కుపదేశించినప్పటినుండి దాని యుత్కర్షము (యద్గత్వా న నివర్తంతే) రీతిని హిందుస్థానమున నంతటనై యున్నది. ఈ భక్తిమార్గముచేత శ్రీకృష్ణావతారముయొక్క ముఖ్యములైన ధార్మిక కార్యముల ముద్ర భారత భూమివాసుల హృదయ ఫలకములమీఁద శాశ్వతముగా నంకితమైయున్నది.

కర్మయోగముయొక్క సిద్ధాంతము.

శ్రీకృష్ణుఁడంతకంటెను నెక్కువ మహత్త్వముగల యొక పనినిదత్త జ్ఞానవిషయమునఁ జేసియున్నాఁడు. కాని దానియొక్క ముద్ర హిందుస్థాన నీయుల హృదయఫలకములపై శాశ్వతముగను స్పష్టముగను చిహ్నితము గాక కనిపింపకున్నది. దీనికిఁ గారణమును మనము ముందే చెప్పియుంటిమి, తత్త్వచేత్రల సమ్ముఖమున, జగత్తున మనుష్యుని కర్తవ్యమేమియని యతివికటమైన గొప్పవ్రళ్ళ మెపుడునునుపస్థితమగుచున్నది. పేక్సియరు చెప్పినట్లు - (To be or not to be, that is the question.) ఈజగత్తున జీవించియుండుటకు నేదేని సార్థకతయున్నదా లేక మనుష్యుని జీవనము నిర్లభకమా? కర్మమునకు అకర్మమునకు సంబంధించిన వాదమనాడియై యున్నది. ఇది విమర్శకుల (విచారశీలుర) యెదుటఁ జీరకాలమునుండి యుపస్థితమైయున్నది. శ్రీకృష్ణుఁడు గీతలో సమస్తవివేచనను మనసంహరించునపుడు వదునెడిమిదవయధ్యాయమున దివ్యమనమోమునియిన తన వాణితో సీవ్రళ్ళమును జర్పించి తనసిద్ధాంతము నర్జునునికి బోధించెను. మనుష్యుఁడు మోక్షమార్గమును బొందుటకై వేదములోని యజ్ఞయాగములను వేదాంతములోని సంన్యాసమును, లేక సాంఖ్యమార్గములోని జ్ఞానమును, యోగములోని చిత్తవృత్తి నిరోధమును, భక్తిమార్గములోని భజనమును దేని

నిష్కపడిను దానిని స్వీకరింపవచ్చును, కాని వాడు కర్మమును మాత్రము చేయకతప్పదు. వాడెన్నడును దానినుండి, తప్పించుకొనఁజాలఁడు. సూర్యుడు, చంద్రుడు, నక్షత్రములు, నెల్లపుడుమదిరుగుచున్నవి; సముద్ర మెపుడును దరంగించుచున్నది. కాని యొకపుడు మెల్లగాను, ఒకపుడు వడిగాను ఆను నింతమాత్రపు భేదమే కలదు మనుష్యునియూపరి యెట్టివశయందును నాఁగిపోనేరదు; మరణించినపిమ్మటనే యాగిపోవుచున్నది. తడిసిన షట్టి యెల్లపుడు నొకస్థితియందే యుండదు. సారాంశమేమనఁగా ఈజగము సంపూర్ణము సంతతముజరుగుచు శాశ్వతముగానుండును. ఈ లోకముకర్మ బద్ధమైయున్నది. నిరుతమైన లేక ప్రాప్తమైన కర్మమును విడిచిపెట్టుట సంభవమునేరదు. ఎవరు మూఢతచేత దానిని ద్యజించుచున్నారో వారు తమసులగు త్యాగులయి యున్నారు. ఐచ్ఛికమైన కర్మమును జేయుట యుఁ జేయకుండుటయు మనచేతిలో నున్నట్లు కనఁబడుచున్నది; కానియిందులోఁగూడ స్వాభావికముగాఁ బ్రాప్తమైన కర్మమువడలిపోదు. ఇచట సదోషమునకు సంబంధించిన విమర్శమును గావించుటయు వ్యర్థమైయున్నది. ఆగ్ని యెల్లపుడును ధూమముచే వ్యాప్తమై యున్నట్లే కర్మముయొక్క యారంభము దోషముచేత వ్యాప్తమైయున్నది కాఁబ, కర్మస్వభావమైతే సిద్ధము సహజమునయియున్నది, కాని సదోషమైయున్నది, అపుడు కర్మమును చేయుట శ్రేయస్కరమేయైయున్నది. కర్మము విడిచిపెట్టుట లేక కర్మమును విడిచిపెట్టుట యనఁభవమును సీసిద్ధాంతము శ్రీకృష్ణునిదియని తాత్పర్యము. ఈ సిద్ధాంతమును పాశ్చాత్యతత్త్వజ్ఞులగుగూడ మన్నించి తీరవలయును. కర్మమునాచరించుటయందే మనుష్యత్వమునకు గౌరవమున్నదనియే వారును నమ్ముతించుచున్నారు. కాని శ్రీకృష్ణుని కర్మయోగములో నింకొకవిశేషమున్నది, యది పాశ్చాత్యవండితులకొకవేళ సమ్మతముకాకపోవచ్చును. మనుష్యుడు కర్మమును జేయవలయుననఁగా వానికది యుచితమైనది కావలయును. నియతిలేక సహజమైన కర్మము తొలఁగిపోవజాలదు, మరియు ఐచ్ఛికకర్మము కర్తవ్యమైనయెడలఁ జేయవలసినదే. మనుష్యుని లేదికర్తవ్యమో దానిని శాస్త్రాధారముచేత నిశ్చయించుకొనవలయును; లేక తన సదసద్విశేషముగల బుద్ధితో నిశ్చయించుకొనవలయును. మనుష్యుని యొక్క కుశలము సాత్వికమునయిన బుద్ధి వానికి వానియొక్కకర్తవ్యమును

జెప్పుచున్నది. “తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణంతే కార్యాకార్య వ్యవస్థితౌ” అని చెప్పి శ్రీకృష్ణుడు మనుష్యుని సాత్వికబుద్ధి “కార్యాకార్యములను, భయా భయములను” తెలిసికొనుచున్నదనికూడఁ జెప్పియున్నాఁడు తనకర్తవ్యమును నిశ్చయించుటకై శాస్త్రముయొక్క యావశ్యకత లేనియెడల దానిని తన సదసద్వివేచకమైన బుద్ధితో నిశ్చితము చేసికొనవలయునని తాత్పర్యము. ఈవిషయమై షాశ్చాత్యపండితు (లొకప్పుడే)లేభవింసవచ్చును శ్రీకృష్ణుని కర్మయోగములో (అతఁడుచేయునది మనుష్యునికుచితమైనది కావలెనని యింకొక విశేషమున్నది;). మనుష్యుడు కర్మమును జేసితీరవలయును; కాని యాకర్మము సిద్ధింపజేయవలయునని వట్టదలకూడదు. నేను నాకర్తవ్యమును జేయుచున్నాను, అది సిద్ధిఁపనీ సిద్ధింపకపోనీ. యనుభావనతో మనుష్యుడు కర్మమును జేయవలయునని శ్రీకృష్ణునియొక్క కర్మసిద్ధాంతము. అందుఁ గర్మయోగముయొక్క యారంభమునందే “సిద్ధ్యసిద్ధ్యోః సమోభూత్వా సమత్వం యోగః ఉచ్యతే.” అని వ్యాఖ్యచేయఁబడి యున్నది. . . సిద్ధిని. అసిద్ధిని సమానముగా మన్నించి; అవగా వలమందు అక్షయముంజక తన కర్తవ్యమును జేయుట; మనుష్యునికుచితమై యున్నది. శ్రీకృష్ణుని యుపదేశమేమనఁగా “తస్మాద్ధనక్తః శతతం కార్యం కర్మసూచర ” ఇచట నొకవేళ శ్రీకృష్ణునికి షాశ్చాత్యపండితులకును మతము భేదింపట సంభవము.

ఫలావీక్షను విడుచుట

ఈ సంగతి యిట్లుండఁగాఁ గర్త వ్యాకర్తవ్యముల నిశ్చయించున, ధర్మముయొక్క యధిష్ఠానమేమనియు, శుద్ధమైన భావనచేత విహిత కర్మమును గావించిన తరువాతఁ గూడ మనుష్యునికి దానియొక్క సిద్ధి లభింపదేని విహితాచరణమునకు లాభమేమనియు ప్రశ్నము లిచట సహజముగా బయలుదేలుచున్నవి. కనుక నిచ్చట ధర్మముయొక్క ముఖ్యమైన యాధారమే నష్టమగుచున్నదని చెప్పుటలోఁ గొంచెమైన యసమంజసము లేకున్నది. ఈ ప్రశ్నములు కూడ ననాదియై యున్నవి. ధార్మికవృత్తిగల లోకులు జగత్తున దుశ్శుభవంతులగును నధార్మికులు నురియు; దష్టులైన లోకులెడతెగని యౌన్నత్యము జెందినవారగును గవుఁబడు చుండుటయనెడు నది జగత్తులో మిక్కిలి గొప్పదియగు గూఢరహస్యమైయున్నది. దీనికి గొందఱు, ఈలోక

మునఁగాకున్నను బరలోకమున, ఈజన్మమునఁ గాకున్నను మరియొకజన్మమున, ధర్మఫలమగు సుఖము అధర్మమునకు ఫలమగుదుఃఖము రాకతప్పదని సమాధానముఁ జెప్పుచున్నారు; కాని యీ సమాధానము అదృష్టముయొక్క యాధారముమీఁద వచింపఁబడియున్నది. ఇందుచేత నయ్యది ఆసందర్భముగా నగపడుచున్నది. విహితకర్మము నాచరించిన పిదప నయ్యది సిద్ధింపనిచో దానికి విహితత్వము మాత్రమేక్కడనుండును; మనుష్యుఁడు ధర్మముపై నిష్కామప్రేమమునుంచి కర్మముఁ జేయవలయుననియు ఆగామిసుఖరూపమైన యాశకొఱకుఁ జేయరాదనియు సిద్ధాంతము నత్యమైయున్నది; కాని యీ సిద్ధాంతము యుక్తియుక్తముగాకున్నది. ఒకనొకప్రసంగమున ద్రౌపది యీ ప్రశ్నమునే చేసియుండెను; అపుడు ధర్మరాజు త్తరమిచ్చెను— “సుందరి! * నేనుజేయుచున్న ధర్మమును ధర్మఫలమువైపు దృష్టినుంచి చేయును. ధర్మమ నొక వ్యాపారముగాఁ జేయనిచ్చించిన ఆమనుష్యుఁడు ధార్మికులనడుమఁ దక్కువతరగతి మనుష్యునిగా మాహింపవలయును.” ఈ యుత్తరము యుక్తముగానున్నది కాని యీ యుత్తరమువలనఁ దార్మికులకు సమాధానము కానేరదు. ఎక్కప్పుడో ప్రశ్నమునకు మిక్కిలి మార్మికమైన యుత్తరమునిచ్చియున్నాఁడు కర్మమునకు ఫలము మూఁడు విధములుగానున్నది—ఇష్టము, అనిష్టము లేక మిశ్రము. కాని యిదియెవనికొఱకు? ఎవనిదృష్టి ఫలముమీఁదనున్నదో, వానికేయుది. ఫలమును ద్యజించినవానికి నెట్టిఫలము లభించినను సమానమేయగుచున్నది. ఇదిగాక మనుష్యుఁడెచ్చకార్యమును జేసినను దానిఫలమునకు నెదు కారణములొవశ్యకములైయున్నవి. అధిష్ఠానము, కర్త, కారణము, వివిధచేష్టలు దైవము లేక ఈశ్వరేచ్ఛ. దీనిఁబట్టి కర్మఫలమునిచ్చునవి, తనవశములో నుండని యసాధారణకారణములని తెలియుచున్నది. అనఁగాఁ గర్మఫలము తనకర్తృత్వమీఁదనే యాధారపడునదికాదు ఇంకనేమంటేని యితర కారణములమీఁదఁగూడ నాధారపడియున్నది. కాఁబట్టి కర్తవ్యమని యెంచి చేయఁబడిన కర్మమే యుత్తమమైనది. దానికిఁ గోరఁబడిన ఫలమెల్లపుడును లభింపదు. మను

* ధర్మంచరాన నుక్రోశి న ధర్మఫలకారణాత్ ।

ధర్మవాటిజ్యకోఽనో జఘన్యో ధర్మవాదినాం ॥

మృదు కర్తవ్యముయొక్క యహంకారము నెప్పుడు నుంచుకొనకుండుట యుచితమైయున్నది. ఎందుచేతననగా ఫలసిద్ధికి ఐదుకారణముల యావశ్యకతయున్నది. వానిలో గర్త కేవలమొక్కఁడై యున్నాడు. సారాంశ మేమనగా యుక్తియొక్క దృష్టిచేతఁగూడ, మనుష్యుడు తనకర్తవ్యమును గర్తవ్యముగానెంచియే చేయవలయునుగాని దానిఫలమువై పు దృష్టినుండఁ గూడదనెడి శాస్త్రదృష్టాంతమే సరిగా నగవడుచున్నది.

ఈశ్వరాజ్ఞ, ఈశ్వరార్పణబుద్ధి.

కర్తవ్యమెల్లపుడును సిద్ధించితీరునను నిశ్చయములేదేని మరలఁ గర్తవ్యమునకు గౌరవము మాత్రమేముందును : ఇట్టిస్థితిలో గర్తవ్యమునకు మహత్త్వము కొంచెమైన నుండనేరదు అని యింకొక ప్రశ్నమిచ్చట నువస్థిత మగుచున్నది. కర్తవ్యమందును గర్తవ్యతయందును భేదముకొంచెమైనను లేకయుండును. కాని కొంచెము విచారింపఁగా నీశంకకు సమాధానము రాఁ గలదు. శాస్త్రముయొక్క పనియేమనఁగాఁ గర్తవ్యమును నిశ్చయించుటయే శాస్త్రమనఁగా తమయనుభవముచేత ని యుమములలేర్పఱచిన ప్రాచీనబుద్ధిమంతులని తాత్పర్యము. అనగా కర్తవ్యమునందు నొకవిధమైన జ్ఞానయుక్త హేతువుకలదు. శాస్త్రసమ్మతికిఁగూడ, సాత్త్వికబుద్ధిచేతఁ గర్తవ్యనిశ్చయము జేయఁబడినప్పటికిని అందొకవిధమైన మహత్వమును బవిత్రతయును గలదు. మనుష్యునికిఁ గర్తవ్యమును బోధించునట్టి యకలుషితమైన సాత్త్వికబుద్ధియుక్తము మన్నింపఁదగినదియునై యున్నది. కాని యిది యీశ్వరప్రేరణయే యైయున్నది. అది యీశ్వరుని యాజ్ఞయేయని యూహించుటకు నాటంకమేమియునులేదు. కర్తవ్యమునకుఁ గర్తవ్యత దీనిచేతనే ప్రాప్త మగుచున్నదని సారాంశము. ఇదేదృష్టిచేత మనుష్యుడు ఫలమువై పు ధ్యానముంపక కర్తవ్యమును జేయఁగలడు. తనకర్మయోగమునకు నీమూఁడవ విశేషమునే బ్రకృష్టుడు చెప్పియున్నాడు. మనుష్యుడు తనకర్మమును బరమేశ్వరుని కర్పించుచుఁ జేయుట యుచితమైయున్నది. పరమేశ్వరుని యాజ్ఞననుసరించి తనకర్తవ్యమును జేయువాఁడే ఫలేచ్ఛారహితమైన కర్తవ్యమును జేయఁగలడు. ఈ యుచ్చభావనతోఁ గర్మమునుజేయు మనుష్యుడు ఉత్సాహముతోను భ్రేషముతోను తనకర్తవ్యమును ఖూర్తిచేయఁగలఁడనుటకు

సందేహమేమియునులేదు. కర్తయొక్క మనసునందుఁ గర్తవ్యము సిద్ధించునా లేదా యనుశంక కలుగునేని వానియందు ధైర్యోత్సాహములుండుట యసంభవము. కర్తవ్యముయొక్క ఫలమునై పు దృష్టియుంపఁజడదేని మనుష్యుఁడు నిరుత్సాహుఁడై పోవునని యాక్షేపమురాఁగలదు. కాని యా కర్తవ్యమునే మనుష్యుఁడు, నేనీశ్వరాజ్ఞచేతఁ జేయుచున్నాననియు నతని కర్పణము చేయుచున్నాననియు నీభావనతోఁ జేయునపుడు వానికుత్సాహ ధైర్యములు తగ్గిపోనేరవు. సారాంశమేమనఁగా, శ్రీకృష్ణుని కర్మయోగము నకు నియ్యది మూఁడవ యుచ్చితమమైన విశేషము. 'చేతసా సర్వకర్మాణి మయి సంన్యస్య మత్పరః' ఈ రీతిని మనుష్యుఁడు తన కర్తవ్య కర్మమును జేయవలయునని దానియొక్క సిద్ధాంతము.

ముక్తసంగోఽ నహంవాదీ ధృత్యుత్సాహ సమన్వితః।

సిద్ధ్యసి ద్ధ్యో ర్నిర్వికారః కర్తా సాత్విక ఉచ్యతే॥

ఈ చిన్న లక్షణమునందు శ్రీకృష్ణుని కర్తవ్య సిద్ధాంతము యొక్క యుచ్చితమైన రహస్యము సంపూర్ణముగా విమిడియున్నది. ఇటువంటి కర్త యొచ్చటనైనఁ బ్రత్యక్షమగునా యని యెవరైన నొక్కరు శంకింపఁగలరు. కోని యిటువంటి మహత్ములైన కర్తలు వ్రవంచమున పరిగాఁ జూచినయెడల లభింపఁగలరనుట నిర్వివాదమై యున్నది. దీనికొక చిన్న యుదాహరణ మును జూచుటకై, మరణానన్తుఁడైన పుత్రుని మరణము లేక స్వస్థతయనెడు ఫలములను బరమేశ్వరుని విడిచిచి ధైర్యోత్సాహములతో వానికి శుశ్రూష చేయుటయందే లగ్నమైయున్న శాంతురాలును, జ్ఞానవతియునగు నొక స్త్రీని దై కొనుఁడు. ఇ, యుదాహరణమును జూచినచో మనకు, వ్రవంచ మున నెట్లె, సాత్విక కర్తలో యున్నారని నమ్మకము కలుగఁగలదు.

అహంసా మతము

ఈ ప్రకారముగా శ్రీకృష్ణుఁడర్జునునికిఁ దన కర్మయోగమును జక్కఁగా ముఠిదేశించి స్వధర్మమును ప్రోత్సహమునునైన యుద్ధముయొక్క సమయ మున నతఁడు చూపియుండిన పరాజ్ఞాభిత్వమును దొలఁగించి యుండెను. దీనిఁబట్టి శ్రీకృష్ణుఁడు హింసకనుకూలుఁడై యుండెనని యూహింపరాదు.

అతఁడహింసా మతాభిమానియై యుండెను మతీయు నాతఁ డామతమును శక్తికొలఁది యుపదేశించి యున్నాఁడు. అహింసా మతమునకు మొదటి యుపదేశకులు బుద్ధుఁడు, జైనుఁడునై యున్నారని చాలమంది దృఢముగా నమ్ముచున్నారు. కాని వారు పొరపడుచున్నారు. అహింసామత ముపనిషత్తులో నున్నది. ఛాందోగ్యముయొక్క యాదేశమేమనఁగా— “అహింసా సర్వభూతాని అన్యత్ర తీర్థేభ్యః” భగవద్గీతయందుఁ గూడ నహింస జ్ఞానము యొక్క లక్షణములలోఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఇంతేగాక యహింస శారీరిక మైన తపస్సై యున్నదనికూడఁ జెప్పఁబడియున్నది అన్యదేశీయుల యితిహాసముఁ బట్టియు నహింసా తత్త్వము హిందూ ధర్మమందు మొదటినుండియుఁ గలదని తెలియుచున్నది. పైథా గోరస్సుది యహింసా మతమై యుండెననియు దానినతఁడు హిందుస్థానమునుండి సంపాదించె ననియు నొప్పుకొనఁబడియున్నది. హేరాడోటస్సుయొక్క యితిహాసమందు, అహింసా మతవాదులై న లోకులు హిందుస్థానములో నుండిరని స్పష్టముగాఁ జేర్చొనఁ బడియెను. సారాంశమేమనఁగా అహింసామతము బుద్ధునికి మునుపటిదియై యున్నది. దానియొక్క యుత్పత్తి శ్రీకృష్ణుని యుపదేశము నుండియే యైనదని తెలియుచున్నది. శ్రీకృష్ణుని కాలము ఋగ్వేదోత్తరము నుపనిషత్కాలికమునై యున్నది. ఆ సమయమున యజ్ఞయాగములకు సంపూర్ణ ప్రాబల్యముండెను. అతఁడిట్టి సమయమున యజ్ఞమందు జగుగుచున్న హింసను మాన్పెడు నుపదేశము నెచ్చటను నిచ్చియుండలేదని యెవరైనఁబ్రశ్నించినచో నతఁడిట్లు చేయకుండుటలో నాశ్చర్యములేదని జ్ఞప్తి యుంచుకొన వలయును. ఆలోచింపఁగా నతఁడు పొండవులు రాజసూయము నశ్వమేధమును గావింపకుండ వారి నర్థగింపలేదు, అయినను అతఁడు బాల్యమందే గోపాలకులకు ఇంద్రయజ్ఞమునకు మాటు గిరియజ్ఞమును గావింపుడని యుపదేశించి యుండెనని ధ్యానములో నుంచుకొనవలయును. భగవద్గీతయందుఁ గూడ స్వర్గాపేక్షతో ననేకవిధమైన కామ్యయజ్ఞములఁజేయుట విరుద్ధముగా ఇట శ్రీకృష్ణుని సంపూర్ణకటాక్షము కనిపించుచున్నది. శ్రీకృష్ణుని కాలమునకుఁ బిమ్మట హింసాయుక్త యజ్ఞములకు విరుద్ధముగా మెల్ల మెల్లగా లోక మతము వర్ధిల్ల సాగినట్లు కనిపించుచున్నది. హిందుస్థానమందలి లోకులందఱును గవా లంభమును శ్రీకృష్ణుని యందలి భక్తిచేతనే మానివై చియుండిరని చెప్పుటకు నావత్తి యేమియును లేదు.

అకృష్ణుడు తనయుపదేశము నకనుగుణముగా నాచరించుట

భక్తిమార్గము, కర్తవ్య నిష్ఠ, అహింస మొదలుగా నవీనములైన యుచ్చ తత్త్వములు శ్రీకృష్ణుని దివ్యోపదేశముచేతనే హిందూ ధర్మమందు సమావేశమైయుండెను. ఈ సంగతులనుబట్టి ధర్మము విషయమై శ్రీకృష్ణుడు చేసిన పనియొక్క మాహత్వమెంతయో వాఠకుల గ్యానమునకు రాగలదు. శ్రీకృష్ణునియొక్క యుదార చరిత్రము అతని యుదాత్తోపదేశమునకు ననురూపముగానే యుండవలయునను సంగతి యందఱకును మాన్యము కాగలదు. తుకారాము (బోలే తైసా చాలే, జ్యాచీ వందావీ పావులేం) ఈ వచనముల ననుసరించియే శ్రీకృష్ణుడు వందనీయుడై యుండెను; అతని మనము పుణ్యక్షోకుడని చెప్పుట నిరోధి లక్షణము దేనిచేతను గాదు. ధర్మ సంస్థాపనమునకే శ్రీకృష్ణుడవతరించి యుండెను. ఈ సంగతులన్నియు మిక్కిలి స్పష్టములైనప్పటికిని రెండు కళంకము లాతని చరిత్రమందు నావరించియున్నవి. ఆలోచింపఁగా నీ కళంకములు చంద్రుని కళంకమువలె రమ్యములు కావు. అయినను నిస్సందేహముగా నవి యసత్యములును కల్పానికములునై యున్నవి. శృంగార ప్రేయ్యులైన కవులును, హాస్యప్రియులైన కథకులును వానినింకను బెంచి వానియందు సత్యాభాసమును దెచ్చి పెట్టుట దుర్దైవ కారణముననై యున్నది. కాని యిట్లెన్నఁడును సంభవము కాదు.

శ్రీవిధం నరకస్యేదం ద్వారంనాశనమాత్మనః ।

కామఃకోధస్తథా లోభస్తస్మాదేతత్త్రయం త్యజేత్ ॥

ఈవిధముగా నుదాత్తోపదేశము నొసంగిన శ్రీకృష్ణుడు, బాల్యమునందే నింద్యమైన కామచారమునఁ జిక్కునా? లేక యువావస్థయందు లోభమునకు వశుడగునా? విచారింపఁగా నీకళంకములు నిష్ప్రమాణములయి యున్నవి. అయినను లోకుల కల్పనచేత శ్రీకృష్ణుని చరిత్రమందుఁ గలువఁబడుచున్నవి. ఈ రెండుదోషములు నిరాధారములు, ఆలోచన తక్కువయైన కారణముచేఁ దరువాతఁ గల్పింపఁబడియున్నవి. మనము సంక్షేపముగా వానిదిగ్దర్శనము నిచటఁ జేయుదము.

గోపికలయొక్క కేవలభక్తి.

శ్రీకృష్ణుని సమయమున, అతఁడు గోపికలతో నశ్లాఘ్యమైన వ్యవహారమును జేసియుండెనను దోషముతనిపై నెన్నఁడును మోపఁబడియుండలేదు; గోపికలు శ్రీకృష్ణునియెడఁ జూపియుండిన ప్రేమయు నిర్వాజమును విషయాతీతమును ఈశ్వరభావనాయుక్తమునయి యుండెను. ఇదేకల్పన మహాభారతమందుఁ గనిపించుచున్నది. మహాభారతమునకు వర్తమానస్వరూపము క్రీస్తువత్సరమునకు దాదాపు 20 ఏండ్లపూర్వము లభించెను. అప్పటిపఱకు నీకల్పనయే యుండెను. పస్త్రావహరణసమయమున ద్రౌపది శ్రీకృష్ణుని గూర్చి మొఱపెట్టియుండెను అందునామె యాతనిని 'గోపీజనప్రియ' అను పేరితో సంబోధించెను ఈనామమునకు అతఁడు దీనిలై నయబలల దుఃఖమును హరించువాఁడనియే యభిప్రాయమునుట స్పష్టమైయున్నది. ఆ నామములో నింద్యునిగు నర్థమున్నయెడల సాధ్యమైన ద్రౌపది తనపాతివ్రత్యమును బరీక్షించునట్టి సమయమున నతనిని స్మరింపకయేయొండును; స్మరించునప్పటికిని ఆమె ముఖముతో నెన్నఁడును బ్రకటముచేయకుండును; ప్రకటించునప్పటికిని అతఁడామెకు నుపయోగించువాఁడే కానేరఁడు. కనుక ఈ నామమున గోపికలయొక్క విషయాతీతమగు భగవత్ప్రేమమే గర్భితమై యున్నదనుట నిర్వివాదమైయున్నది రెండవది, రాజసూయ యజ్ఞమునందు నర్ఘ్యమునుగై కొనునట్టి ప్రసంగమున శిశుపాలుఁడు శ్రీకృష్ణుని ఖూర్ణముగా నిందించెను; కాని యచ్చట నతఁడియొక్కీపము నెత్తలేదు. మూడవది, శ్రీకృష్ణుఁడు బాల్యమునుండియు మల్లవిద్యను బ్రేమించుచుండుట ప్రసిద్ధమైయున్నది. మల్లయుద్ధమునకై కంసుఁడతనిని మధురకుఁ బిలిపించి యుండెను. ఇటువంటి బాలమల్లునికిఁ గామవ్యసనమెన్నఁడు నుండఁజాలదనుట యఖండనీయమైన సిద్ధాంతమైయున్నది. ఈశ్వరకల్పన చేసిన మీదట నీచ్చవచ్చినట్లేకల్పనయైనను గాఁగలదు; కాని శ్రీకృష్ణుఁడు తనయవతారమందు మనుష్యకృత్యములనే చేసి చూపియున్నాఁడు. అతఁడిశ్వరత్వమునకు సంబంధించిన సామర్థ్యమునువయోగింపలేదు ఎచ్చనయినను దానినువయోగించినను నింద్యకార్యమునందెన్నడును నిస్సందేహముగా నుపయోగింపలేదు. అన్నిదృష్టులచేతను విచారించఁగా నీదోషము సత్యముకాదనియే

చెప్పవలసియుండునని సారాంశము. వర్తమాన మహాభారతముయొక్క కాలమువఱకు, గోపికలు శ్రీకృష్ణునియొడఁ గేవలము నిర్విషయమైన ప్రేమమును జూపు పరమభక్తురాండ్రై యుండిరనియే దృఢనిశ్చయముండెను. కాని మెల్ల మెల్లగా భక్తిమార్గమండు భక్తియొక్క మీమాంసయగునపుడు, భక్తికి అసతికి జారునియొడఁగల ప్రేమయొక్క సాదృశ్యమీయఁబడియుననుట సంభవమైయున్నది; “యథాస్త్రీణాం తథావాచాం సాధుత్వే దుర్జన్ జనః” అని భవభూతిచెప్పినట్లుగా స్త్రీలసంబంధమున నీకల్పన ప్రచలితమైయుండును; మరియు జగత్తునందు భమపూర్ణమైన విచారముత్పన్నమగుటవలన నెల్లపుడు నీప్రకారముగనే యగునట్లుచేయును. శ్రీకృష్ణునిమతము ప్రవృత్తి కనుకూలమైయున్నది, దీనిఁబట్టి యీ ప్రవాదమునకుఁ బుష్టి లభించియుండును రాసక్రీడలయొక్క వర్తనముచేత నవి యధికముగా వర్ధిల్లి యుండును. ఈ విధముగా నీప్రవాదము తరువాత నుత్పన్నమై కాలగతిచేత, క్రీస్తుశకము తొలవ శతాబ్దియందుఁ బ్రసిద్ధమైన భాగతగ్రంథమునుండి యీ ప్రసంగమును వెడలించి బహిష్కరించుట యసంభవమౌనంతగా వర్ధిల్లెను. ఈయద్యి యమైన వేదాంతగ్రంథము దానినొకవిధమునఁ దలఁచియున్న కవిత్వముచేత జరామరణశూన్యముగాఁ జేసివె చెను; కాని రెండవవిధమున దానిని వేదాంతములో జుట్టఁబెట్టి మనము బ్రకృష్టగోపికలీలలయొక్క వేలకొలఁదిగీతములను వినుచున్నప్పటికిని మనమనస్సునందు శ్రీకృష్ణునిగూర్చి నింద్యమగుభావన లేకమాత్రముకూడఁ బుట్టనంత పవిత్రముగాఁ జేసియుంచియున్నది. భగవానుఁడే ప్రవాదమునకు నాశయమిచ్చి దానిని బవిత్రముచేసి వైచుటచేత శృంగారప్రియులయిన నవీళకవులు విశేషించి జయదేవుఁడు తనగీత గోవింద ఘనమునను తదితరకవులు ప్రజ్ఞభాషయందు వేలకొలఁది సుందరములయిన పద్యములందును దాని నలుదిక్కుల వ్యాపింపఁజేసి లోకప్రియమునుగాఁ జేసిరి. ఈవిషయమై యధికముచెప్పనేల, దీనివలనఁ బ్రాకృతశృంగారమందు నొక ప్రశస్తమగు మర్యాద యుత్పన్నమైనట్లు కనిపించుచున్నది. అకారణముచేత, శృంగారమును వంపవలయునేని గోపికాకృష్ణులదే వర్ణింపవలయునను నిట్లు కవిసంప్రదాయము కన్పడుచున్నది. అగుఁగాక, ఆలోచించినచో భాగవతము ఈ యాక్షేపమున ను నింద్యత్వమును వెడలఁబుచ్చియున్నది, యిదియును బహుశి ద్భవచేత దాని సత్యాసత్యత్వములనింకను విచారించుట యావశ్యకమైయుండెను, ఈ విచారముచేత నీప్రవాదము నిరాధారమనియే చెప్పవలసియుండును.

శ్రీకృష్ణనియోక్త కపట పూర్ణమైన యాచరణము

ఇప్పుడు మనము కపట విషయకమైన రెండవ యాక్షేపముపై ని విచారింతము. ఈ యాక్షేపమునకు బీజము మహాభారత మందున్నదనుట సత్యము. కాని యీ కల్పన భారతమందు లేదు. అది భారతీయ కథయొక్క శ్రమపూర్ణమైన దృఢనిశ్చయముచేతఁ బిమ్మట బయలుదేరియున్నది. భారతమందు, శ్రీకృష్ణుడు భిష్మ ద్రోణాదులను బాండవులచేతఁ గపటయుద్ధ మార్గమునఁ జంపించెనను వర్ణనము కలదు. పాతకుల మనస్సునందీ యాక్షేపము, వారి ధ్యానమునకు నీ ప్రసంగము యొక్క యవవాదము రాకుండుటచేతఁ బుట్టుచున్నది. సాధారణ కవుల యత్యుక్తినిబట్టి లోకులు శ్రీకృష్ణనియోక్త నీతిని బై పైగా విచారించి పాశ్చాత్యదేశ ప్రసిద్ధుడైన మేకియావేలీయొక్క యే నీతిగా నూహించుచున్నారు. కాని వారిట్లాహించుట బొత్తిగాఁ బొరపాటై యున్నది. శ్రీకృష్ణనికి నీతి, ధర్మము రెంటి విషయమై పూర్ణమైన యభిమానముండెను. అతఁడు ధర్మమును లేక కునీతిని నెన్నఁడు నువదేశింప లేదు. తానుగూడ వీనినెన్నడు నాచరింపలేదు. అవును, విశేషమైన యవవాదక ప్రసంగములయందు ధర్మముయొక్క ప్రాంతకల్పనవల్ల నుత్పన్నమైన ప్రమాదము నతఁడు నిషేధించి యున్నాఁడు. ఇట్టి స్థానమున ధర్మాధర్మములను నిశ్చయించుట బుద్ధిమంతులకుఁ గూడఁ గఠినముగాఁ దోచుచున్నది. ఇటువంటి యవవాదక ప్రసంగములు శ్రీకృష్ణుని చరిత్రమందనేకములున్నవి. ఆ సమయమున నాతఁడు తన యాచరణముచేతను నువదేశము చేతను, నిట్టి ప్రసంగములందు మనుష్యుడెట్లాచరింప వలయునో చూపి యున్నాఁడు. ఈ సంగతి నధికముగా మనము ముందు స్పష్టము చేయఁగలము.

సామాన్యనీతి కపవాదకమైన ప్రసంగము

అహింస, సత్యము, అస్త్రేయము మున్నగు నీతులును ధర్మముయొక్క వరమ తత్త్వములును లోకులందఱకు సమానముగా మాన్యములై యున్నవి. హిందూధర్మమందుఁగాని, క్రీస్తు మతావలంబుల ధర్మమందుఁగాని, బౌద్ధ ధర్మమందుఁగాని, మహమ్మదీయ ధర్మమందుఁగాని యన్నింటను నీ యాజ్ఞల

ప్రమాణములై యున్నవి. ఈ యాదేశములనే ప్రపంచములోని విద్వాంసు లందఱును స్థాపించియున్నారు. కాని యీ సర్వమాన్యములైన తత్త్వము లకుఁ గొన్ని యవవాదక ప్రసంగములున్నవా? లేవా? ఉదాహరణార్థము, ఎవఁడైన నాతఁడయి యధర్మముగా మనలఁ జంపుటకు వచ్చునేని మనమాతని జంపుదమా లేక యాతనిచేతిలో మనము చత్తుమా? అహింసామతము నెక్కువ యధికముగా వర్ణించు వర్ణతిలోనివాడు మనమే చావవలయుననియే చెప్పును; మనము చచ్చినను లేక వాఁడు చంపఁబడినను, హింస జరుగనే జరుగును. అతఁడయిన జంపుటయే యుత్తమమై యున్నది. ఎందుకనఁగా, అతఁడయి యొక్కచేతిలోఁ జచ్చుటయందు హింసయగుచునే యున్నది. మఱియు నధర్మమునకు నుత్తేజనముకూడ లభించుచున్నది, కాఁబట్టి ధర్మశాస్త్ర మహింసా ధర్మమునకవవాదమును “అతఁడయిన మామాంతం హన్యాదే వావిచారయన్” అని చెప్పియున్నది ఇండియన్ పీస్ ల్ కోడ్డునందు హత్యకునున్న యవవాదములన్నియు ధర్మశాస్త్రము ననుసరించియే యున్నవి. సారాంశమే మనఁగా, అహింస, సత్యవచనము, అస్త్రైయుము మొదలైన ధర్మములకుఁ గొన్ని యవవాదక ప్రసంగములున్నవి. ఆ ప్రసంగములయందు నీ ధర్మములను దృఢింపఁగ నింద్యము కానేరదు. ద్రోణునివధ ప్రసంగమునే యుదాహరణముగాఁ దీసికొనుఁడు. అస్త్రములెఱుగనివారిని ద్రోణుఁడధర్మముగా నస్త్రములచేత హింసించుండెను అధర్మముచేతనే పాంచాలసైన్యము ధ్వంసమై యుండెను. ఈప్రసంగమందు శ్రీకృష్ణుఁడు ద్రోణుని గపటముగాఁ జంపవలయునని ఆలోచనచెప్పి అశ్వత్థామ మరణించెనను నసత్యపుగాలికబురును వ్యాపింపఁజేసి వృద్ధునిహస్తమును బంధింపఁజేసెను. ఈసమయమున శ్రీకృష్ణుఁడు ధర్మరాజుతో, అయిదుప్రసంగములయందు నసత్యమాడుట పాపమునుగాదు బుణ్యమునుగాదని చెప్పియున్నాఁడు. నీతినిగాని కర్మమును గని విచారించువాఁడు పైనిజెప్పఁబడినసంగతి నావశ్యము మన్నించుటలో సందేహములేదు.

ఒక యైతిహాసికోదాహరణము.

ఇచట సౌద్యశ్యమునకై ద్రోణవధమునకు సమాధానమగునొక మనోరంజక వృత్తాంతమును మనమితిహాసమునుండి కై కొనుచున్నాము. పదునెనిమిదవ శతాబ్దముయందు నిఁగ్గీషువారికిని ఫ్రెంచివారికిని యుద్ధమారంభమైనపుడు బ్రిటిషు సూరుఁడును సేనానాయకుఁడునగు జనరల్ బుల్ఫు క్వీబేకు

నందలి యుద్ధములో గెలిచి కనేకా ప్రాంతమును దనవశము చేసికొనెను. ఈ యుద్ధసమయమునకు క్వేబేకు ప్రెంచివారి యధీనమైయుండెను, అపట్టణము నకు వెలువలవారిసేన యుద్ధము చేయుచుండెను. వారియొక్క బ్రిటిషువారి సేనలకు నడుమనొక గొప్పనది ప్రవహించుచుండెను, ఇందుచేత బ్రిటిషుసేన ప్రెంచివారిపై దాడి సలుపజాలకుండెను. ఆసమయమున జనరల్ బుల్ఫు ఒక యుపాయముచేసెను. అతఁడు తన సేనను రెండుభాగములుగాఁ జేసి యందొక భాగమును ప్రెంచివారియెదుటనేయుంచి రెండవభాగమును రాత్రి యంధకారములో నావలమీఁద నదిదాఁచించి రెండవపై పునకుఁ బంపెను. అచట నదియొడ్డుఁబడుటచేత ప్రెంచివారికి శత్రువాకవేశ నీచూర్ణముచేత దండెత్తు నేమోయని భయముండెను అందుచేత వారి పటాలమొకటి యచటకుఁబోయి కూడ నుండెను. బ్రిటిషుసిఫాయి గుట్టపై వెళ్ళి పైకివచ్చునంతలోనె మరి సిఫాయిని పరాసీపహరాదారుఁడు నీవె ? అనియడిగెను. అసైనికుఁడు ఒక తెలివిగల ఐలండుదేశస్థుఁడై యుండెను. అతఁడు వెంటనే జవాబిచ్చెను. లాఫాన్సు, ప్రెంచివారి సైనికుఁడను. పహరావేయువాఁడు మరలనడిగెను నీవేరెజిమెంటులోని వాఁడవు? ఐలండువాఁడు మిక్కిలి వాక్చతుర్యముగల వాఁడును భయములేనివాఁడునై న మామ్యుఁడై యుండెను. అతఁడు నిర్భయముగా సమాధా మిచ్చెను - “డిగ్రీస్” - రిన్ రెజిమెంటుని వానినిర్భయ మైన యాయుధమునువిని పహరావారుఁడూరకుండెను. తరువాతఁ బద్దెదు గురు ఇంగ్లీషుసైనికులొకము భయమునులేకుండఁ బైకెక్కివచ్చిరి. ఎక్కుచునే వారు ముందుగా నాపహరాదారుని తరువాతనతని వెంటనున్న సైనికు అను సంహరించిరి. జనరల్ బుల్ఫుయొక్క సైన్యమంతయు సులభముగనే నేర్పుతోఁ బైకెక్కి నదియావలివడ్డునకువచ్చి క్వేబకుదగ్గర ప్రెంచిసేనయొక్క వెనుకటిభాగమున దండెత్తి దానినోడించెను. ఈయుద్ధములోజనరల్ బుల్ఫు చంపఁబడెను; కాని యుద్ధవిజయవార్త చెవినిఁడునంతవఱకు నతఁడు ప్రాణములవిడిచిపెట్టలేదు. ఆ ఐలండు దేశీయుఁడబద్ధమాది పహరావేయువాని ప్రాణముతీసెను అతని యాకృత్యముని నింద్యమా లేక ప్రశంస నీయమా ? యనుసంగతి యిచ్చట విచారణీయమైన యున్నది. every thing is fair in war న్యాయముచేతనయ్యది ప్రశంసనీయమే యైయున్నది. హనివాలు వృషముల శృంగములయందుఁ గాగడాలును గట్టి రోమనుప్రజలను

మోసముచేసెను యూరోపీయ మహాయుద్ధముయొక్క యతిహాసమందుఁ గూడ, శత్రుసేనను మోసగించెను యూరోపుమహాయుద్ధములోగూడ అట్టి యుదాహరణములు వందలకొలది దొరకఁగలవు. వానిలో ఈవిధముగా శత్రు సేనను మోసగించి జయముపొందబడెను. కాని దీనివల్లఁగూడ విశేషన్యాయ మీవిషయమున వెంబడించు వద్దతి సంభవమే, అహలండు దేశస్థుడు సత్యము చెప్పునేని జనరలు బుల్బుయొక్క సమస్తసేనయు నష్టమైపోయెడిదె. ఈ దృష్టిచేతనతఁడు అసత్యమాడుట క్షంతవ్యమే. జనరలుబుల్బుకు సమానముగా అసమయమునఁ బాండవులు దండెత్తుటకు వెళ్ళుటలేదు. లేక ఫ్రెంచివారు బ్రిటిషువారిలో సధర్మముగా యుద్ధముచేయుటలేదు. దీనికివిరుద్ధముగా బ్రిటోణుడుపాండవులమీద దండెత్తి అధర్మముగావారిని సంపూర్ణముగా నాశము చేయుచుండెను. కనుక అసమయమున శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజునకు అసత్య మాడుటకై సమ్మతియిచ్చుట సర్వధా క్షంతనవ్యమైనదనియే యిచట నీతి శాస్త్రవేత్తలు తీర్పుచెప్పవలసియుండును.

సద్గుణముల యతిరేకముకూడ దోషయుక్తమగుచున్నది.

ఈవిషయమైన విచారము యొక్కకదృష్టిచేఁ జేయఁబడఁగలదు. ఏవిషయములైనను అతిరేకముగాఁజేయుట దుష్టమగుచున్నది. అయతిరేకము సద్గుణముదేయైనను సరియే. పాశ్చాత్యులసామెతయొకటి కలదు- True virtrue lies in the mean between twotxtremes. దాతృత్వమును జాలితన పసిపిల్లకాయలను దిండిలేకుండ మలమల మాడుట నీతిదృష్టిచేత దుర్గుణమేయైయున్నది. స్త్రీపై శస్త్రము నుపయోగింపఁగూడదను నుదాత్త కల్పన మంచిదియే; కాని యాతతాయనియు సర్వజగత్సంతాపకారిణియునగు స్త్రీనిజంపుట తక్కు మణియొకగతి లేనియపుడు దానిపై శస్త్రము నుపయోగింప వలసినదే. ఈన్యాయమునుబట్టి రామచంద్రుఁడు తాటకను జంపియుండెను శిఖండిమీఁద నేను శస్త్రమునుపయోగింపనని భీష్ముఁడు ప్రతిసవట్టియుండెను. ఇదియతియే యనిపించుకొనును. ఈయున్నతతవలన శత్రుపక్షమేదేని లాభమునుబోగొట్టుకొనసిద్ధముగానున్న యెడల ననుచితముకానేరదు. ద్వంద్వయుద్ధ మందుమాత్రము ఒకమనుష్యునిపై ననేకులు దాడి సలువరాదను నియమము

చెల్లఁగలదు; కాని ఈసందర్భములయందు దేనియమము పనిచేయుజాలదు. ఇట్లుకాదేని సంఖ్యాబలమునుబట్టి శత్రువులఁజంపుట యెప్పుడును న్యాయము కాకుండును. కౌరవుల పక్షమునఁ బ్రముఖులందఱుకొనియున్న సేనలుండెను పాండవులపక్షముననేడఁగొనియున్నది. దీనినధర్మముగాఁ దలఁపఁదగదా? సారాంశమేమనఁగా, భీష్ముని వధప్రసంగమున నధర్మమాభాసించుచున్నది; అయినను వాస్తవమున నది యధర్మముకాదని చెప్పఁబరిచియుండును. అన్నివిధములను సూక్ష్మముగా విచారించునెడల శ్రీకృష్ణుఁడుపాండవులచేఁ గొంచెమైన ననుచితము చేయుంపలేదని తెలియుఁగలదు. ఉచ్చనీతియొక్క దృష్టినిబట్టి, అక్కడ నధర్మముయొక్క కేవలాభాస మున్నను అపవాదక ప్రసంగమునందు సర్వస్వపూతాది కారణములచేత నధర్మావలంబముకూడ క్షంతవ్యమైనట్లు కనిపించుచున్నది. కాని యుద్ధమును సర్వస్వనాశాదికారణములనువిడిచి ప్రసంగాంతరములయందు నధర్మమునవలంబించుట యెన్నఁడునున్యాయము కాదని జ్ఞప్తి యుంచుకొనవలయును. ఈ మర్యాదనాదరింపకపోవుటచేత శ్రీకృష్ణుని విషయమై భ్రాంతిచేత బ్రహ్మహత్య కృత్యమైనట్లు తోచుచున్నది. కాని వాస్తవముగా విచారించినచో అహింస, సత్యము, అస్తేయము లోనగు వధమధర్మములకు ధర్మశాస్త్రము మన్వాదిస్మృతులు నపవాదములను పుట్టుకొనియున్నది ఇట్టియపవాదక ప్రసంగములయందు శ్రీకృష్ణుఁడు కూటయుద్ధము నవలంబించుటకై యాలోచనచెప్పియున్నాఁడు. అతఁడిట్టిసమ్మతిని మరియెచటను నిచ్చియుండలేదని జ్ఞప్తి యుంచుకొనవలయును.

శ్రీకృష్ణుని దివ్యోపదేశము.

సూక్ష్మపరిశీలనమనెడు కొలిమియందు బుద్ధిపొరపాటువలనఁజేయఁబడిన యాక్షేపములన్నియు భస్మమైన తరువాత శ్రీకృష్ణుని రమ్యచరిత్రము మేలిబంగారమువలెఁ దేజస్వియు నుజ్వలమునై కనిపించుచున్నది, కాని యతియుక్తిచేతను లేక పొరపాటుచేతను అతనిచరిత్రలోఁ గొన్నిసంగతులెంతయు విపర్యస్తములయినప్పటికిని నాతని యుదాత్తాభిప్రాయములకు నిధియైన దివ్యమగు భగవద్గీత ప్రపంచమునున్నంతవఱకు శ్రీకృష్ణుని చరిత్రము ప్రకాశింపకుండ నెన్నడును నుండలేదు. ఈపరమతత్త్వజ్ఞానమునందు శ్రీకృష్ణుఁడు

చేసిన. కర్మయోగోపదేశము సర్వకాలములయందును సర్వదేశములందును నిఖిలలోకాదరపాత్రమై సమస్తమై యుండఁగలదు. కర్మము సిద్ధించునో లేదో యను ఈవిచారముచేత మనస్సును జలింపనిక తపకర్తవ్యకర్మమును, నేను బరమేశ్వరునిపై భావముపై చి పరమేశ్వరేచ్ఛచేత దానినిజేయుచున్నాను దానిని బరమేశ్వరునికే యర్పణయుచేయుచున్నాను అను భావనతో జేయవలయును. ఈసిద్ధాంత మత్యంతోభాత్యమైయున్నది. ఇంతటియుదాత్త కర్తవ్యసిద్ధాంతమును నేటివఱకు నేతత్త్వవేత్తయు బోధింపలేదు. ఈ సిద్ధాంతమెవని చిత్తమున స్థరమై యుపయోగించుచున్నదో యతఁడుశృంశయముగా దుఃఖసాగరమును దరింపకుండ నుండడు. కర్మముఁ ద్యజించుట యశక్యమన్న సంగతిని బ్రకృష్టుఁడు ప్రపంచదృష్టికిఁ జక్కఁగాఁ బసికొని వచ్చెను, ధర్మమును నీతి ననుసరించి జగత్తునందఱు భౌతికసుఖములను నియమయుక్తముగా ముపయోగించుట అనఁగా పదాచరణయు క్తమైన గార్హస్థ్యము సంన్యాసమువలననే పుణ్యప్రదమైతదని యభిప్రాయమును స్పష్టముగా నతఁడిచ్చెను. ఇదియే దైవసంపత్తియైయున్నది దైవసంపత్తిమోక్షమును గలుగజేయుచున్నది. మహాభారతమునందు వ్యాసుడిట్లు చెప్పియున్నాడు. ఇంద్రియములను పూర్తిగా నిరోధించుట మృత్యువుకంటెను నధికదుఃఖదాయకమని. రెండు మునంద్రియములను స్వేచ్ఛగా వదలినచో దేవతలకు గూడ నధోత్తమ. సంక్రమముగా బ్రకృష్టుడు, మనుష్యుడు నీతిశాస్త్రమునా ముఖ్యముగా తమమైన ఆహారము విహారము లెవ్వఁడై యుండి యుత్సాహమును ఉత్థాన ములవలంబించి, తనకర్తవ్యకర్మమును జేయుట యుచితమై యున్నదని యుపదేశించియున్నాఁడు. ధర్మవిషయమునఁగూడ శ్రీకృష్ణుఁడు మనుష్యుడు న్యాయముగను నుచితముగను నుండవలయునని యుపదేశించియున్నాఁడు సంస్కారమువిడిచి యర్థమునకుఁబోయి నివసించుట సంన్యాసముకానేరదు; కాని కామ్యకర్మముల సంన్యాసమే సత్యమైన సంన్యాసము. కర్మమును బొత్తిగా విడిచిపెట్టుట త్యాగమనిపించుకొనదు; ఇఁకనే ముంటేని కర్మఫలాసక్తిని ద్యజించుటయే సత్యమైన త్యాగము. శరీరమునందలి భూతగ్రామమును బలాత్కారముగా నాకర్షించి యాత్మనన్నివిధముల గష్టపెట్టుటయే తపస్సుకాదు; ఇఁకనేముంటేని యోగ్యనియమ యుక్తమైన గురు శుశ్రూషాదికమే శారీరకమైన తపస్సు, సత్యభాషణాదురచే వాచికమైన తపస్సు, ప్రసాదము, శాంతిమొదలయినవానిచే మానసికమైన తపస్సుమరి యొకటి తపస్సు కానేరదని యతఁడు ప్రతిపాదించి యున్నాఁడు. ఈశ్వర సిద్ధాంతము అనఁగా బ్రహ్మజ్ఞానము విషయమై యతఁడుసంన్యాసమున వ్యక్త

మనైన బ్రహ్మమునకు విరోధముగా శిష్టులదుఃఖమును హరించు వానిని దుష్టులను దండించువాని నీశ్వరునియవతారముగా లేక సుగుణ బ్రహ్మముగాఁ బ్రతిపాదించియున్నాఁడు. పరమేశ్వరుఁడు కేవలము భక్తిచేతనే సాధ్యుఁడై యున్నాఁడు. భక్తిమార్గముయొక్క ద్వారములందఱకును నాటంకములేనిదియు సులభమైయున్నవి; ఇంతియేకాక చాండాలుఁడు, బ్రాహ్మణుఁడు, స్త్రీయుఁ బురుషుఁడు నీశ్వరభక్తిచేత సమానముగా మోక్షమును బొందగలరు. శ్రీకృష్ణుఁడెట్లుచారము నుదాత్తమునయిన మతమును నిర్భయముగా జగత్తునకు నెదుటనుంచియున్నాఁడు తత్త్వజ్ఞానమువిషయమై యతఁడు సాంఖ్యమునకు యోగమునకును, కర్మమునకు వేదాంతమందును విరోధమును దొలగించి తన నవీనమైన భక్తిమార్గముతో వానినన్నింటిని సమన్వయించెను అందఱను దనయుచ్ఛతత్త్వమున కనుయాయులనుగాఁ జేసియున్నాఁడు. రాజనీతి విషయమై యతఁడు నిరపేక్షస్వార్థత్యాగమున కుదాహరణమును జగత్తునకుఁ జూపియున్నాఁడు. కంస జరాసంధుల నాశమును స్వార్థమునకయి నాశము చేయలేదు. మరియు దానివల్ల తనకుకొంచెముగూడ లాభమునుగూర్చుకొనలేదు. భారతయుద్ధమునందుఁగూడ పాండవవక్షము సత్యమైనదని తెలిసికొనియే వారికి సాయముచేసెను. దుర్యోధనుడు పాండవులకు అధర్మముగానే రాజ్యమివ్వలేదు. ఇందుకే వారు హీనబలులయినను మండవవక్షమును స్వీకరించి ఆర్జునునకు సారథ్యముచేయ నంగీకరించెను అన్నిటికంటి ముఖ్యమైనపంగతియేమనఁ శ్రీకృష్ణుడు ఆర్యులను అనార్యులను సమానప్రేమము రక్షించి యందఱకు నీశ్వరభక్తికి నాటంకములేని సులభమార్గమును జూపెను. ఆలోచింపఁగా నేఁడు హిందుస్థానమందు భిన్న భిన్నములైన వర్ణములు తమ తమ యాచారవిచారములచేత విభక్తములయి కనిపించుచున్నవి. అయినను శ్రీకృష్ణుని భజించుట యందును అన్నిజాతులలోని యన్నిమతములలో) ఆచారవృద్ధము హిందూవ్రజలు ఒండొరులు భేదభావమునుమఱచి యొకమె నొక మీఁదవే నిలఁబడి భగవద్భజనమందు లీనులగుచున్నారు. మరియు మనమందఱము-జాతినిరపేక్షముగా - మోక్షవదమును బొందఁగలమని విశ్వసించుచున్నారము స్వభావముగనే వేలకొలదియేండ్లనుండి నేటివరకుక్రిందివారినుం పైవారివరకు అజ్ఞానులు విజ్ఞానులు హిందువులందరు శ్రీకృష్ణుని సమానముగా భక్తితో ప్రేమతోఁ బూజించుచు వచ్చుచున్నారు. ముందుగూడ భగవద్గత యొక్క దివ్యోపదేశమునకు మోహితులై దానిని ఈవిధముగనే పూజింపఁ జేయుచునుండఁగలరు.

స మా ప్ర ము